

VÁRAD

IRODALOM • MŰVÉSZET • TÁRSADALOM • TUDOMÁNY

VÁRAD

2025/12.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2025. december • XXIV. évfolyam 12. (249.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0774/652-795

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

A szerkesztőbizottság tagjai:

Fried Noémi Lujza

Rais W. István

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradi Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

DEBRECZENY GYÖRGY		FRIED NOÉMI LUJZA	
<i>Versek</i>	3	<i>Lélekcserépek</i>	78
ISTVÁN ZSUZSANNA		SZOMBATI-GILLE TAMÁS	
<i>Öreg csont</i>	9	<i>Az emberi psziché négy lábú</i>	
BÁN LÁSZLÓ		<i>tükre</i>	80
<i>Állatmesék (igaz történetek)</i>	11	LENCAR PÉTER	
B. MIHÁLY CSILLA		<i>Rend a lelke mindennek?</i>	83
<i>Versek</i>	15	TÓTH HAJNAL	
NÓTÁROS LAJOS		<i>Kristófi 100 – Kiállítással</i>	
<i>Tízezer lépés</i>	22	<i>és dombormű-avatással</i>	
TÓTH HAJNAL		<i>emlékeznek a festőművészre</i>	86
<i>Amíg őszinte vagy a képeidben,</i>	27	FRIED NOÉMI LUJZA	
<i>hiteles tudsz maradni</i>		<i>Új magyar nyelvű könyvek</i>	
CZILLI ARANKA		<i>a téka polcain</i>	89
<i>Tűzpróba</i>	33	BARABÁS ZSUZSA	
MAJOROS ENIKŐ		<i>Kodály Zoltán mondotta</i>	
<i>A kis sete</i>	35	<i>(keresztrejtvény)</i>	94
KOLEV ANDRÁS		DEBRECZENY GYÖRGY	
<i>Versek</i>	38	<i>irodalmi félreolvasások</i>	96
MOLNÁR ZSOLT		-----	
<i>Éjszakai tort(úr)a</i>	40	Lapszámunkat HOLLÓ CSEJTEI	
VISKY ISTVÁN		KINGA művei illusztrálják.	
<i>A pietizmus hatása</i>	52	<i>A címlapon: Karácsony 1.,</i>	
<i>a magyar sajtóra</i>		<i>a hátlayan: Káosz és rend és Késő</i>	
TÓTH HAJNAL		<i>esti kiruccanás.</i>	
<i>(Gyűl)ölő szeretet</i>	75		

Debreczeny György

séta a kerékpárúton

*a nő aki a kerékpárút
on sétált biztosan elcsodál
kozott volna ha megszólítom
elnézést hölgyem ön kerékpár?
azt gondolná az ember hogy a
kerékpárúton ott kerékpárok
szoktak közlekedni de a hölgy
egyáltalán nem hasonlított
semmilyen kerékpárhoz tudom*

*mert régen nekem is volt kerék
párom hetedik utáni nyá
ron dolgoztam a Közértnél az
Óbudai Közért Vállalat
nál és a keresetemből vet
tem egy szovjet félverseny kerék
párt a Flórián téri áru
házban rögtön fel is ültem rá
és elindultam hazafelé*

*el is jutottam egészen a
tér sarkáig ahol megállí
tott a rendőr akkor derült ki
hogy nincsenek felfújva a ke
rekek és az áruházban el
felejtették odaadni hoz
zá a pumpát mert az emberek
gyakran feledékenyek ha ez
a javukat szolgálja én meg*

*azt hittem hogy csak fel kell ülni
arra a kerékpárra s az már
maga a mennyek országa de
hát nem így lett végül valahogy
levegő került a kerekek
be és pótlólag megkaptam a
pumpát is ami járt hozzá és*

akkor végre hazakerekez
hettem vagyis dehogy haza mert

titokban vettem a biciklit
otthon nem akarták engedni
hogy legyen nekem biciklim fél
tettek talán hisz egyke voltam
és akár egy hajam szála is
meggömbülhetett volna vagy mit
tudomén ezért aztán mégsem
haza mentem hanem barátom
ék házának pincéjét vettem

célba hogy átmenetileg ott
tároljam a kerékpárt és ha
biciklizni akartam akkor
irány az Attila út huszon
három és el kellett kérnem a
pincekulcsot a szüleitől
gondolom már kiderült hogy én
nem voltam egy műszaki zseni
de biciklizni azt szerettem

második általános utá
ni nyáron orvos rokonunknál
nyaraltam Siófokhoz közel
köröztem boldogan a három
kerekűvel aztán átala
kítottak kétkerekűvé el
tartott egy-két napig mire már
tudtam és mertem párat teker
ni és nem lerakni a lábam

nagyon büszke voltam magamra
az udvaron köröztem boldo
gan azzal a biztos tudattal
hogy megtanultam biciklizni
aztán egyszer eső után a
Várból lejövet egy kanyarban
kicsúszott a szovjet kerékpár
alólam lenyúztam a térdem
és be kellett vallanom otthon

*ezt a szovjet félverseny kerék
párt amit aztán két évre rá
a Majakovszkij utcai mű
szaki bizományi előtt el
adtunk egy neppernek 500 fo
rintért és később két biciklit
loptak el tőlünk egyet a tá
rolóból a másikat a gye
rekbiciklit a gyerekorvo*

*si rendelőből egy barna hölgy
mindenki szeret biciklizni
vagy ha biciklije már vagy még
nincsen legalább sétáljon egy
jót a kerékpárúton mert az
is felettebb egészséges ám*

használat előtt olvassa el

egy növényvédőszer tájékoztatója alapján

*ó ti levéltetű ősanyák
és utódnemzedékeitek
elhúzódó betelepedés
és felszaporodás esetén
titeket újra irtani kell
kolóniáitok kiala
kulása előtt védekezni
kell ellenetek alapozni
az előrejelzésekre kell*

*megjelenések idején
a gazdacserés levéltetű
fajok esetében a nyári
szűznemzéssel szaporodó nem
zedékek ellen is védekez
ni kell növényvizsgálatra a
lapozott megfigyelés után*

*rögtön az első egyedek be
települését követően*

*az utódnemzedékek ellen
pedig szükség esetén meg is
kell ismételni a védeke
zést ismételni ismét
getni mert örökösen véde
ni védekezni kell az előd
nemzedékek és az utódnem
zedékek ellen is lehetünk
hát örökös védekezésben*

*és akkor még nem is beszéltünk
a jelen nemzedékeiről
azt sem mondtuk még hogy a mákban
és a káposztafélékben a
permetléhez kedvesítőszer
hozzáadása is javasolt
nedvesítőszer akartam ír
ni de így is jó kedvesedjen
csak ha már egyszer így alakult*

*erős levéltetű fertőzés
esetén célszerű egy másik
engedélyezett rovarölő
szerrel együtt kombinéban
vagyis kombinálva kijuttat
ni nem pedig kiabálni hogy
már megint eltetvesedett a
mi eltetvesedhetett aztán
egyre bámulni bámészkodni*

*csak nézni ahogy a tetvek a
nedvet a levélből kiszívják
aztán pedig jönnek a hangyák
és megfejjik őket a jól te
jelöket és így a hangyák is
jobban szaporodnak és több a
munkanedvük pontosabban mun
kakedvük kiváló dolgozók
és még kitüntetést se kérnek*

kérincselnek követelnek mert
ők nem olyanok csak teszik a
dolgukat fegyelmezetten na
szóval hogyha a szert kijuttat
juk egymagában vagy kombinál
va akkor tapasztalhatjuk hogy
taglózó hatású erős tag
lózó hatású rovarölő
erős várunk az erős hatás

az erős hatás amit várunk
és valóban gyorsan felszívó
dik azonnal gátolja a ro
vatok akarom mondani ro
varok táplálkozását és nem
veszélyes a méhekre de gá
tolja a vírusok növénybe
jutását és nincsen munkae
gészségügyi várakozási

idő sem bár hatása nem i
dőtlen szükségessé válhat a
kezelés megisméltése is
és az eltüntetett vagyis fel
tüntetett adatok tájékoz
tató jaj mit írok tájékoz
tató jellegűek a készít
mény használata előtt minden
képp olvassa el ezt a verset

Gondolat 1.

István Zsuzsanna

Öreg csont

Mottó:

*Mindegy volna, hol él az ember?
Igen is, nem is. Vár a tenger,
öreg csont, öreg csont.*

*De mivel mégse, nagyon is nem,
hadd emlékezsek rólad itten,
öreg csont, öreg csont.*

*Ki voltál, a neved se tudom,
csak hogy megfürdetett a por az úton,
öreg csont, öreg csont.*

*Csak hogy mindig otthont akartál,
ide vetődtél, és itt ragadtál,
öreg csont, öreg csont.*

*Itt szerettél, és itt temettél,
mit mondhatnék még többet ennél?
Öreg csont, öreg csont.*

(Kántor Péter: Az ős – részlet)

Hófehér haja, hófehér szakála volt, arcán mély ráncok. Egy csendes, néhány lélek lakta faluban élt, egy kicsi, roskadozó házban, ahol anyja szülte, s ahol szülei nevelték. Ugyanazok a bútorok, tárgyak, ugyanaz a már megkopott és foszladozó függöny, ugyanaz a szétmálló szőnyeg vette körül, mint hajdanán. Minden ugyanaz volt, minden megmaradt, csak az emberek tűntek el: a szomszédok, a barátok, a rokonok – az idő telik, kinél gyorsan, kinél lassabban, és vannak, akik csupán nem bírták elviselni a csendet. Az öregem-

ber maradt, ő nem ment sehova; úgy érezte, ott kell maradnia, ahol minden elkezdődött: otthon.

Nem volt se nyár, se tél. Nem esett az eső, nem fújt a szél, forróság sem kábította a tájat. Mintha megállt volna az idő, mintha az is túlságosan megöregedett volna ahhoz, hogy továbbálljon. Csak lebegett a mező, az azt körülölelő erdő és a mozdulatlan vizű tó fölött. Voltak napok, amikor súlyossá vált, terhével nyomasztotta az óra mutatóit és az embereket.

Az öregember a parton ült, tekintetét az ott ragadt időn felejtette. Nézte a lomhán szálló madarakat, a fák összefonnyadt leveleit, a kiszáradt virágok szirmait. Kedves emberek voltak. És hogy szerették egymást. Itt ülhettek ők is régen, a szülei, ahogy most ő. Néztek a természetet és egymást, a fiatalságot és a közeledő öregséget. De nem vágytak másra: ott maradtak és vártak. A gyermekkori játszótársak emléke bevésődött az elszáradt kéreg ösvényeibe, s most úgy tört elő, mint a kicsurranó gyanta. Éppen itt szaladgáltak a fűzfák alatt. Milyen rég látta őket, milyen rég szólt hozzájuk. Pedig most szívesen tette volna, hogy ne érezze magát olyan egyedül. Elmondhatná nekik, amire gondol, kimondhatná hangosan. Ki tudja... Lehet, már nem is élnek.

Mielőtt elment volna végleg, még visszanézett a haldokló falura és az öregedő apjára. Magával akarta vinni, színek és hangok közé, az unokája mellé.

„Mindegy volna, hol él az ember? Igen is, nem is.” Messzi az a hely nagyon, nagyon messzi. Idegen világ az, istenbiza. Olyan magasak az épületek, olyan hangosak a hajókürtök és a repülők. Olyan más ott az ember. Nem való neki az ilyesmi. „Ide vetődtél, és itt ragadtál, öreg csont, öreg csont.”

A szél kacag? Mióta meghalt, azóta vált ennyire csendessé a csend. És akkor már inkább a néma otthon, mintsem hogy egy idegen világ idegen hangjai kábítsák. A régi, vagy semmi. A semmivel maradt, egyedül. Ott ült a tó partján, a feleségére gondolt. Az őszirózsák, amiket múlt vasárnap vitt a sírra, már biztosan elszáradtak. Nem baj, még nyílik néhány a kertben, víz majd valamikor egy csokrot. De most ott ült a tó partján, és az idővel nézett farkasszemet. Egyikük sem adta fel.

Egy színes tollú kismadár röppent ráncos keze mellé. Csiripelt: először lágyan, de aztán egyre élesebben, egyre gyorsabban. Mintha ki lehetne futni az időből. Az öregember szeme megrebbent, izmai megremegtek. Felkiáltott. „Elmegyek. Holnap reggel elmegyek, és megkeresem! Megkeresem őket! Reggel felkelek, elindulok, és nem

fogok megállni addig, míg haza nem érek.” Egyszerre mozdultak a madárral: az felröppent, ő pedig olyan öregesen szökkent fel, ahogy tőle telt, s máris indult a házak irányába.

Otthon a régi bőröndöt kereste; még jó, megvolt, csak a várakozás pora fedte be vastagon. A szekrényben keresgélt, kihúzta a fiókokat. Csak a legfontosabbak kellettek. A többi majd reggel, ha megfeledkezett volna valamiről. Lefeküdt, pihenni kellett az út előtt. A másnapra gondolt, az újrakezdésre, az igazi kezdésre, az életre. Sötétedéskor már aludt. Az utazásról álmodott, látta magát, ahogy a múlttól távolodik. „Mindegy volna, hol él az ember? Igen is, nem is. Vár a tenger, öreg csont, öreg csont.”

Hajnalban a nap aranyra színezte a szürke, poros tájat. Sugarai megcirógatták az öregember ráncos arcát, ám ő nem mozdult. Nem ébredezett, nem kelt fel: mozdulatlan maradt. A nap szikrázott, és szinte szégyellte magát, hogy fénye így háborgatja a csendet. Csak egy madár hirdette valahol messze az életet. „Itt szerettél, és itt temetél, mit mondhatnék még többet ennél? Öreg csont, öreg csont.”

Bán László

Állatmesék (igaz történetek)

*A beszéd nem minden, s azért, mert
az állat nem beszél, nem lehet állítani,
hogy nem értelmes. (Voltaire)*

Rendhagyó kirándulás

Egy kellemes nyári napon, háztizsákkal, túrabottal felszerelve rövid kirándulásra indultam a közeli szurdokvölgy felé, ahol a Sebes-Körös jobb partját szegélyező sziklás perem egy részét akartam bejárni. Mielőtt a meredek kapaszkodóhoz értem, egy bozótos szakaszon kellett átvágnom, ám ekkor halk neszre lettem figyelmes. Hátranézve megláttam a három kutyát, amelyek tisztas távolságból követtek. Nem voltak ismeretlenek előttem. Az őzbarna, közepesnél kisebb keverék-kutya a nyaralóházak közti téren húzta meg magát kölykeivel, ahol az emberek jóvoltából éltek életüket. Megálltam, ők is megálltak, és várakozva néztek rám. Tudtam, ha nem küldöm vissza őket, felelősséggel tartozom az eseményekért, amelyek történhetnek. Azonban erős késztetést éreztem, hogy lássam, hogyan viselkednek a számukra bizonyára szokatlan környezetben. A kutyák megértették, hogy velem jöhetnek. Ezután közelebb merészkedtek, és együtt vágtunk neki a meredek emelkedőnek. Óvatosan lépkedve

minden útjukba eső mohás sziklát, fát, bokrot megszagoltak. Úgy tűnt, csak a jelenlétem bátorította fel őket arra, hogy ne adják fel, és ne forduljanak vissza. Ahogy haladtunk fölfelé az ösvényen, lassan bátorságra kaptak, és mire felértünk, már szemmel láthatóan megnyugodtak.

Ami ezután történt, az nemcsak engem ért teljesen váratlanul, hanem láthatóan a kölyköket is: a kutya vad iramban elrohant az ösvényen, és eltűnt az út kanyarulatánál. Kis idő múlva ugyanolyan iramban újra megjelent, majd megállás nélkül ismét elrohant. Vártam, hogy újra feltűnjön, de ezúttal hiába. Tanácstalan voltam, mitévő legyek. Már a kölykök is nyugtalankodni kezdtek, néha rám sandítottak, de helyükön maradtak. Úgy döntöttem, még várok egy darabig, és ha nem jön elő, nem marad más hátra, minthogy hazainduljak a kölykökkel, vagy ha ők nem tartanak velem, nélkülük. Végül arra gondolva, hátha baja történt, és segítségre szorul, a keresésére indultam. Útközben próbáltam megérteni az anyakutya viselkedését. Találkozása az erdő fáival, a mindent uraló csend, a szokatlan illatok valószínűleg elemi erővel ébresztettek fel benne valamilyen, talán a boldogsághoz hasonló érzést, amely fékezhetetlen rohanásra készítette.

A kutya különös viselkedése felidézett emlékeimben egy régebbi történetet, amelynek egy gyerek volt a szereplője. Egy alkalommal, amikor a városi járványkórház közelében vezettem az utam, az épületből egy idősebb férfi lépett ki, kézen fogva egy hat-hét éves fiúcskát, valószínűleg az unokáját. Alig távolodtak el a bejáratától, amikor a gyerek szótlanként elengedte a férfi kezét, letérve az útról hanyatt feküdt a fűben, és elkezdett fetrengeni. Ki tudja, mi játszódott le a gyerek lelkében, mikor kiszabadulva a kórházból, és azon a füves területen ment át, amit a betegszoba ablakából sóvárogva nézhetett. A férfi arcán látszott, hogy küzd az érzelmeivel. Sietve mentem tovább, majd visszanezve láttam, hogy a gyerek ismét fogja a férfi kezét, és folytatják útjukat.

A kutyát keresve már eléggé messze jártam, amikor zajt hallottam. Hátranézve láttam, amint az egyik kölyökkutya feltűnik a kanyarban. Miután tudomásul vette, hogy megláttam, visszafordult, mintegy jelezve: megtette a rábízott feladatot, tudatta velem, hogy az anyjuk megjött, és várnak rám. Az úton visszafelé a kutyák már bátrabban viselkedtek, de szigorúan maguk előtt engedve követtek, ezzel vezérüknek ismertek el. Hazaérkezve, később kinéztem az ablakon, és láttam, amint a kutyák a fűben elnyúlva mélyen alszanak. Biztosan szépet álmodtak.

A farkasok öröksége

Az anyakutya ismét leköllyezett: a kerítésemtől alig másfél méterre, egy félbemaradt építkezés tövében készített almot, de együtt maradt az előbbi kölykeivel is. A kutyákkal való jó kapcsolatom számomra előnyösnek bizonyult,

megbízta bennem, és engedték, hogy az alomtól alig egy méterre lévő ösvényen közlekedjek, de bárki mást ugatással tartottak távol. Egy alkalommal a rossz idő miatt esőkabát volt rajtam – ebben a kutyák nem ismertek fel –, és amikor el akartam menni az alom mellett, felsorakozva az ösvényen már messziről megugattak. A szomszédok kutyái is besegítettek nekik, felsorakoztak néhány méterre a hátuk mögött, és ők is hangosan ugattak. Miután rájöttem, hogy a kutyák az öltözetem miatt nem ismernek fel, levettem a köpenyt. Ekkor az anyakutya és kölykei, feladva agresszív magatartásukat, abbahagyták az ugatást. A másik falka azonban nem tárgított, és tovább védte az almot, hiszen nekik mindenképp idegen voltam. Ekkor tanúja lehettem annak, amint az ismerős kutyáim tudomására adták a többi kutyának (a másik falkának), hogy nem vagyok ellenség, és ezért hagyják fel fenyegető viselkedésüket. Az egyik kölyök vállalta az üzenetvivő szerepét. Megfordult, hátrament a másik falkához, és a sorban álló kutyák közül az egyiknek megnyalta a szája sarkát. A kutyák rögtön feladták ellenséges magatartásukat, a továbbiakban hagyták, hogy folytassam utamat.

Ez a történet számomra akkor kapott különösebb jelentőséget, amikor olvastam arról, hogyan zajlott le egy csángó férfi találkozása a hegyekben egy kisebb farkasfalkával. A férfi egy erdei tisztáson találkozott össze a farkasokkal. Kölcsönösen méregették egymást, majd a vezérfarkas odament minden társához, és az orrával megérintette őket, mire az egész falka elvonult az erdőbe. A kutyák és a farkasok által használt kifejezési mód annyira hasonló, hogy

az nem lehet véletlen, valószínűleg ezt a kutyák örökölték farkas őseiktől. Utólag visszaemlékezve a fenti történetekre, a sors különös ajándékának tekintem, hogy részese lehettem olyan eseményeknek, amelyekben megnyilvánult a kutyák ésszerű, értelmes viselkedése.

Kira rejtélyes üzenete

A faluban lakott egy idős férfi, aki nagyvárosból került vidékre, magával hozva kutyáját és Kira nevű nőtény macskáját. A kutyát láncon tartotta, de a macska szabadon kószálhatott. Házunk közel lévén az övéhez, a macska gyakran látogatott meg engem és a feleségemet, és egy idő múlva mind gyakrabban tartózkodott nálunk. Amikor a teraszon ültünk, többnyire velünk volt, ilyenkor egy székre párnát helyeztünk, arra kuporodott. A szomszéd halála-

kor a kutyát a rokonság elvitte azzal az elgondolással, hogy a kutya nem képes meglenni gazda nélkül, „viszont a macska tud gondoskodni magáról” – vélték, és itt hagyták. Ezután szinte minden alkalommal, amikor megérkeztünk vidékre, és a kaput nyitottam, Kira panaszos nyávogással szaladt el bűnk. A feleségem betegsége és halála miatt egy ideig távol maradtam, majd amikor újra eljöttem, és leültem a teraszon egy székre, Kira az ölembe ugrott. Elülső két lábát a mellemnek támasztva a szemembe nézett. Az idő telt, titokzatos nézése mintha sohasem akart volna véget érni. Talán együttérzését akarta kifejezni? Talán ő is szenvedett? Vagy valami mást akart tudtomra adni?

A következő alkalommal, amikor megérkeztem, nem jött elé a kapuhoz, és továbbra sem jelentkezett. A szomszédoktól tudtam meg, hogy Kira elpusztult.

Gondolat 3.

B. Mihály Csilla

Karácsonyesti álom

*A béke meghitt csendjein
kacagva száll a lélek,
olyan varázsos gyermekin,
miként a téli fények.*

*Havat szitálgat csintalan,
hintázva függ az ágon,
akár a gömbök, színarany
karácsonyesti álom.*

Karácsony, itt vagy

*Karácsony, itt vagy, vártalak,
nincsen szívemben dac, harag,
vágta a hintaló,
varázsos illatod befed,
mint fénylő, csillagos telet
a szűzi, tiszta hó.*

*Kalácsot ettem, mákosat,
csúfoltam párszor másokat,
ezüstös hópihék
arcomra hullnak csendesen,
bántottam, többé nem teszem,
ez már nem módi rég.*

*Örömmel telve vágtatunk,
angyalként égre száll dalunk,
szememből tűz pereg,
világunk áldott kisdede
csak értünk jött el, hitted-e?
Köré most gyűljetek!*

*Ajándékunk nincs, jól tudom,
nem várod azt te, Jézusom,
boldog, hogy itt lehet
Noémi, Péter és Tamás,
István, Brigitta, Barnabás,
ajánld fel szívedet.*

Szelíd, ezüst folyón

*Karácsony érkezik, s az esti fények
szelíd, ezüst folyókon elkísérnek
a templomig, amit magamban építék,
ütött-kopott falán megingó tévhitek.*

*Pereg, lehull, a fal fedetlen áll ma,
s ha rávetül e torz világnak árnya,
fehérre festem át, a csend is pont ilyen,
ha eljön értem és hagyom: vigyen.*

*Nem kell a pompa, lárma; cifra máz csak!
Az éltető remény s a tiszta lázak
varázsát szomjazom – tudván, hitem biceg –,
s ha jut nekem, Uram, jusson mindenkinek.*

*Hiszen megint, szavam csavarva, kérek...
Eléd borul e kín-kaparta lélek
köszönni mindent, én Veled kiegyezem.
Szelíd, ezüst folyón a Béke jött velem.*

Decemberi csengettyűszó

*Vadvizeknek mélye zúg mesélve,
felszínének megrepedt jegére
ráborult a lomha csend, harapja
fagyfogával rút szelek haragja.*

*Szent Karácsony nemsokára csenget,
hoz dalomba némi szűzi enyhet
s átsegít e reszkető halálón,
Istenem, csak épp ne így találjon,*

*ily riadtan, hittelen szavakkal;
ködbe bújva hív a hang, marasztal,
mintha kérne, mintha bennem élne
bús december békecsillag-fénye.*

Karácsony felé

*Fagyos fuvallatot taszít a gyorsvonalat,
s az este sűrű teste megremeg,
terítsd le rám az őszi felhőrojtokat,
apám, csak fázom, nem vagyok beteg.*

*Csak álmodom magam, kacajba fulladón
meleg karácsonyt, s mint a jó gyerek,
gomolygatom szípgova csendbe hullt valóm,
jajongni többé én már nem merek.*

*Elindulunk, a táj idő ködébe vész,
megértenem talán nem is lehet,
hová suhan, s miért olyan nagyon nehéz
köszönni majd az érkező telet.*

*A kattogó ütem töretlen égbe hág,
dalát susogja, végtelent pereg,
mert reszketésem elkísér az éjen át,
simítsd fölém, apám, meleg kezed.*

Mécskanóc

*Mi gyújtja még az ajkad égi szóra
e mélysötétben forgó sárgolyón?
Csupán a mennynek síri álma szórja
le rád a titkot, biztató mohón.*

*Már egyre tágabb űrt feszít a lélek,
miközben újra önmagán kacag;
mivé lesz, hogyha összeroppan s végleg
legyűri majd az egyszerű anyag?*

*Levettem minden harci maskarámat,
úgy állok itt, a szótlan ég alatt,
mint mécskanóc, ki néha napba sápad,
ha tiszta fényed rajta szétszalad.*

Regösének

*Adjon az Úr, hitet adjon,
hej, regő rejtem,
a család szét ne szakadjon,
hej, regő rejtem.*

*A leánynak fiú jusson,
asztalukra étel,
járjanak a keskeny úton,
ahol a jó lépdél.*

*Teremjen a gazda földje,
hej, regő rejtem,
álmotokat remény szője,
hej, regő rejtem.*

*Szép az álom, teljesüljön,
arcotok is felderüljön,
hej, regő rejtem,
szerezd hazád mindörökkön,
aki elment, visszajöjjön,
hej, regő rejtem.*

*Ha árulót keresnének,
ne állj be a sorba!
Maradjon meg kereszténynek
a vén Európa.*

*Szeretetben kéne élni,
hej, regő rejtem,
az élettől sose félni,
hej, regő rejtem.*

*Malac visít, bárány béget,
de én azt kiáltom:
békeséget, egészséget
kerek e világon!*

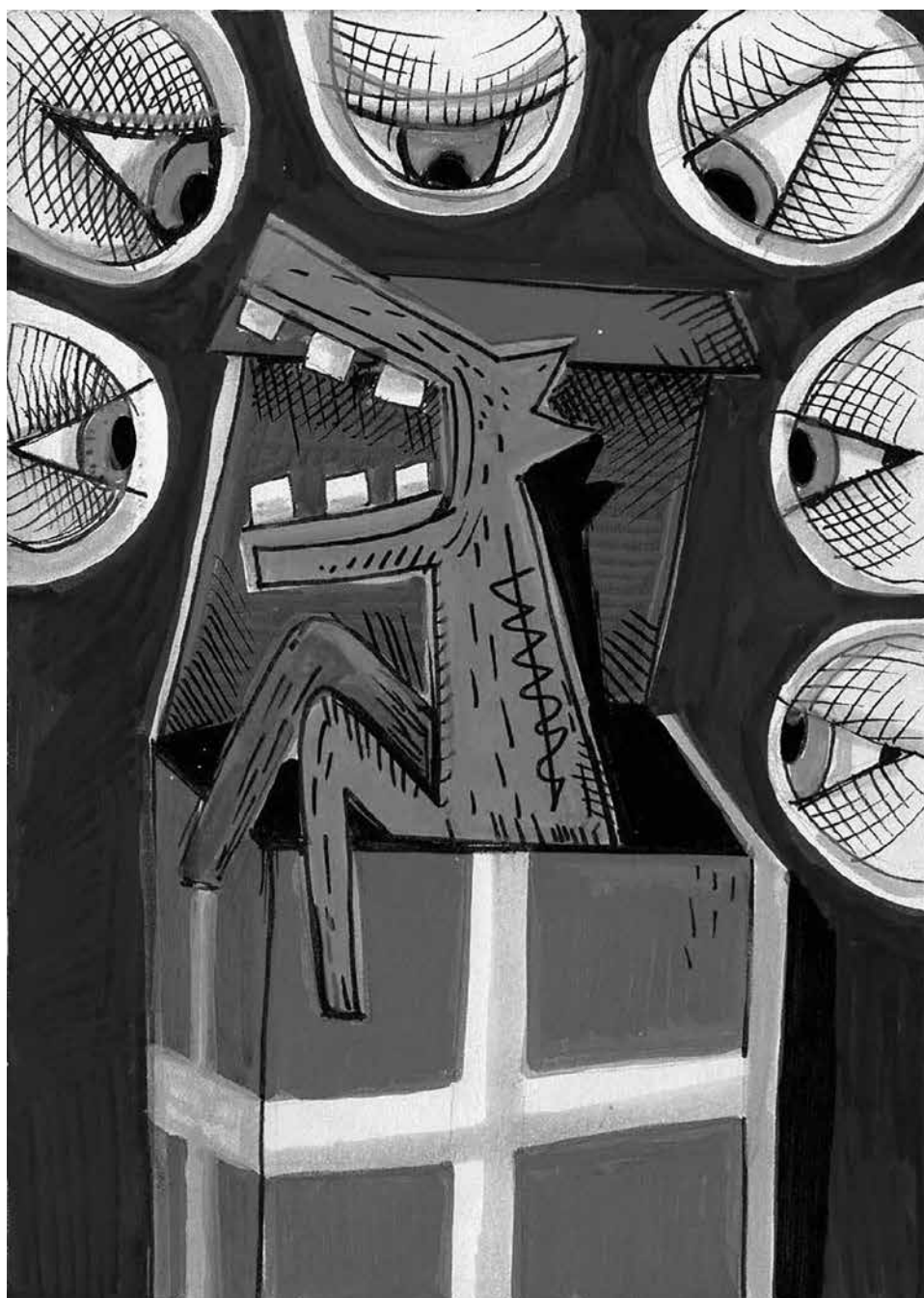
Apácska, anyácska és az angyal

*Fehér december, csend. A téren
szántalpas jókedv siklik át,
álomban félig, majdnem ébren
apácska húzza kisfiát.*

*A táj s egy csillag mozdulatlan,
varázsos csengőhang röpi,
emlékké nő a tág tudatban:
angyal kering a ház körül.*

*Karácsonyfát hoz. Egy Fiában
az Isten sír fel emberül,
jajába fordul át vidáman
földünk, s a fényben megmerül.*

*A tér, az utcák összezártan
megnyúlnak, égisz érnek el,
amíg anyácska bent a házban
kalácsot gyúr és énekel.*

Ajándék lónak ne nézd a fogát

Nótáros Lajos

Tízezer lépés

Csúncsó szerint az egészben a legjobb a Kérgeskezű favágók dobszólója. A többi limonádé. Domi ezt készségesen elismeri, tejeskávé, egészíti ki az előtte szólót, azonban, ezt követően, halkán de határozottan kijelenti, hogy neki akkor is a Gyöngyhajú lány tetszik a legjobban.

Sziniszt nem érdekli ez az egész, azért jött lemezt hallgatni mert az apja kitiltotta a műhelyből. Miután a hétvégén, kísérletezés ürügyén, tulajdonképpen a levegőbe röpítette. A műhelyt. De mivel mindenkinek mindig választania kell egy számot, Szinisz a Tűzvihar mellett dönt. Mégis miért, kérdezi Csúncsó. Ilyen, nem fogad el semmit csak úgy. Hát mert van ott egy rész, amelyben azt mondja: porrá ég minden kincs, csak az él majd tovább, ami nincs.

Rendben, egyezik bele Csúncsó. Aztán rám néz. Nem tudom, mondom, teljes egészében egyik sem tetszik, mindegyikben vannak gyenge részek. De különösen jó részek is, próbálkozom talpra esni valahogy, ezért megvilágosodásnak álcázott hirtelenséggel mondom: a Spanyolgitar legenda, most ez tetszik a legjobban. Nem rossz, mondja Domi, buzi, mondja Szinisz, kuss, mondja Csúncsó.

Ő az úr a házban, övé a lemez meg a Supraphon géé nulla nyolcvanas, ezt azért illik tudomásul venni. Na és az Udvari bolond kenyerének gitárszólójáról mi a véleményetek, jön vissza a témába kis szünet után. Nem rossz,

mondja Domi, egész jó, teszi hozzá Szinisz, na, az igen, mondom én utolsóként. Az igen, folytatom magamra maradván az eldöntetlenben, erre gondoltam, hogy mindegyikben van valami egészen kiváló.

Igen, egyet értek, szól közbe Csúncsó, ez a szóló kurva jó, ennél jobbat a Zeppelin vagy a Purple sem tud. Egy szint, mondja Domi, hát azért ezt nem mondanám, kap bele Szinisz, lehet, hogy ezek nem tudnak jobbat, na de a Black Sabbath.

Ne röhögtesz, vág közbe halál komolyan Csúncsó, meg sem várva álláspontom kiteljesedését, a Sabbath egy mesterséges valami. Kitalálták, hogy legyen, de nem hordoz semmit magában, aztán rám néz, hogy namost lehet. Nem tudom, zavar, hogy nem értem egészen jól a szöveget, kezdem én az ismeretlenbe kapaszkodva, a Deep Purple tetszik, de ez most nagyon ott van, nézek a pick-upon pihenő lemezre. Ha angolul mondanák...

Ne mondják angolul, akaszt meg felháborodást játszva Csúncsó, az a jó, hogy magyarul énekelnek, de énekelhetnének angolul is, úgy szól. Nem az, mondom én, a nyelv nem számít. A zsoltárokat éneklük, a dalokat dalolják, a varázsigékkel mit lehet tenni, azon kívül, hogy keresik őket...

Ja, szól közbe Szinisz, jelezve, hogy mindez már meghaladja az ő érdeklődési körét, mondjátok már meg nekem, mit csinál a nap a Gyöngyhajú lány ele-

jén? Elcsavarog, elkavarog, elfanyalog, na, mit csinál a nap?

Elfárad, de nem mindegy?, kérdezi Domi. Egyáltalán nem, válaszol hevesen Szinisz, félszemmél a viborovás üveget figyelve, amelyet Csúncsó most hirtelen és nagyon komolyan elkezd tanulmányozni. Nagyon fontos. Ha tudnánk, az is világos lehetne, mit keres egy mély tó ölén. Zöld tó, javítja ki tiszta szerelemből Domi. Igen, ráadásul zöld. És a kis elefánt kék. Az mit keres ott?

Szinisz nem érti a művészetet. Tudós valójában, felfedező, a tökéletesen ellenőrizhető robbantások feltétlen kutatója. Csúncsó újra elmondja, hogy botfüle van, még a zongorát sem tudja megkülönböztetni az orgonától. Nem igaz, vág vissza erre még izgatottabban Szinisz. Nem mintha izgulna, ilyen ő, állandó felajzottságban él és tevékenykedik. Valójában nem is használnak zongorát. A zongorahangot szintetizálják. MUG, fejezi be fellengzős majdnem mindentudással. Az hát, két ó-val, jegyzi meg Domi, akit valójában semmi sem érdekel a nőkön kívül. Még a lányok sem. Szinisznek ilyenkor a szája, lazán, de hevesen, nyitva marad és a két felső metszőfoga kékesen csillog és szikrázik. Miért, a te fogad is kék, abban meg mi a pláne, zárja le a vitát Csúncsó és tekintete megint a vodkás üvegre siklik és állapodik meg rajta végérvényesen.

Kifogyott, mondja tárgyilagosan, aztán húga nevét kiáltja: Joli, hol a francba vagy már megint? Domi közben visszaül a heverőre és rágyújt egy Litoralra, Szinisz még nem tér magához a kérdéseiből, én viszont hevesen várom Joli válaszát. Itt vagyok, mit akarsz, hallom az égi hangot, aztán,

ahogy az várható volt, az ajtókeretben megjelenik Joli felfoghatatlanul izgató alakja.

Kéne még egy üveg Wyborowa, mondja Csúncsó és ránk néz azzal a tekintetével. Őt lejem van, mondja Domi, nekem meg három, szól még hangjában rezgő izgalommal Szinisz. Rendben, nyugtázza Csúncsó, tőlem kapsz még ötöt, a hiányzót kipótolod a sajátodból. Még mit nem, csattan fel Joli, azt hiszed hülye vagyok. Egy kortyot sem ittam, kint ülök egész délután a nyári konyhába, hogy ti itt bőgthesétek az Omegát, mi vagyok én? Még az elején eltaláltad, egy hülye tyúk, az vagy, mondja nyugodtan Csúncsó, és tele vagy pénzzel. Azt hiszed, nem tudom, hogy amikor elment a tengerre a süket Nelud, legalább ötszáz lejt hagyott nálad. Semmi közöd hozzá, válaszol kimerően Joli, nem azért adta, hogy elköltsem a ti piátokra.

Ekkor szólok én közbe, mindig amikor nem kéne, amolyan végső megoldásként. Van még nekem is valami apróm. Téged nem kérdezett senki, mondja Csúncsó anélkül hogy rám nézne. Amolyan testőrfélének tekinti magát mellettem, megpróbál megóvni az élet előre nem látható buktatóitól. Na ne, kezdek én keményedni, gyere Joli, veled megyek, mondom gyorsan és kimegyek az udvarra. A lány még áll egy darabig az ajtóban, fejét belógatva az előszobába, majd azt mondja: felőlem. Megfordul és odajön mellém: Na, akkor jössz.

Raquel Welch lehetett volna ilyen 16 éves korában, ha már akkor elvégezték volna rajta az összes korrekciós műtétet. Joli nincsen tökéletességének tudatában, fel sem fogja, hogy úgy sugározza a boldogság ígétét, mint nap

augusztusban a forróságot. Nem kell hogy beszállj, szól, ahogy kiérünk a kapun, majd én kipótolom, de ki nem állom, amikor Suka így beszél velem. Mi vagyok én, húga vagy a szolgálója? Ezen rágódok, amikor utolér minket Csúncsó hangja: hozzatok cigit is. Na tessék, mondja beletörődött biccen-téssel Joli.

Csúncsót nemrég még Sukának hívták. Van aki még mindig így szólítja a Sugar, sugar miatt. Az Archie dalát Csúncsó, ha kéri, bárhol, bármikor és bárkinek, tökéletes muzikalitással adja elő, s ezt az angol szövegre is érvényesen. Haladunk, miközben próbálom meghatározni helyzetem, s az abból következő lehetőségeket. Írtam neked egy verset, mondom Jolinak a folyamat beláthatatlan végén.

Igazán, mutasd, fordul felém felvillanyozódva, mintha csak egy bűgöcsigáról beszélnék. Kifogástalan vele és rajta minden: maga a zöld szemű boldogság megtestesülése. Nincs nálam, lepődök meg túl látványosan a gyors válaszon, de ha akarod, haza szaladhatunk, s akkor elolvasom neked.

Persze, mondja ő, megfogja a kezem és, egyre hosszabbakat lépve, futni kezd. Felszállok mellette én is, nem érdekelnek a járda gödrei, a mellettem elsuhanó fák visszacsapódó ágai, eggyé válok az ütemesen lebegő női testtel és lebegünk kéz a kézben. Sietek, ne félj, mondom neki a házunk előtt, ahogy lihegve eleresztem a kezét.

Kék műanyag-borító mögött lapulnak műveim a vastag vonalas füzetben. Hamar megtalálom a keresett lapot, teketóriázás nélkül kitépem, rohannok vele vissza, át az udvaron. Hovamész, mikor jössz haza, hallom hátam mögül anyám összetorlódó kiáltását,

nem érdekel, nem is válaszolok, gyere, mondom Jolinak, ahogy szembetalálom magam vele az utcán, visszafelé elmondom. Bal kezemmel jobbkezét fogom, a lapot másik kezembe tartva olvasom. Nagyon szép, mondja a végén, de tényleg.

Gyere, szaladjunk, ne várassuk őket, folytatja rögtön és ugyanúgy mint errefelé, szaladni kezdünk, kéz a kézben visszafelé. Aztán a sarkon, a Szolinál, én kint maradok, ő bemegy a boltba. Nincs lelke eltenni a lapot, tartom magam elé, s elolvasom újra és újra. Ez nem tesz jót neki: minél többször olvasom, annál biztosabban érzem, hogy rossz. Egyre rosszabb. Itt van minden, lógatja elém ebbe a légüres semmibe a műanyag zacskót, ahogy kilép a boltajtón, és ez a tied, mutatja szabadon maradt tenyerében a kis csomag Amiralt. Ez a kedvenced, nem?

De, mondom én most először őszintén csodálkozva, honnan tudod? Nevet, és az olyan mintha újrateremtene a világot: nem vagyok én annyira buta ahogy Suka mondja. A dobozt zsebre teszem, hogy foghassuk egymás kezét, de most nem szaladunk, közel járunk már, még pár rövid utca a szilvafák alatt, lassan megyünk, szótlantul, majdnem úgy ahogyan az alkony körülveszi mellettünk a házakat.

Aztán érzem, hogy elbizonytalanodik: kihúzza ujjait az enyéim közül, csendesesen megáll és felém fordul. Nem szólok most se, nézek rá, mintha most látnám először. Tudod, mondja, te nagyon jó fiú vagy. Ha nem lenne Nelu, szeretnék veled járni. Még akkor is, ha hozzám képest nagyon okos vagy. Nem is igaz, szólok közbe, hogy elejét vegyem valaminek, amiről nem is tudom valójában, mi lehet. Most

megcsókollak, mondja egyszerűen, s már érzem is ajkát a számon. Állunk előrehajolva, lecsüngő kezekkel, s én szívom magamba illatát. Amikor visszahúzódom azt mondom: Nelu nem neked való. Lehet, mondja ő, de kedvelem, mit tehetnék. Tudom, hogy nagyképű hazudozó, de van mindig pénze és nem fukar, kitalálja a gondolataimat, és megvesz mindent, amit megkívánok.

Hátrább lép, mutatva magát: mindent, ami rajtam van, ő vett. Szép, látványosan szép: a vastag talpú olasz szandálban tökéletesen simulnak egymáshoz lábujjai, a lila szoknya épp ott kezdődik, ahonnan a tekintet legyőzhetetlen vággyá foszlik, aztán az árnyalattal kékebb póló, ahol a Creedence Clearwater Revival körbeírt zenészei kötélre fűzött hegymászóknak hihetnék magukat, ha tudnák, milyen domborulaton landoltak: a két Fogerty, John és Tom, Stu Cook és Doug Clifford. Az olaszoktól veszi, jegyzem meg halkán, hogy mondjak valamit. Lányokért cserébe. Menjünk, mondja Joli, már biztos nagyon várják

a vodkát. Az udvaron elválunk, ő megy előre a nyári konyhába, én balra a nagy ház lépcsője felé.

Na végre, néznek mindhárman rám, ahogy megállok az ajtóban. A Petróleumlápa vége szól, nemrég kezdtek el újra. Nem tudtunk már kívánni, hol a francba mászkáltak, háborog menetrendszerűen Szinisz. Nem válaszolok, a csomagot az asztalra teszem, a lemezjátszó mellé, leülök az ajtóhoz legközelebb eső székre. Előveszem a kis csomag Amiralt, aztán mégsem bontom ki.

Itt van, azt tartsd meg emlékebe, hallom egy idő után Csúncsót, aztán látom is, ahogyan leguggol elé, kezében a szűrő nélküli Carpați-al. Tedd el és felejtsd el, mondja miközben kihúzik egy szálát a dobozból. Nagyon szép és nagyon buta, ezen nem lehet változtatni. Nem lehet vele mit kezdeni. Nincs kinek beszélni. S az a kurvapeccér Nelu tönkre fogja tenni. Aztán feláll, az asztalhoz megy, hogy kicsavarozza a vodkás üveget.

Ekkor már az Udvari bolond kenyere szól.

Egyik kutya, másik eb

Amíg őszinte vagy a képeidben, hiteles tudsz maradni

Tóth Hajnal

A nagyváradi HOLLÓ CSEJTEI KINGA olyan képzőművész, akinek fontos a szabadság, az, hogy az önazonosság útját járja. Aki valamelyest ismeri Kinga művészetét, alkotásaira pillantva – anélkül, hogy a szígnót megnézné a szemlélő – rögvest fölismerheti jellegzetes stílusát, akár lókutyát fest vagy rajzol, akár Pandora szelencéjéből kilépett szörnyeket, akár szárnyas malacokat, akár absztraktot, akár portrét. Lett legyen szó grafikáról, festményről, linómetszetről, graffitiról, Trabantra festett kompozícióról, a művésznak mindig van lényegre törő, markáns üzenete, mondandója: háborúellenességről, értékekről és értéktelenségekről, az élet megannyi furcsa és természetes történéseiről, érzelmekről, mindezt néha komorsággal, néha humorral és játszi könnyedséggel. Kinga rengeteg mindent tervez a következő esztendőre. Egyebek között egy különleges jubileumi kiállítást. Holló Csejtei Kinga mesélt lapunknak életútjáról, a diákévekről, a lelkét megérintő hatásokról, művészi hitvallásáról.

Holló Csejtei Kinga már egészen pindurka gyerkőcként szeretett rajzolni, kitalált különféle figurákat. Erről így mesélt: „Úgy kezdtem, mint minden gyerek: körbe-körbe, görbe körbe egyenes, ferde, lények és virágok, kicsik és nagyok, sok-sok irkafirka... Különös erre visszagondolni, mert az akkori rajzaim zsenialitásából végül is sikerült átmentenem egy aprócska töredéket, de persze már nem ugyanazzal az 'arcátlan' spontaneitással kezelem mindezt, már nem úgy megy, már nagyosan húzom a 'kicsi gyermek' vonalaít... már más lettem, de mégis én vagyok.”

Édesapja, Holló Barna képzőművész sokszor vitte két gyermekét, Kingát meg az öccsét, Zsoltot a műtermébe, ahol rajzok, linók jöttek létre. Otthon is folytonos alkotás volt. A nagyváradi Képzőművészek Egyesületének (Fondul Plastic, jelenleg UAP) galériájának készítettek kalákában kézműves kreációkat, különféle dísz tárgyakat, tarisznyákat, karácsonyi képeslapokat, miközben lemezjátszóról szólt édesanyja kedvence, Elvis Presley zenéje. Amikor meg áramszünet volt, ami meglehetősen sűrűn előfordult a nyolcvanas években, petróleumlámpa mellett fabrikálták a kézműves dolgokat, a gyermekek színezték a lámpa lángja mellett a képeslapokat, ennek is megvolt ám a hangulata. Általános iskolai előadásokhoz a Holló familia csinálta a díszletet, Kinga édesanyja, Holló Csejtei Gabriella kreálta a bábokat.

A családban teljesen magától értetődő és természetes volt az, hogy „a gyerek rajzol”. Kinga édesanyja volt az, aki leányát leginkább a művészeti pálya felé terelte, hallani sem akart arról, hogy netán matek-fizika osztályba felvételizzen. Így aztán egyenes út vezetett a nagyváradi Művészeti Gimnáziumba. A kilencedik osztály elég kalandos volt: az elméleti órákat délelőttönként az Ady Endre Líceumban tartották számukra, utána átmasíroztak a művészeti tibe a délutáni műhelyórákra. A középiskolai évek alatt a diákoknak többször volt csoportos kiállításuk, tizenkettedik végén pedig szakvizsgáztak.

Érettségi után egy év szünet következett, aztán felvételizett a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Egyetem grafika szakára. A bejutottakat-kiesetteket jelző vonal alatt az első

név volt a Kingaé. Szerencsére ez nem szegte kedvét. Következő esztendőben a Nagyváradi Egyetem képzőművészeti karának festészet szakára jelentkezett. A felvételire nagy erőbedobással készült, másfél hét alatt „összedobta” a mappát a munkáival. Elsőnek jutott be. Nagyon jó tanáraik voltak. A kolozsvári egyetemről is érkeztek vendégoktatók. A szemiotikát oktató Gheorghe Buş fejlesztette a gondolkodásukat. Tanította őket többek között a tavaly elhunyt Ioan Aurel Mureşan festőművész, valamint Nicolae Man képzőművész. Zseniális anatómiatanárunk volt: Laurian Bonea, aki orvostudományt végzett, festészetet tanult, mindemellett tetoválóművész is. Szombatonként örömmel, nagy lelkesen repültek az óráira a diákok, mert roppant érdekesek voltak ezek a foglalkozások. Akkoriban még a várbán működött a képzőművészeti kar. Remek hangulata

volt az ódon várnak, a képzőművészeti karra járó diáktársaság is nagyon jó volt. Az egyetemi tanulmányok befejezése, a diplomázás után Kinga egy darabig tanársegédként dolgozott a Nagyváradi Egyetemen, 2003 óta pedig a Francisc Hubic Művészeti Iskolában tanít grafikát.

Karikírozni a világot

Holló Csejtei Kinga művészetében roppantul fontos a társadalomkritika, a világ karikírozása, ugyanakkor a belső konfliktusok megjelenítése, amelyek által tisztul a lélek. Lényeges számára, hogy reagáljon a külső ingerekre, különféle történetekre. Annak idején borzasztóan felkavarta a koszovói háború. A délszláv háború idején sötét tónusú, komor hangulatú képeket festett. Fura egerek, szörnyek jelentek meg az alkotásokon. A szimbólumok, figurák mesélnek helyette. Ekként jött

A *Játszótér* című interaktív kiállítás a Visual Kontakt Galériában

létre például a *Pandora szelencéje* című nagyváradi egyéni kiállítása is.

Kingával a reá nagy hatást gyakorló graffitiművészetről is beszélgettünk. „Jó régen történt... Még a lókutyák megszületése előtt. Voltak azok a bizonyos lények, akik anno kimerészkedtek Pandora szelencéjéből. Brutális erővel uralták a teret, feszítették szét a vásznat, törték szét a kereteket, és minden szabályt átléptek. Stílusban hatással voltak rám Jean-Michel Basquiat amerikai graffitiművész munkái, a merész kompozíciók, spray-jel feldobott, karcolt, írott festményei, a belőlük áradó brutális ősi energia, primitív vadsága és őszintesége. Egyszerűen ez erősen hatott rám, és a mai napig is imádom. Valódi falfestmény-akcióban is volt szerencsém részt venni: a *Dream Big Street Art* projektben 2023 novemberében. Nagyszerű volt, klassz csapattal, szép emlékekkel.”

Lókutyák bűvkörében

Holló Csejtei Kinga 2009 nyarán alkotta az első lókutyát. Homoródfürdőn járt, és barangolásai során megihlették az ott látott kutyák és lovak. Jelkép a lókutya, aki voltaképpen Kingát helyettesíti, és egyre többször jelent meg festményen, tusrajzon, linómetszeten. „A lókutya azóta szívesen mesél a világnak rólam, rólad, rólunk... arról, hogy kik vagyunk, milyenek vagyunk kívül és belül, hogy megsebzett társadalomban élünk, ahol elveszni látszanak az igazi értékek... De mégis van remény, egy napon visszatérhetünk önmagunkhoz. A hétköznapi csodái fontosak lesznek... kerekeken guruló Pegazusként száguldhathunk majd a gondolatok és az érzelmek egén.

Most még csak tanuljuk, hogyan kell boldognak lenni, ám amikor érezni tudjuk mindezt, akkor a világ kinyílik előttünk és felfelé törekszünk majd – játszva, mosolyogva...”

Amikor Helsinkiben kóborolt, meghihlette az *Amanda* nevű köztéri szobor. A helsinkiiek nagy becsben tartják Amandát, minden május elsején megünneplik. Amanda is ihletet adott a váradi művésznőnek. Természetesen Amanda a lókutyákkal is megismerkedett, összebarátkozott velük... Több közös kompozíción láthatjuk őket.

Művésztelepek adta inspirációk

Kinga rendszeresen jár alkotótáborokba, művésztelepekre. Jó néhány alkotás született ezekben a táborokban. Barcs, Vámspércs, Derecske – mindnek megvan a jellegzetessége, mindenhol jó élmények várták és várják a művészembereket. Maradandó élmény volt jó néhány esztendeje a Nagyrábén megtartott alkotótábor, ahol a résztvevők rendhagyó módon Trabantokra festettek.

Ezen a nyáron, augusztus 25–31. között Pitești-en volt Kinga, a *Pitart* nevezetű, tizedik alkalommal megrendezett nemzetközi festészeti és grafikai táborban. Gyönyörű hely, jól ellátott művészeti tábor, ahol remek társaság gyűlt össze. Golești-en Kinga megcsodálta az ottani falumúzeumot, a faházak faragott szimbolikái inspirálták.

Ugyancsak idén nyáron részt vett a hajdúszoboszlói alkotótáborban. A település híres fürdője százesztendőss. A fürdőhelyet gyönyörű szobrok ékesítik, ott ezek adták az ihletet, ebből alakultak ki a kompozíciók.

Jubileum, színház és nemzetközi sikerek

Egy ideig a színházi világba is ki-ruccanást tett Kinga, rendszeresen együttműködött a Szigligeti Színház Nagyvárad Táncegyüttesével. Összesen nyolc produkció esetében vett részt az alkotási folyamatban. Volt, amikor a jelmez és a díszletet, volt, amikor a plakátot tervezte, volt, amikor mindhármat. „Nagyon élveztem ezeket a színházi munkákat. Irtó izgalmas dolgozni részt vállalni egy táncszínházi produkció létrejöttében. Lelkesen vettem bele magamat a mindenféle teendőkhöz. És azután csudajó érzés volt látni a már kész előadást. Szép korszak volt.”

Kinga tagja a neves Kapos ART Egyesületnek is. A 35 éves egyesületnek november elején nyílt meg a jubileumi kiállítása a várban lévő Nagyvárad Városi Múzeumban, a 2026. január 4-ig látogatható tárlaton az ő alkotásai is megtekinthetők.

Örömmel újságolta, miszerint a napokban derült ki: a perui és a brazil utáni a panamai összművészeti biennáléra is beválogatták egyik munkáját.

És hihetetlen, ám így van: az örökifjú, bohókás-töprengős Holló Csejtei Kinga jövőre ötvenéves lesz. Ez alkalomból lesz majd jubileumi kiállítása – közösen édesapjával, Holló Barnával, aki a következő esztendőben tölti be 75. életévét. Ezt szeretnék méltó módon megünnepelni, summázva, kicsit a múlt, kicsit a jövőre tekintve.

Az Ünnepe lényegére figyelni

Tavaly decemberben készített Kinga egy úgynevezett lókutya-karácsony sorozatot. Hogy milyen hangulattal, lel-

külettel várja most Kinga és a lókutya az ünnepet? „Közeledik a karácsony... A tavalyi ünnepek előtt beindult az előkészületi láz lókutyáéknál, természetesen kikarikírozva a mai embert és világát, a nagy zabálást és a túlzásba vitt készülődést, rohanást. Idén a lókutya igyekszik kevésbé felszínesen szemlélni a karácsonyt, időben felkészülni és az Ünnep lényegére figyelni. Reméljük, sikerülni fog, kíváncsian várjuk.”

Az önazonosság útján

Végül arra tértünk rá, jelenleg miként fogalmazná meg ars poeticáját Holló Csejtei Kinga. Íme: „Amíg őszinte vagy a képeidben, addig hiteles tudsz maradni, vállalva mindazt, ami ezzel jár: a hitetlen és hihető véleményeket, a jó és a rossz kritikát, felismervén, hogy csak így járhatod az önazonosság útját...”

Tanulmányok: 1990–1994 – Nagyvárad Művészeti Gimnázium, 1996–2001 – Nagyvárad Egyetem Képzőművészeti Kar, festészet szak,

Szakmai tapasztalat: 2001–2003 – Nagyvárad Egyetem, Képzőművészeti Kar, grafika szak – asszisztens, 2002 – Francisc Hubic Művészeti Iskola tanára, grafika szak, 2014 – Körösszakáli Román Nemzetiségi Kéttannyelvű Általános Iskola és Óvoda tanára

Múzeumi gyűjtemények: Két alkotása található a Bukaresti Kortárs Művészeti Múzeum gyűjteményében. Különböző művei megtalálhatók hazai és külföldi magángyűjteményekben: Ausztrália, Ausztria, Németország, Olaszország, Egyesült Államok, Magyarország, Románia.

Egyéni kiállítások: 1998 – Aktok, Nagyvárad, 2000 – Avantgarde Arts, Melbourne, 2003 – Csók István Galéria, Budapest, 2003 – Barcsi Művésztelep, 2003 – Pandora's Box, Nagyvárad, 2004 – Barcs, művésztelep, 2007 – 12h, Nagyvárad Vár, 2010 – Arc-téri mindennapok, Debrecen, 2010 – Hétköznapi történetek, Visual Kontakt, Nagyvárad

Csoportos kiállítások: 1993 – Foto Art Galéria, Nagyvárad, 1994 – Tokaji Alkotótábor, bemutató, 1996–2003 – Nagyvárad, 1996–1997 – Nemzetközi Mail Art Kiállítás, Svédország; Magyarország, 2002 – Megyei Tárlat, Nagyvárad 2003–2004 – Mail Art, Kaposvár, 2003 – Essentia, Kaposvár–Kolozsvár, 2005 – Groteszk 6, Kaposvár, 2005 – Csakazértisművészet, Pécs, 2005 – reGeneráció, Kaposvár, 2009 – Interlocation, Nagyvárad, 2009 – Képtelen Képek, 2010 – 20 éves a Kapos Art, 2010 – Konstant Galéria, Nagyvárad, 2011 – Kisvárdá, 2011 – Zece picturi, Atelier 35, Nagyvárad, 2011 – Bath Artist's Studio, Kapos Art csoportos kiállítás, Bath, Anglia, 2016 – Zrínyi Miklós emlékévé – 1566, zászlókiállítás, Szigetvár, 2016 – StagiART, Nagyvárad, 2019 – Körösvideki Múzeum, Nagyvárad – Válogatás a Kapos Art Groteszk gyűjteményéből, 2024 – Perui Biennálé, Museo Aeronáutico del Perú, Lima, 2025 – Brazil Biennálé, National Museum of the Republic, 2025 – Apokalipszis / Finisszázs Gade, Béneyi Galéria, Debrecen, 2025 – Kapos Art 35, Nagyvárad Vár

Díjak: 2003 – Nemzetközi Mail Art Kiállítás, Közép-Kelet-Európai Képeslap – Somogy Megye díja, Kaposvár, 2016 – Nemzetközi Küldeményművészeti Biennálé – Nívódíj, Miskolc

Alkotótáborok: Barcs, Tokaj, Hajdúszoboszló, Derecske, Pitești

Éhes disznó...

Czilli Aranka

Fohász decemberben

*Van, hogy a karácsony,
mint egy plüsspalást
a világ vállára borul,
és amíg tart az ünnep,
a valóság-illúzió
megszépül, tart, felemel.*

*Van, hogy a karácsony
fűtött lakásban és fenyőágon,
vidám, éneklő családban lakik.*

*És az is karácsony,
ami kórházi ágyon,
lázás gyermekhomlokon,
összeomló falak alatt,
frissen ásott,
egyszemélyes árkon akad fenn.*

*És akkor –
megtalálni a lázgörbék völgyeiben,
istállónak is hideg kunyhók
sötétjében,
földszagú rögökben,
fegyverszünetekben
– a csodát,
ami a reménytelenségben
vet magának ágyat.*

*Idén csak csillagnyi fényt gyűjts nekünk, Isten,
ebben a sötét tökéletlenségben!*

Advent

*Két hegyorom közé
kifeszíti az érintetlen ködöt
és belefekszik az isten.
Talán szivarát is meggyújtja,
és pöfékel.
Hogy hol kezdődik a füst,
és meddig tart a köd,
fogalmam sincsen.
De hinnem kell,
hogy a fehérségben
valahol ott fészkel,
mert ha arra gondolok,
hogy két hegyorom között
az erdő párája leng a tájon,
akkor tudom,
hogy ott senki sincsen.
És akkor itt a hegyek lábánál
semmim sem marad,
csak a magányom.*

Majoros Enikő

A kis sete

Hangosan szól a rádió, éppen a napi rovatban hangzik el a következő tudósítás: „Augusztus tizenharmadikán a balkezesek világnapját ünnepeljük. Ezen a napon egy amerikai szervezet kezdeményezésére 1992 óta felhívjuk a figyelmet a balkezes emberek egyedi kihívásaira...”

A bemondó hangja kedves, bársonyos, de mégsem segít enyhíteni minden kellemetlen emléket. Anett életében hozzátétőlegesen az 1984-es év tájárára tehető az a kialakult döbbenet, amibe a családtagjai kergették, hogy neki, az alig négy évet betöltött leánykának van egy szép és egy csúnya keze. Ezért Anettnek a csúf kezét nem volt szabad használnia, ha a kanalat a jobb keze helyett a bal kezébe fogta, a nagymamája állandóan ráförmedt:

– Hol a szép kezed? Nem a csúnya kezed! A kanalat a szép kezébe kell fogni!

Előbb értetlenül nézett, nem értette azt sem, hogy mi a jobb, és hogy mi az a bal. De hogy csúnya, arról már volt valamelyest fogalma. Főleg mivel valahányszor nem úgy használta a kezeit, ahogy megengedett volt, akkor rácsaptak a bal kezére. Anett magyarázkodni kezdett: nem piszkos, szép, egyforma.

Volt olyan, hogy az erőszakos erőltetés miatt, amikor az apa és a nagymama együtt förmedtek rá, Anett sírva fakadt:

– Nézd, mit csinál ez a gyerek! – szólt a nagymama. – Hátrakötöm a

kezéd, ha még egyszer meglátom a kanalat a bal kezédben!

– Hol a szép kezed? Te kis sete! – folytatta felháborodva az apja.

– Nem tudom, én csak így tudok enni. Nekem ez a szép kezem! – válaszolt a leányka szipogva.

A problémák csak fokozódtak akkor, amikor a kislány bal keze egyre dominánsabbá vált. A ceruza, a kréta, az olló, a hegyező, a villa, és sorolhatnánk az eszközöket, a rossz kézbe kerültek. Anett jobb keze egyre ügyetlenebb lett, nem akart szép kézzé változni, ugyanolyan csúf lett, mint a másik. Sőt a leányka számára még csúnyább lett.

Főleg mivel apró megfigyelései által rájött, hogy az apjának igaza van, anyai nagymama is sete, akárcsak ő. Messzi mama bal kézzel eszik, vág, cipekedik és ír. Az anyai nagymama csak ritkán jöhetett látogatóba, kilométer-távolságokra élt a családtól. De mindig védelmébe vette a kis Anettet: - Jól csinálod! Ügyes vagy! – mondogatta mosolyogva.

Majd a konkurens nagymamát és a fiát is próbálta kiokosítani, hogy hagyják a gyermeket, hogy azt a kezét használja, amelyiket tudja. Mert lehet, hogy tényleg ügyetlen a jobb keze. Messzi mama híján volt a szakszavaknak, nem tudott olyan kifejezéseket, mint a domináns agyfélteke, avagy képesség, finommotorika, stb. De ebben a helyzetben úgysem lettek volna a segítségére. Viszont a saját példáján keresztül pró-

bált kedves és hiteles maradni önmagával és az unokájával szemben. Főként akkor, amikor Anett egy évvel fiatalabb kistestvérét hozták fel ellenpéldaként, hogy milyen ügyesen használja a jobb kezét, mint minden normális gyerek. A messziről érkezett nagyfi elmagyarázta többször is, hogy az ő ikertestvére is jobb kézzel ír, de számára egyáltalán nem olyan furcsa ez az egész történet. A maga vidéki észjárásával elkezdte magyarázni, hogy vélhetően ő és a testvére, Margit nem férhettek meg jól együtt az anyaméhben, ezért válhatott az ő jobb keze ügyetlenebbé, és nem fejlődhetett ki megfelelően. Ezért nem igazán lehet tudni az okát, hogy Anett hogyan fejlődhetett az anyaméhben, lehet, már ott eldőlt, hogy a leány balkezes lesz. Ezért nem kellene őt folyamatosan bántani, mert erről igazán nem tehet.

Anett mégis sete, buta és lusta lett az apja szemében, mint az az idióta Messzi mama. A családfenntartó ha esténként az alkohol mámorában a nagyobb gyermekével vitázva próbálta meg tisztázni életének nagy tévedése-

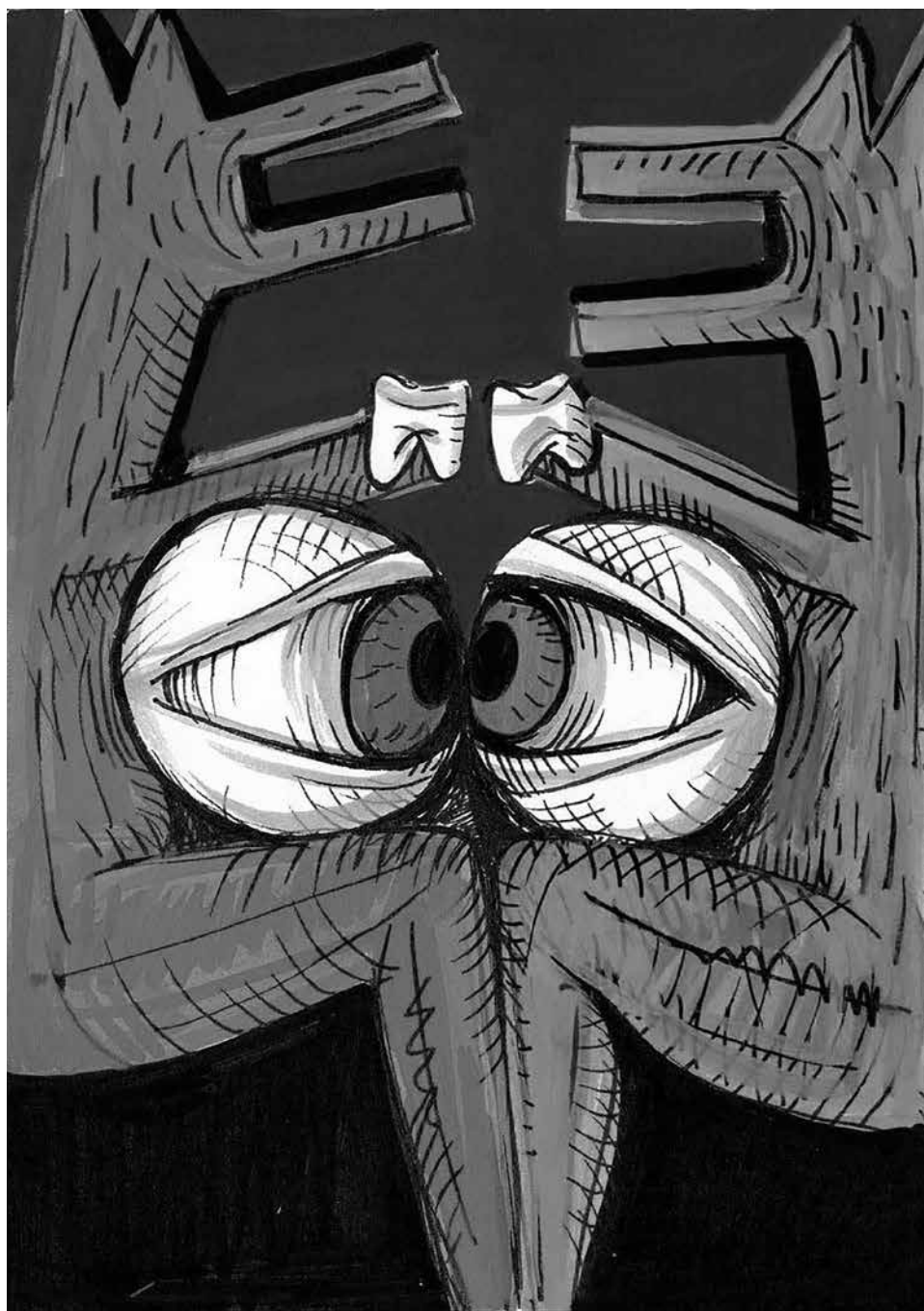
it, akkor Anettben megtalálható volt Messzi mama összes vélt hibája:

–Te is olyan leszel majd, mint az a sete, lusta nagyanyád! De kiverem én ezt még idejekorán belőled! ... – és sorolhatnánk az ehhez hasonló kirohanásokat.

Anett ilyenkor elalvás előtt csak annyit tudott visszakiabálni: – Többet elérek én majd a bal kezemmel, mint te a két kezeddél!

Ugyanakkor titokban remélte, hogy tényleg olyan lesz, mint Messzi mama, és az alkoholista apjához nem sok köze lesz az életben.

Ez az akkor még hatodik életévében járó leányzó ma már igencsak benne jár a korban. Nagymamája már nem élnek. Egyedül kell szembenéznie a világ és az apja örületeivel, valamint a gyermekként tett ígéretével. Látványos élethelyzetet, kiváló eredményeket manapság sem tud felmutatni, de ma már senkinek sem olyan fontos, hogy melyik kezét használja, hogy épp a szép avagy a csúnya keze a domináns. Ma már természetessé vált a környezete számára ez a részletkérdés.

Fogat fogért...

Kolev András

Melankólia

*Elkeseredett madarakat láttam tegnap este,
a fű a sárral átitatta magát.*

*A macskalány cirmos kandúrját kereste,
az úton részegen dülöngélt két barát.*

*Vészes borongás vánszorgott át a tájon,
izmos szívekbe szúrt egy rozsdás, ócska kés.
A fény megindult, hogy aztán félreálljon,
s néhány tekintet nem volt több, mint tettetés.*

*Az ég, mert úgy akarta, színtelenre váltott,
és nem hegedtek a lüktető sebek.
Hol többen voltak, egy ittragadt megállt ott,
és félve mondta csak, nem jó itt köztetek.*

*Kérges tenyérben fonnyadt virág kesergett,
egy félmosoly két könnycsepp között lapult,
Meggörnyedt vállra az „éppmost” ejtett terhet,
s a holnapokra pisztolyt fogott a múlt.*

Feléd menet

*Volt rengeteg, de mára nincs több titkom;
egyik zsebemben sem maradt papír.
Te messze fent, én közben éppen itthon,
mégis lehetsz, ki újra szóra bír.*

*Feléd menet, tudod, megálltam itt-ott;
majd hirtelen sötétkék este lett.
A lámpafény, ha olykor rám kacsintott,
elhittem azt: Te mindenek felett.*

*Máskor megint könnyebb volt megtagadnom
a számtalan sok rám hagyott ígét.
Elszédített: forgott a föld alattam,
és összefolyt a mit, miért, miképp.*

*Egy pont után hangod megszólalt bennem,
s habár magam félig sem ismerem;
Tőled tudom: élnem több, mint lennem,
s nem félem azt, majd vár egy szűk verem.*

Molnár Zsolt

Éjszakai tort(úr)a

1

Nóra sokáig forgolódott álmatlanul az ágyban. A szűk családi összejövetel és az azt övező eszem-iszom felbolygatta jó ideje szisztematikusan kialakított napi étkezési ritmusát.

Jólesett neki a vacsora. Bár leszokott a kései táplálkozásról, most mégis kénytelen volt meghunyászkodni, és félretette rendszeresség-mániás egóját, vagy ahogy tetszik, belesimult a társaság szokásrendjébe. Nem méltatlankodott, hagyta magát vezetni a nyájösztön által, nem is a megfelelési kényszer hajtotta (nem is a tatárok, lassan evett), de ahogy vitte a jó hangulat és a finom ételek ízvilága, érezte, a kivétel „gyengíti” a szabályt, és most ő is megengedhet magának egy kis élvezeti kiruccanást, a világ nem dől össze, ha meg igen, biztos nagy baj lehet vele, elhozza számára a megkönnyebbülést, amit orvosi nyelven eutanáziának neveznek.

Nem ő pakolta vissza a maradékot a hűtőbe, így nem is tudhatta, melyik polcon milyen fogás található, ezért felkészítette magát a gyors cselekvésre. Hisz minél tovább tartja nyitva a frigót, a benne található égő, úgy gondolta, annál nagyobb területen világítja be a konyhát, azután az egész lakást, szétterjedve, mint pokoli tündöklés, amire felébrednek a többiek.

És nem elég, hogy az este áthágta a hat, azaz 6 óra utáni nem-evés arany-

szabályát, még le is bukhat, és mások – de főképp saját maga – szemében úgy lenne beskatulyázva, mint dugievő.

Kiosont tehát a szobájától a mintegy hat méterre lévő konyhába, és csak most gondolt bele, milyen nagy is a házuk. Egy halk mozdulattal – ahogy egy tolvaj betöréskor – lassan feltépte a hűtőszekrény ajtaját (vagy mintha a Szezám, tárulj! jelszó már előre, gondolati síkon működne, hogy, hogy nem, szinte magától kinyílt), és a selymesen hűs mikroklíma incselkedve arcul legyintette a falánk betolakodót, és ráterítve a lomhán keveredő illatorgia tarka kendőjét, búv körébe rántotta a fiatal nőt.

2

Anya – mint minden éjjel – ma sem bírt hamar elaludni. Az ötszázhusz oldalas regény utolsó negyvenöt lapját is elolvasta, de csalódott a végkifejletben, és lekezelő hanyagsággal dobta az éjjeliszekrényre vaskos, semmitmondást locsogó könyvét.

Elővette keresztretjévfűzetét, tollát, s próbált koncentrálni. Ment is a négyzetek kitöltése, majd következett a függőleges 4: „LÁNYOM FÉRJE”. Picit gondolkozott, aztán sebtében beírta: „VEJ”. De megütközött a megoldásán, hisz a szó öt betű, ezért nem passzolt a megfejtés. Tovább ment a fejtörőben. (Az a jó ebben, hogy ha egy dologra nem jön rá az ember, ott

a másik kérdés, minek megválaszolásával segíthet kiegészíteni az előző, üres helyeket, hacsak nem bizonytalanodik el még jobban.) Ahogy haladt lefelé, a vízszintesen megadott kérdésekhez érve azt olvasta: 3: „TÁVOZOTT”, hat betű. Na, ezt magabiztosan írta be: „ELMENT”. A részsikeren felbuzdulva nekilódult, pörgött az elméje. Aztán ismét függő 4: „LÁNYOM FÉRJE”. Igen: „VEJE, VEJEB, VEJEC... VEJEL”...

– Mi a rosseb! – értetlenkedett.

Nem mondta el a teljes ábécét, inkább megnézte, hogy mit rejt a függőleges 6: „BÁNAT”. Nyolc betű, a harmadik: „T”.

– Jaj, milyen hosszú! – méltatlanodott.

A többi feladványt furcsamód figyelmen kívül hagyta. De látta, hogy ezt a rejtvényt valamikor már elkezdte silabizálgatni, csak – ó, tényleg! – egy telefoncsörgés miatt abbahagyta, és rég nem nézett bele. Tehát a „BÁNAT” megfejtésének utolsó betűje: A.

De nem is volt kedve ilyesmiken morfondírozni, amikor egyik gyermeke sem találja helyét az aktuális élethelyzetben. Tudta, és az anyai megérzés is azt súgta neki, hogy az este mindenki csupán szépelegni igyekezett a maga módján. Menye eléggé ferde szemmel nézett az ő drágalátos kicsi fiára, aki egyre csak a telefonjára kacsintgatott, összevissza hablatyolt, jött is, hogy felpofozza a társaság láttára, mit számít az, hogy elmúlt harminc. Lánya rég látott aktivitásban sürgött-forgott, sokat is duruzsolt, ami gyanús volt neki, örült is, meg nem is. Ahány unokája volt a két gyermekétől, annyi szobában külön-külön a Play Stationt nyomogatta. (Egy olyan hülyeséget, mit egyedül

kell babrálni, pedig egy képernyőn is lehetne, így zilálva szét a közösségeket már zsenge fiatalkortól kezdve.) Ő meg, szégyen, nem szégyen, anya és mama léte megunva az egész mesterségesnek vélt hangulatot, fogta magát, és bevonult ide a szobájába, elege lett.

Férje négy éve halt meg autóbalesetben, unokáinak nem sokat mesélt róla. Egyszerű ember volt, amolyan szürke kispolgár, ivott, ám dolgozott is, felépítette ezt a házat, amikor a férfi megkívánta, odaadta magát neki, csináltatott vele két gyereket, hogy öregségére legalább legyen, aki eltartja.

3

Egyszer csak a mattüveggel berakott ajtó felé tekintett, csupán unalomból vagy a figyelem-elterelés kedvéért (szinte ugyanaz), és meglátta, hogy a konyha irányából furcsa derengés szűrődik be a félhomálytól és semmi-hangulattól erjedő szobájába.

Fél éve költözött haza Nóra, de feltűnő ez a lány, ugyanakkor hideg érintésű fénycsóva, mely a konyha irányából osont be hozzá, nem eltompulva a gyenge ledlámpa világítása mellett, ráhullva párnájára, hogy lángra gyújtsa kíváncsiságát. Azon töprengett, vajon ki ólálkodhat odakint? Nóranak a fia, Dani úgy két órája kért repetát a vacsorából, vele nem számolt, ilyenkor ő az igazak álmát alussza. Kizárásos alapon csak Nóra jöhetett számításba, aki férjével történt válása után a kisfiúval hazaköltözött hozzá. De minden el volt pakolva, fel volt törölve, és el lett mosogatva. Különben is lánya – fiával ellentétben – az egészséges életmód híve, szintén nyugovóra tért. Valaki

Kapcsolat

felkapcsolva felejtethetett valamilyen lámpát, ki is ment, hogy leoltsa.

4

Nóra kutatólaborrá nyilvánította a hűtőszekrényt, hogy elkezdhesse feltárni az ott megbúvó gasztronómiai kincseket, amelyekre ebben az órában eddig gondolni se mert, hiszen hamar feldagasztaná combjain és hasán úszópárnáját, „érlelné” a narancsbőrét.

Nem is értette, mi a fenét keresgél ilyen helyen, de főleg ilyen napszakban, amikor neki vigyáznia kell(ene) az egészségére, aminek az egyik sarkalatos pontja a megfelelő időben elfogyasztott táplálék. „Húsleves. Ja, minden vasárnap ezt főz anya, most eltekintek tőle. Mi van még, lássuk? Boeuf-saláta. Ah, olyan sokat böfögtem az ágyban! Krumplipüré, hús. Á, azt sem kívánom. Mi ez itt letakarva? Húha! Szerintem ez nekem kelleni fog” – tárgyalta meg magában a dolgokat.

Kissé félretolta az ismeretlen étket törékeny biztonságban eltorlaszoló többi fogást, és egy gyors mozdulattal, mint ahogy a gyereket veszik ki születéskor az anyából, vagy egy fulladozót rántanak ki a mélyvízből, úgy szedte elő az eddig azonosítatlan finomságot, pultra téve ezt a letakarva sejtelmességet sugárzó kulináris atomfegyvert, s lerántva róla az alufóliát, nagyra kerekedett szemmel, tátva felejtett száját enyhén huncut mosolyra húzva felujjongott benne a hedonizmus barbárság felé hajló ága, higgadtan szedve ki a fiókból (ahogyan sebész fogja meg és veszi elő a szikét), de eszelősen döfte bele a szúró-vágó eszköznek mégsem nevezhető, az egész korpusból kitépni képes, evőeszközi alkalmatosságát

megtartó kiskanalat, kényelmesen elhelyezve az arra felfekvő, önmegadóan alázatos falatot, szája felé mértani pontossággal vitte, és a tökéletes egyenest követő, zavarba ejtő eleganciával szájörege mohó vágását kielégítendő mozdulat az ízlelőbimbókat végtelenségig felizgatva, a ráharapás a profán beteljesülés fogalmát megalkotva, és a falat testként való forgatása a boldogsághormon vad felszabadulásához vezetett szervezetében, a mozdulatsor többszöri ismétlése pedig ennek a katarikus állapotnak az örökkévalóság földi leképezését teljesítette ki.

Már csak egyetlen habos falatocska maradt a szinte üres elhagyatottságában tátongó tálcán, amikor is egy örült jelenet emléke tört elernyedő testére. Eszébe jutott egy pornójelenet, amiben a pasas meg a nőci bekente egymást habos tortával, aztán leeszegették a másik testéről a szétkent darabokat, ami után jöhetett a desszert desszertje...

Megfordult vele a világ.

A konyha egyszerre kezdett vele forogni és hullámozni. Rátámaszkodott a pultra, tenyere élével pedig a tálcára, ami által az felcsapódott, és cintányér hangosságát meghazudtoló robajjal repült le a csempére, ahol a 9-es megannyi hatványozott mennyiségével pörögni kezdett fékevesztett tempóban, felébresztve talán a két utcával arrébb lévő temető összes halottját. Hányinger kerítette hatalmába, úgy érezte, kitágult a nyelőcsöve, majd fulladási roham tört rá, amit öklendezés tetőzött be. A csap felé nyúlt, hogy kinyissa, de mintha hályog takarta volna el nemcsak a szemét, az agyát is. Érezte, elhagyja minden ereje, és elvágódott, pontosan a pult meg az asztal közé.

A sok filozofálás rosszat tesz. Főleg ha az embernek az elalvásra kellene hangolódni, de ha egy külső tényező is közrejátszik az elme és a test ellazítási és a gondolatok elengedési folyamatának megakasztásában, az még inkább megnehezíti a relaxáció útját.

A szobáját átítató külső fényjelenséghez anya erős hangeffektusokat is kapott, ami hirtelen cselekvésre ösztönözte: lehajítva a rejtvényfüzetet, tollat és magáról a takarót, felpattant, a kilincset megragadva kivágta az ajtót, s úgy fálnak csapta, hogy az nyomot hagyott. Az „elkövető” kilétének beazonosítása rövid ideig tartott. Az arc – tulajdonosának pozíciója miatt – ugyan kivehetetlen volt, a test mérete alapján azonnal rájött, hogy Nóráról van szó. Az egyszemélyes apokalipszis miatti kétségbeesés és pánik megvakította őt, így nem láthatta azt, hogy közte és a magatehetetlenül heverő Nóra között szilánkok önkéntelen csapdája volt kialakva, és belelépett.

Van, amikor a stressz lejjebb nyomja a fájdalomküszöböt, most is ez történt. Átgázolva a tálca szanaszét szóródott darabjain, anya odarohant Nórához, leterdelt mellé, gyengéden feje alá nyúlt, hogy megemelje, és melegséget tapasztott meg a tarkó környékén, ami rossz érzést váltott ki belőle. Nóra féláljultan motyogott valamit, anya összpontosított ugyan a galuskás beszédre, de csak szófoszlányokat volt képes kihalászni a verbális zavarosból.

– Mi történt? – kérdezte rettegéstől elcsukló hangon anya. – Beütötte a fejed. Hívom a mentőt.

Épp fel akart állni, amikor Nóra kommunikálni kezdett.

– Hagyhád, juól vhagyok. Csak... Izé... Ó, mi történt? – kérdezte eltorzult hangon a fél-öntudatlanság aknájából alig felbukott nő is.

– Ezt én kérdeem tőled. Hogyan estél el? Fáj valamid? Mi ez az összevisszaság körülöttem?! – kérdésözönt zúdítva anya Nórára. – Jaj, vérzel is!

Nórát sokkhatás érte, remegni kezdett.

Anya óvatosan visszahelyezte fejét a földre, hogy menjen hívni a száztizenkettőt. Felállt, és indult a telefonért, mikor ismételten belelépett a törmelékbe. Az éles fájdalomtól ezúttal felsikoltott, és mint krumpliszák, úgy rogyott össze.

A látómezőjén kívülről tapasztalt hangrettenettől Nóra összerándult. Nem tudta mire vélni a dolgot, és elkezdett velőtrázón üvölni. A szavak kiejtése előtt a mondat még tisztán visszhangzott fejében, de ahogy száját elhagyta, ősnylevi vagy még az emberi faj kialakulásakor használt artikulálatlan hümmögésként érzekelte annak megformáltságát:

– Anyua, jeól vhagy?

A válasz zokogás és jajveszékelés formájában verődött tompa elméje felületére.

– Az Isten szerelhmére, szóulalj meg! – türelmetlenkedett Nóra.

De nem jött felelet, csak ugyanaz az elhagyatott, keserű nyögés-sírás egyveleg.

6

Így feküdtek mintegy tíz percre, nem sokat tudva egymásról, mégis már erősen érezve a másik szenvedését.

Mindketten igyekeztek megnyugodni, amennyire lehetett egy ilyen tragi-

kumában komikus és komikumában tragikus balesetpár után.

Annyi mindent kellett mondaniuk egymásnak. Most volt rá idejük.

Közös idő.

Telepátia útján zajlott a beszélgetés: „Fel tudsz kelni?”, „Mi lett veled?”, „Meg tudod mozdítani a kezed, lábad?”, „Mid fáj?” De ahelyett, hogy ezekkel a kérdésekkel egyfajta együttérzést, kapaszkodót adtak volna egymásnak, kíméletlenül odaszegezték a másikat a földhöz, ráébresztve saját kiszolgáltatottságukra.

Miután elcsitult a fájdalma, anya ismét megkockáztatta Nórához intézendő kérdését, immár hallhatón:

– Mi történt?

Ekkor Nórának támadtak kegyetlen fájdalmai. Úgy érezte, hogy egyetlen épp porcikája sincs. A plafont bámulta egyre. Annyi ereje már nem volt, hogy körülnézzon, és felmérje a terepet.

– Nóra, hallasz? – kérdezte félve anya.

– Teszsék! – jött végre a válasz.

Majd újabb kérdést tett fel:

– Hogy vagy?

– A körülményekhez képest... rosszszul – pihegte Nóra.

– Danikám! – kiáltotta sírásba torló hangon anya.

De a kisiút felébresztteni lehetetlen-ség, hacsak nem rázzák meg a vállát.

– Ne fáradhozz, makunkra maradtunk – mondta drámaian, mégis könnyed egyszerűséggel Nóra.

– Az ember végül magára marad... Tulajdonképpen még mindig nem fogom fel, hogy mi történt, de a hangodból ítélve kissé helyrejöttél – reménykedett anya.

– Még csakhmuost áll össze a gkép. Aszthal. Zukhanás. Csapb.

Csörömpbölés. Hányinger. Torlta szétkhenve.

Megint öklendezni kezdett. Arra gondolt, ha most itt elkezdi hányni, megfullad, mert nem képes az oldalára fordulni, csak a fejét elfordítani. Fekve hányás. Nem jó műsor.

Rövid lélegzeteket vett. És csökkentve. És hasba.

Menekült a megaláztatás elől, elvégre hogy egy szuperegészséges életmódot folytató személy így végezze, több, mint ciki, már-már botrányos.

7

Ismét csak a megkövült csend, újabb tíz perc semmi.

– Anya, mhiért nem hívrsz mentőth?

– Mert nem tudok... felállni – fejezte be bizonytalanul anya.

– Te is bhalesetet szenvedteél, kgon-dolom.

Nem olyan súlyos, csak rossz helyeken néhány karcolás.

Anya körbe tudott nézni:

– Jesszusom, mik ezek a szétkenődött fehér foltok?

– Mmmondtam, hogy tortha – válszolt ingerülten Nóra.

– Döbbenetes! Hogyan vetemedté arra, hogy az éjszaka kellős közepén egyél? Méghozzá édességet?

– Megkívhántam.

– De mégis, pont a tortát!?

– Jól elh volt rejtftve, gondoltam, valamifhéle különlegkesség lehet.

– Nem csináltam nagyobbat. Vittem át a szomszédasszonynak is belőle még az este, öcsédék is elvitték a maguk adagját, Dani nem édesszájú, és azt az utolsó szeletet sem én akartam megenni – részletezte anya.

– A kutyánkh mvúlt héten elbusztult, akkor kinek akarltad odaadni?

– Valamelyest szűklátókörű jellemvonás. Kinek ünnepeltük a születésnapját, te nagyokos? – jött anya ötezer lejes kérdése.

– Jaj, nagymamvikám! Egyébként elhozzhattuk volna őt is, a kisszobában van hely, hogy lefekuüdjön, nem kejllett vuolna végkig ülnie az esthét – mondta bábáskodva nagyanyja felett Nóra.

– Egy óránál tovább nem bír fent lenni.

– Én meg u-úgy érzem, hogy ha még egy percigh itt frekszem, megb-holrondulok... Miért vha gyunk ilyern szuerentcsétlenek? – kérdezte ugyancsak Nóra mélyreható egzisztencializmussal.

– Örökölt sors. Predesztináció. Végzet – anya rövid mondatokba tömörítve igyekezett a súlyos fogalmak értelmét „csepegtetni” az amúgy felfogni most nemigen képes Nórába.

– Igen, ruózsás éhlete nekgi sem vuolt – utalt allegorikusan a nagyanyjára Nóra.

– Háború, korai árvaság, embertelen rezsim, a betáplált kód át lett programozva a génekben – tartott rögtönzött biológia- és történelemórát anya.

– Ebbve nem tüörödöm bhele!

– Inkább abba ne törödjünk bele, hogy itt fekszünk! Indítsuk el a felkelést!

– Íkgérem, ha fuelépülök, többvet foglakhozom nuagyival.

– Két nap egy héten te is tisztába tehetnéd és megetethetnéd – szólt rosszallás nélkül anya.

– Huát ighen, a gond-o-ozó nem Theréz anyha – jegyezte meg hidegen Nóra.

– Bizony.

– Juó pbeszélgetni velred, ahnya – érzelmősködött Nóra.

– Veled is, gyermekem.

Erre a két mondatra melegség öntötte el mindkettőjük szívét.

8

Megint csend állt be. Ezúttal azonban termékeny, felemelő, méltóságteljes hallgatás lengte be őket.

Nem tudták pontosan, mire is várnak.

Az idő és a tér mintha felitatta volna egymást.

Egy földöntúli dimenzióban érezték magukat.

Letöredezett minden egymás felé irányított belső tüskéjük, és fájdalmaik megszűntek.

Ezeket józan ésszel nem tudták megmagyarázni, és nem is akarták.

Belegyógyultak egymásba.

– Már kredek hozzászokhni ehhez az édes semmrittcsevéshez – ironizált a lány.

– Ha tudtad volna, hogy így járunk, ki se kelsz az ágyból – állapította meg az anya, részleges felmentést adva a lányának.

Ekkor anya felült, és nekitámaszkodott az asztal lábának.

– Ehzt hamarabb is megcsinálhattad vuolna!

– Te jössz.

– Énh úgy élrzem, hogy örökhre elbvuktam – szólt lemondó bölcsességgel a lánya.

– Ez a te nagy bajod, gyermekem! Hogy nem gondolkodsz távlatokban, nincsenek terveid – jegyezte meg némi szülői retorikával az anyja.

– Pff, itt a feöldhön eltherlülve megtrrophára menvue vlahogy se gked-

Lókutyakarácsony 1.

vem, se enhergiám a jhövőképemet összeprakosszgatni. Előbb engrem rakhjanak össze az orvosok – magyarázta a realitás talaján állva... azaz fekvé a lánya.

Az anyja erő t vett magán, és négykézláb nagy nehezen elvánszorgott a telefonjáért. Az előszobában lévő konnektorba szokta behelyezni töltőjét, és ez most sem volt másképp. A képernyőre bökött és hívott. A diszpécser fél perc múlva vette fel, de ahhoz a végtelennek érzett időhöz képest, amióta a földön voltak, ez a szempillantás felgyorsított intervalluma volt. Elmondta, hány személy szorul ápolásra, és hogy milyen jellegűek a problémáik, valamint megadta a pontos címüket.

9

Öt perc múlva csengettek.

Senki se nyitott ajtót.

Kisvártatva újabb csengetés, egymás után kétszer, ami szintén ajtónyitás nélkül maradt.

Dörömbölés, egyre keményebben.

Anya elgémberedett, képtelen volt felegyenesedni, hogy ajtót nyisson.

Kívülről susmorgó tanakodás.

Kiszólt nekik, hogy nem éri el a kilincset.

– Ne szórakozzon velünk, asszonyom! – jött türelmetlenül a válasz.

– Törjék be! – más épkézláb ötlet (így négykézláb) nem jutva neki eszébe. „Dani válla is messze van” – sóhajtott fel magában.

Anya olyan fűrgén, ahogy a lelki és fizikai viszontagságok után csak tudott, elhátrált az ajtóból. Az egyik mentős berúgta azt, és meglátták az ott fekvő anyát.

Elhadarta nekik, hogy a lánya súlyosabb állapotban itt balról az első helyiségben fekszik.

Az orvos meg az asszistens bement a lányához, s a rövid ideig tartó vizsgálat után megállapították, hogy fejsérülése és egyéb zúzódásai vannak. (A körülötte talált ilyen-olyan darabok, a szétkent fehér mázgák nem érdekelték őket.) Állapota stabil, nem életveszélyes. Nekikezdték ellátni az anyja sebeit.

Közben a kisszoba ajtajában megjelent Daninak földbe gyökerezett a lába, és meg sem bírt mukkanni az elé táruló látványtól, egy ideig néma szemlélője maradt a történéseknek.

Az egyik férfi másik mentőautót hívott, aztán kiment a hordágyért.

A második mentő kérészésekor anya már a hordágyon feküdt, Dani mellette pityergett.

– Miért nem engedsz oda anyuhoz? – kérdezte duzzogva.

– Most nem lehet, anyut beviszik a bácsik a kórházba, mert elesett – mondta mama, megrágva szavait.

– Nem akarom, hogy anyut elvigyék! – akaratoskodott a kisgyerek, és indult ő is a konyha felé. – Anyu, anyu, anyukám! – sipáskolt tovább.

– Menj innen, fiú! – mondta neki az egyik asszisztens gorombán, de ő továbbra is ott ácsorgott.

– Kricsim, állj félre, hogy a pbácsik hakmar ki tudjanak vhinni, mert nagyuan fájh a füjem meg a hártam, és nem tudokh járlni se! Visznek mvegygyógyítani enghem és mvamát is – adta a felületes tájékoztatóval egybekötött utasítást Nóra.

Közben eszébe jutott, hogy gyermeke nem maradhat egyedül, míg ők bent lesznek a kórházban, mert az anyja lábát minimum összevarrják, és

őt is biztosan ott fogják majd tartani több napig. A bátyjék nem a környéken laknak, praktikusabb, ha áthívátja a szomszédasszonyt vigyázni a fiára, akire most még gyengédebben, vajszi-vűben tekintett, mint valaha.

Megsajnálta nagyon.

Átjött a szomszédasszony álmoságtól karimás, beesett szemmel. Megállt az előszobában, és rögvest felkiáltott az „otthoni kórház” láttán.

Dióhéjban elmesélték neki a kálváriát, aztán rá is bízta a fiút.

10

Először az anyját viszik ki, lévén, hogy ő van közelebb a kijáráshoz. Még csak az udvaron tartanak a szállításában, amikor a másik két hordár a lányával szintén kiér a borzalom házából, és az éppen akkor felkelő nap homlokukra ejt néhányat frissen felhozott arany ékköveiből, glóriába vonva a két túlélőt, az amazon anyát és az élet küzdelmeibe valójában csak mostantól beletanuló lányát.

Miután kiérnek az utcára, az anya megállítja az őket vivő mentősokeket, s lányához fordul:

– Nem biztos, hogy a sürgősségint tudunk beszélni a zajban, vagy hogy egymás mellé kerülünk a kórházi osztályon, ezért itt és most szeretném neked elmondani: örülök annak, hogy az anyád lehetek!

A lánya érzi, hogy neki is kell mondania valami hasonlóan felemelőt, de bátorításként (igen, a nagy gyerekeket is biztatni kell néha) csak ennyit mond:

– Ha feluépülök, sütökh nagyhi-nak egy tortlát, ésfélretheszek belűő-le magkammak egy szueletet, a több-

vi ruészét pedigk elviszuem neki. Amvúgy is ő szhereti legintkább az édersshéget a családttban, mvásodik gyerekgkor.

Betolják őket a mentőautókba, az ápoló személyzet beül a maga helyére, és a két kocsi elindul a város kezdődő forgatagában, papírsárkányként húzva fel maga mögött a napot az égre.

11

Nóra most veszi észre, nála van a telefonja, hisz hallja, hogy csörgetik. Megkéri az asszisztenst, legyen jó, és kotorja elő a zsebéből. Az, miután előszedi, odaadja neki. Nóra ránéz a kijelzőre, és látja, hogy a nagy hívja. Átszellemülten veszi fel.

– Hallhó, mamua.

– Halló, Nórikám. Én vagyok az, a mamád – szól élénk hangon.

– Szija! Ruég bueszéltünk – mondja Nóra reszketeg hangon. – Hogy értzed maghad? – kérdi tiszteletudón.

– Hogy érezhetném magam a születésnapomon? Kitűnően! – felel fölényeskedve mama.

Nórát maradék ereje is elhagyja.

Néhány másodperc szünet után megszólal:

– Buoldog szöületýsnaot, mhami-kám!

– Köszönöm, aranyoskám! Hogy telt az este? – érdeklődik.

– Szuenzáhcciosan! – vágja rá szinte félbeszakítva Nóra. – Csuak te hiárnyoztál. De nahgyon!... – ezzel kétszeres jelentést adva a mondatnak.

– A tortából, remélem, hagyatatok nekem egy szeletet.

– Neumcsak egy szheletet,harnem egy nagy dalrabot. Végtzek a munkuával, és elvitszem nüeked. Befhalatrozod

a hétlen. Tudkom, hogy mennyhire szerheted – lelkiismeretét bekábsze-
rezve ezzel Nóra.

– Nem kell hoznod. Nekem a legfon-
tosabb, hogy épségben és egészségben
együtt lehessünk – mondja elcsukló
hangon. – De miért beszélsz olyan fur-
csán?

– Vacgakol a telephonom (meg az
életem – gondolja), már mások is
mondhták. Lecsehrélem.

– Puszillak – mondja mama, és le is
rakja a telefont.

Nórába belecsap a felismerés. Keserű
sírásra fakad.

Megérkeznek a kórházhoz. Már
meglehetősen jól van. Hasogat ugyan
itt-ott, de közérzete jobb. Felül, és
végigméri magát. „Ez vagyok én?
Vágyaimnak élő hús-vér robot?”
Majdnem megint sírásra görbül ajka,

mikor hasán megpillant egy ragyogó
fehér foltot. Arca felderül. Akaratlanul
szalad ki száján a tortánál ezerszer éde-
sebb és egészségesebb szó:

– Mamua.

Elvégzik rajta a szükséges vizsgálá-
tokat, majd beviszik az intenzívra. Az
osztályon, ahol fekszik, rásüt a nap,
nagy születésnapja.

– Boldrog születzrénapot, nagy!
– mondja emelkedett hangon, de ma-
gában.

Gondolatban összegyűri a múlt éj-
szakát. Egyáltalán, mindent, ami nega-
tív volt életében, és instant módon kez-
di is érezni a belső megújulást. Tudja,
csoda megy benne végbe. Érzi, hogy
újjászületik.

– Boldzog szüelinapot, Nóra! – kí-
vánja magának is ünnepélyesen.

És alszik egy nagyot.

Pénz beszél, kutya ugat

A pietizmus hatása a magyar sajtóra

Visky István

Bár kétségtelen, hogy a pietizmus egyes áramlatainak megvolt a maga egyházidegen – és nemegyszer életidegen – gyakorlata, a pietizmus önmagában olyan hatással volt az egyházi és a világi művelődésre, amely talán csak a reneszánszéhoz volt hasonlítható. A pietizmus igen sokat adott nemcsak a protestáns egyházaknak, hanem – horribile dictu – magának a magyar művelődésnek és a református egyháznak is.

Vitathatatlan tény, hogy a pietizmus mély nyomokat hagyott azoknak az áramlatoknak a társadalmában, ahol felvirágozott. Miképpen lehetséges, hogy egy magábforduló, és a világot elutasítóknak tartott mozgalomnak közvetlen és hosszabb távon közvetett hatása lehetett egy – a 18. századra már meglehetősen felvilágosodó és racionalizálódó – társadalomra?

Erre csak egy válasz lehetséges, mégpedig az, hogy a pietizmusnak határozott rálátása volt nem csak az egyháztársadalmi kérdésekre, hanem magára a szekuláris társadalomra is. Attól tehát nem szakadt el, hanem a társadalmat kérdezve haladt fejlődési útján. Kétségtelen, hogy a pietizmusnak is, mint a legtöbb szellemtörténeti mozgalomnak, megvolt a maga baloldali ága, amelyik nem rákérdezett az őt körülvevő világra, hanem elutasította azt. A világot – saját rendelt életterét – elutasító mozgalomról sokat nem igazán lehet mondani, mert az önmagát fosztja meg a folytatástól – pont az elzárkózásának következtében.

A pietizmus fő ága viszont nagyon is nyitott volt a társadalom minden kérdése felé, nyilván szakrális és missziói megközelítésben. A puritanizmus szellemi nyomdokain haladva, a pietizmus is megkérdezte önmagától mindenek előtt, hogy a tan reformációját követően kialakítható-e az életgyakorlat reformációja is? Már a pietizmus hajnalán, 1689-ben, Joachim Feller lipcsei retorika professzor – Francke követője – így ír a pietizmusról egy kis dalban: „*A pietisták neve városszerte ismert. Ki a pietista? Aki Isten Igéjét tanulja és aszerint él kegyes életet.*”¹

A pietizmus tehát az életgyakorlatra figyel. Talán az egyházi ortodoxia elensúlyozásaként, talán az Egyház örök útkeresésének mozzanataként, de tény, hogy a pietizmus a megtisztított tantól inkább az életgyakorlat felé fordul. Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy a pietizmus úgy viszonyul az egyházi tanhoz, mint a középkori szerzetesi mozgalom életközösségei a skolasztikához.

¹ Johann Wallmann: A pietizmus. Budapest, 2000. 14. p.

A pietizmus ilyen értelemben sem jelent novumot az Egyház életében. A reformációt követően az európai protestáns életben – de még a katolikusban is! – egyre csak felbukkanó kérdés az életgyakorlat megszentelésének a kérdése. A német pietizmus önálló egyháztörténeti jelenség, de nem előzmény nélküli. A puritanizmus a 17. század derekán már egész Európában ismert mozgalom volt, aminek lassú megfeneklését a század végén egy újabb fellángolás követte református talajon. Például a holland pietizmusnak is tekinthető *nadere reformatie* levezethető Gisbert Voetiuson keresztül a német pietizmusból is, de önálló szellemtörténeti fejlődésként is tekinthető, amennyiben Amesiusig vezetjük vissza.

Egyszóval az Egyház megújulásának igénye jellegzetesen kapcsolódott a puritanizmusban is, a pietizmusban is, de még a 19. század végi magyar ébredés esetében is az életgyakorlat megújításához.

A pietizmus újra felfedezésében a világot kíváncsian vizsgáló, megmérő, kielemező, magát művelő szemléletmód válik irányadóvá. A pietizmusnak ez a rejtett oldala, a mindent megvizsgáló, mindenhez odaforduló érdeklődése teszi a pietizmust az európai művelődés és sajtótörténet egyik fontos fejezetévé.

A pietizmus fő áramlata – természetesen a már jól dokumentált teológia nézeteken és istentiszteleti, összejöveteli változtatásokon kívül – rendelkezett a „mindent megvizsgáljatok” szentírási parancs betöltésének a gyakorlatával is. A német pietizmus ugyanis felfedezte azt, amit tulajdonképpen a puritanizmus – és mint később meglátjuk, ennek magyar vonatkozásai is vannak – már

felfedezett: a világ megismerésének ki-kerülhetetlenségét.

Azt, hogy a világot meg kell mérni, annak fejlődését, változásait, felfedezéseit nyomon kell követni, a puritanizmus megsejtette ugyan, de Comeniuson kívül – akiről a későbbiekben még szó lesz – nem igazán tudott mit kezdeni. Ennek a tanácstalanságnak több oka is van.

Egyrészt a 17. században a művelődés szellemi nyitottsága megvolt, de csak kevesekben és megfelelő közlő eszközök híján. Az évenként megjelenő kalendáriumok kevés emberhez jutottak el, és bár tartalmaztak tudományos ismereteket is, de azokat csak rapszodikusán, összefüggés nélkül közölték. Ezekben az évtizedekben a tudományos és művelődési érdeklődésre számot tartó ismeretek főleg a tudósok egész Európára kiterjedő levelezéseiben kaptak helyet, amelyeket bár sokszorosítottak is nem egyszer, és folyóiratszerűen terjedtek, nem voltak alkalmasak a világ megmérésére.

A 17. század végére viszont Európában megjelent a felvilágosodás eszméje, amelyik szerencsésen párosult a nyomdászat és hírlapirodalom robbanásszerű fejlődésével. Hogy melyik melyiket befolyásolta, azt nem könnyű eldönteni, de kétségtelen, hogy a 17. század végére létrejött Európában egy olyan szellemi és technikai környezet, ami felmérhetetlen távlatokat nyitott a szellemfejlődésnek.

Az Egyház történetében végig, a 16. században pedig különösen jellemző volt a szellemi előremozdulás egyházi indíttatása. Nem az egyházi hivatalos világnézet tekintetében – az inkább hátráltatta, mint segítette a fejlődést – hanem olyan értelem-

Lócutyakarácsony 2.

ben, hogy az Egyház kebelében vagy annak intézményeiben dolgozó és kutató tudósok ismerik fel a – sokszor világnézeti kihatásokkal is járó – tudományos igazságokat, és ezáltal a művelődés úttörőivé váltak. Ebben a tekintetben viszont a társadalom és az egyházi szellemfejlődés egyfajta diszharmóniát mutat, mert az egyházi emberek felismernek ugyan tudományos és szellemi alapigazságokat, azokat a társadalom viszont még nem tudja megragadni. Nem véletlen, hogy a társadalom eszmélődésének egyik legbiztosabb mérési módja a sajtó történetének vizsgálata. Mert amíg az egyházi művelődés és tudás rögzülése a vitairatokban és a kiátkozás-perek jegyzőkönyveiben van, addig a laikus társadalom eszmélődése a kifejezetten a látókör szélesítésére és e szükségre megszületett sajtóban keresendő.

A sajtó 16. század végi, 17. század eleji megjelenése az addig egyedül létező egyháztársadalmi nyilvánosság és ismeretterjesztés alternatívájaként jelent meg. A kettő egymásra találása csak idő kérdése volt.

A társadalmi eszmélődést és később a felvilágosodást a vallási reformmozgalmak indították útjukra. A felvilágosodásnak is és a vallási reformmozgalmaknak is ugyanaz volt a kiindulópontja: a kételkedés. A kettő fejlődéstörténete viszont jelentősen eltért egymástól, mitöbb, szembe is került egymással, mert míg az egyházi reformmozgalmak egy nyitott, vizsgálódó és mindent megmérő életgyakorlat kialakítását szorgalmazták, addig a szekuláris társadalom az egyházi abszolutizmus intézményeivel együtt elutasította az amúgy megszívlelendő egyházi reformjavaslatokat is. Mindezt

pedig azért, mert bár az egyházi abszolutizmus szembefordult a reformjavaslatokkal, a szekuláris világ nem tudta a kettőt külön értelmezni. Ez a jelenség szinte mindenütt lejátszódott előbb vagy utóbb, kivéve talán Hollandiát és Skóciát, ahol a felvilágosodás – pont a puritán vizsgálódás végett – csak egy jó pár évtized csúszással jelentkezett.

A polgári fejlődés elmaradottsága miatt tehát a korai felvilágosodás eszméi a vallási reformtörekvések hullámain érkeztek meg a 18. századba. A puritanizmus nevelési elvei és józan-sága, valamint a pietizmus szociális érzékenysége és az oktatásra, nevelésre fektetett kiemelt hangsúlya, továbbá az ekkor először jelentkező protestáns külmiszió gondolata szükségessé tették a világ jobb megismerését. Erre pedig szinte egyetlen eszköz az akkor egyre népszerűbb újságok voltak. Ezért aztán a 17. század európai sajtója nem is volt olyan távol a pietizmustól, mint ahogy azt első látásra gondolhatnánk. Kisebb megkötésekkel azt is mondhatjuk, hogy a puritanizmus és a pietizmus fő ágai egyfajta protestáns felvilágosodásként is tekinthetőek.

A 17–18. századi vallási reformmozgalmak nem csak a protestantizmust érintették. A 17. század eleji puritanizmus és a 17. század végi, 18. századi pietizmus megújító áramlatának megvolt a katolikus olvasata is.

A katolicizmuson belül jelentkező reformmozgalmak sok tekintetben hasonlítottak a pietizmushoz. A katolicizmus felvilágosodott reformmozgalma a janzenizmus volt.

A janzenizmus bár a pietizmusnál valamivel később jelentkezett, hatása sokkal nagyobb horderejű volt, mint a pietizmusé. Ennek két oka is volt.

Mindenekelőtt az, hogy a janzenizmusból táplálkozó felvilágosult katolicizmus követői Mária Terézia, de főleg II. József uralkodása alatt igyekeztek politikai befolyást is szerezni, amire ígéretes alkalom volt a 18. század második felében a jozefinista reformok bevezetése. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált az, amit a német pietizmus már tudott ugyan, de nem tudott kihasználni, mégpedig az, hogy a felvilágosodás legerősebb fegyvere a sajtó. A sajtó és a politika egymáshoz kapcsolódása már a sajtó kezdeteinél kiderült, de a sajtó csak a szekuláris felvilágosodás saját lábra állásakor vált igazán társadalomformáló tényezővé.

Tudták ezt viszont a janzenista reformerek is, ezért már annak kezdeti szakaszában, 1728-ban megjelentették saját lapjukat, a *Nouvelles Ecclésiastiques*-t. A *Nouvelles* tipikus reformer lap volt, ahol egyaránt helyet kapott úgy a tudományos vizsgálódás, mint a politikai és a (katolikus) egyházi abszolutizmus hol óvatosabb, hol nyíltabb bírálata. Nem véletlen, hogy később a francia földön is kivirágzott janzenizmusba gyökerezett az abszolutizmust megdöntő francia forradalom eszmevilága. Jellemző egyébként, hogy a *Nouvelles*-t nem nyomtathatták sem Franciaországban, sem Ausztriában, hanem azt a *naderre reformatie* szellemi hatása alatt álló Hollandiában, Utrechtben nyomtatták – nagyon szép kiállításban.

Annak, hogy a janzenizmus miért válhatott olyan roppant társadalomformáló erőkké, a választ a felvilágosult tudósoknál kell keresni. Pascal és Descartes csak a legjelentősebbek voltak azok közül a tudósok közül, akik a vallási reformmozgalomnak indult szellemi ébredésben

részt vettek, egészen a francia enciklopédistákig. Sajnos a tudomány ismét csak külön utakra tért, és nagyon hamar eljutott a liberalizmusig, ahol előbb csak félszájjal, majd egyre nyíltabban hangoztatta az Isten-tagadást. Ebben a folyamatban a 18. században szétvált újság- és tudományos folyóiratirodalom biztos támasza volt az eszméknek.

A német pietizmus felismerte ugyan a sajtó erejét a társadalom megszólításában, de csak későn kezdett annak kiaknázásához. A pietizmus – első évtizedeiben – a sajtót inkább a világ megismeréséhez jó eszközként tekintette, mintsem használható médiumnak. Pedig a pietista alapokról induló Leibniz már a 17. század vége felé lapot indított. Leibniz lapja, az *Acta Eruditorum* (1682–1731) a világ első tudományos folyóirata volt. Semmilyen egyházi vagy vallásos kérdés nem került elő a lapban, viszont Leibniz pietista befolyásoltsága kétségtelenül kihatott a tudományok iránti érdeklődésére és nyitottságára is. Tudomány és pietizmus tehát semmi esetre sem jártak külön utakon.

A sajtó – nyilvánosságánál fogva – már a kezdetek kezdetén a szabad gondolkodás megteremtője volt. Nem nézte ezt jó szemmel sem az állami, sem az egyházi abszolutizmus. Egy 1650-ből – feltehetőleg arisztokrata forrású – versikében az ismeretlen szerző a *Neue Zeitung* német nyelvű lap kapcsán annak a véleményének adott hangot, hogy az újság csak a fedelmi köröknek és az uraknak való, a közembernek semmi esetre sem. A politikai oligarchia abszolutizmusa hű elvtársra talált a sajtó megfékezésének gondolatában az egyházi abszolutiz-

musban. Ráadásul a protestáns egyház járt az élen a sajtó elutasításának területén. Legalábbis német területen.

A német pietizmus kezdeti, lendületesebb időszakában, Spener tevékenységének az idején, Johann Ludwig Hartmann rothenburgi szuperintendens 1679-ben terjedelmes műben kárhoztatta az újságokat, és a néptől távol akarta tartani az újságolvasást.² A szuperintendens sajtóhoz való viszonyulásában az egyház félelme jól kiérezhető. A sajtó által hozott felvilágosodás, a látókör szélesedése nem kívánt jelenségek voltak a hivatalos egyházi vezetés számára, mert abban a fennálló rend felforgatásának lehetőségét látták. Véletlen tehát, hogy a pietista törekvések nagyon is előszeretettel használták az újságot a világ megismerésére? A táguló világkép nem döntötte romba az egyházat, bár kétségtelenül megvetette az alapjait az Isten-tagadás eszméjének. A korabeli egyház viszont nem emiatt aggódott, hanem egy jónak vélt egyházi állapot felborulásának a lehetőségétől.

A pietizmus és a sajtó elválaszthatatlan társak voltak. De míg a sajtótörténeten nagyot lendített a pietizmus világnézete, addig a pietizmuson nem sokat lendített a sajtó. Az egyházi ébredés majd csak a 19. században fogja tudni hatékonyan használni a sajtót saját céljaira.

Sajtó és haladás

A magyar református egyháztörténetben nagyon érdekesen alakult a sajtó és a reformszellem egymásra találása.

Ezt az összefonódó kapcsolatot kétségtelenül a magyar lutheránus pietizmus fogja nyilvánvalóvá tenni Bél Mátyás és Rát Mátyás munkássága rendjén, de ha figyelmesen megvizsgáljuk a magyar puritanizmust, alkalmasint ott is találhatunk kapcsolatot a sajtóval.

A reformáció egyik sarkalatos pontja a nyomtatás volt. A reformáció korában a nyomtatás viszont főleg könyvnyomtatást és pamfletirodalmat jelentett mindenk előtt. Ezt egészítette ki a reformer szellemi körök sokszor széles nyilvánosságot kapott levelezése. A 16. században még nem igazán beszélhetünk a reformáció és a sajtó kapcsolatáról, mivel – a fentebb ismertetett okok miatt – ekkor még csak formálódott az a polgári szellem, amelyik életre hívja a sajtót. Másként állt viszont a helyzet a 17. században, amikor a polgárság már történelemformáló erőként lépett fel, államrendszereket döntött meg, királyokat fejezett le – és lapokat adott ki. A polgári szabad gondolkodás egyházi párlata, a puritanizmus – bár királyokat nem fejezett le és csak egyháztársadalmi felfordulást okozott, a sajtókiadványokat és az azok nyújtotta szellemi teret feltétlenül szem előtt tartotta.

Sajnos a puritanizmusnak nem voltak hivatalos kiadványai vagy periodikái, ha lettek volna, az egyháztörténet is sokkal gazdagabb lett volna. A sajtó a puritanizmus számára egy használható segédeszköz volt, ami mindenk előtt a puritán világkép és önértelmezés kialakításában játszott meghatározó szerepet.

Példa erre mindjárt nálunk, magyaroknál adódik – bár egy kis cseh befolyással. A magyar puritanizmus talán legtüzeesebb harctere a Hegyalja

² Európai és hazai előzmények. In: A magyar sajtó története. Szerk. Kókay György. Budapest, 1979, I. kötet, 29. p.

környéke és Sárospatak voltak. A puritán újítást Tolnai Dali János mindennek előtt a pataki iskola nevelés gyakorlatában kezdte meg, a jövő egyháztagjait kiemelt módon kezelve egyházreformi vonatkozásban. A puritán szellemű nevelés egyik sarokköve a gyakorlatias szemlélet volt. Ebben a gyakorlatias szemléletben oktatták nem csak a Ramus-féle logikát, hanem – nyugateurópai minta szerint – kézművességi és egyéb kisipari tudnivalókat is oktattak, ráadásul nem csak a fiúknak, hanem a lányoknak is. Sok hadakoznivalója volt emiatt a kor neves nevelőjét, Comeniust Sárospatakra hívó Tolnai Dali Jánosnak.

A pataki – Tolnai-féle – puritanizmust és iskolareformot figyelmesen vizsgálva érdekes sajtótörténeti dolgokat találunk.

Az első, legkorábbi írott nyom, amely arra utal, hogy a sajtó által nyújtott világkép az iskolai oktatásban is sikerrel felhasználható lehet, a Magyarországon tanító és oktatásreformot kidolgozó Comeniustól származik³. Sárospataki tartózkodása alatt, 1651-ben ő vetette fel először azt, hogy a korabeli hírságok közül néhány jól felhasználható lenne az iskolai oktatás kiegészítésére.

Comenius Sárospatakon nem csak oktatott, de itt írta meg egyik oktatásreformi munkáját, a *Scholae pansophicae classibus septem adornandae Delineatio*⁴ című művét, amelyben rö-

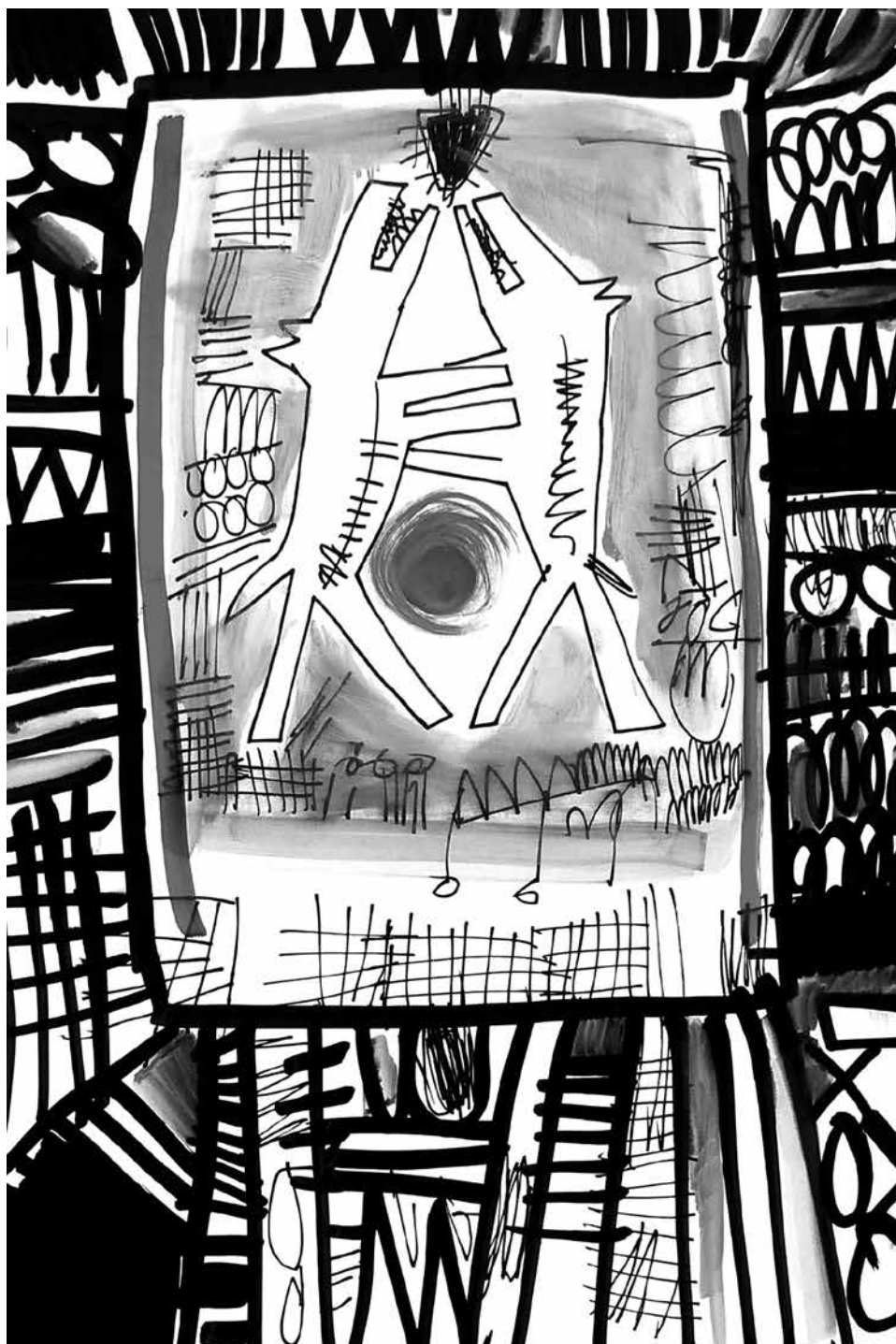
viden kifejti, miért, milyen tananyagok esetén, és milyen korú tanulóknál érdemes az újságokat az oktatásban felhasználni. Comenius az újságolvasás hasznát a következőképpen gondolta alkalmazni a puritán szellemű oktatásban: „*A történelmi ismeretek begyakorlása az emlékezetgyakorlatok közé sorolható, mert hiszen a tanulók e tárgy kölcsönös kikérdezését sem fogják mellőzni, de itt mégis valami mást lehet bevezetni: Például azt, hogy hetenként tűzzünk ki egy órát (esetleg szerdán éppen a déli órát, mindjárt ebéd után), s akkor az iskola egész ifjúsága előtt olvassák fel a Kereskedők Újságját, ha meg lehet szerezni. Ha ezt nem lehet, akkor a Francia-Belga Merkúrból olvassák fel és magyarázzák meg azokat a nevezetes dolgokat; melyek az elmúlt félév folyamán bárhol a földkerekségen megtörténtek. Ennek a dolognak hármas haszna lesz: 1. a nyelv használatának erősítése; 2. a jelenkor történetének némi megismerése: megtudjuk például, hogy milyen királyok élnek jelenleg, kikkel élnek békében vagy viselnek háborút ezek vagy azok a népek, milyen ütközetek történtek és milyen kimenetellel; milyen városokat szálltak meg vagy foglaltak el stb.; 3. végül tanulják így a földrajzot és a vidékek fekvését is, bár más tárggyal foglalkoznak. A tanító pedig mindent bővebben világítson meg az efféle dolgokban járatlan itteni tanulóknak, mivelhogy az író csak röviden beszél el az eseményeket (a helyeket és a személyeket ismerő olvasóknak).*”⁵

³ Fehér Katalin: Iskolai újságolvasás Magyarországon a 18. században. In: Magyar Könyvszemle 2004. 2. sz. 131-150.

⁴ Comenius, J. A.: *Scholae pansophicae classibus septem adornandae Delineatio*. Didactica Opera Omnia. Amsterdam 1657. Cap. VI. Operarum ordo, § 77. pag 28. Közli: Fehér Ka-

talain: Iskolai újságolvasás Magyarországon a 18. században. In: Magyar Könyvszemle 2004. 2. sz. 131-150.

⁵ Közli: Kovács Endre. In: Comenius Magyarországon. Szerk. Kovács Endre. Budapest, 1962. 145. p.

Párbeszéd

Comenius tehát haladó szellemben, jó száz évvel megelőzve az eseményeket, már a 17. század közepén felismerte, hogy az újságok iskolai olvasztatása több célt szolgálhat: elősegítheti a latin nyelv alaposabb ismeretét, hiszen a klasszikus latin szövegek nem tartalmazzak a későbbi századokban kialakult fogalmakra vonatkozó latin kifejezéseket. Emellett a kortárs történelem megismerésére is alkalmasak az újságok, mert azok a különböző országok uralkodóira, népeire, háborúira vonatkozóan is ismereteket nyújtanak. Ugyanígy hasznosak az újságok a földrajz tanulása szempontjából is: azokban gyakran van szó a különböző országokról, vidékekről. Hetenként egy órát javasol az iskolai újságolvasás céljára, a szerda déli órát, amikor az egész iskolai ifjúság előtt felolvashatnák és magyarázhatnák az újságok híreit.

Comenius javaslata a sajtó világképformáló hasznának a felhasználására vonatkozóan értő fülekre talált a magyar puritanizmus képviselői között. A sajtó tehát – mint segédanyag – minden ellenérzés nélkül talált helyet a magyar és az európai puritán gondolkodásában. És bár a puritanizmus csak mint segédanyagot használta a sajtót, ez egyrészt önmagában is forradalminak tekinthető, másrészt pedig az egyházi reformszellem számára a sajtót magától értetődőnek, hasznosnak és alkalmazhatónak mutatta meg, semmiképpen nem életidegennek. Ez pedig hosszútávon ott maradt a későbbi korok egyházi reformgondolkodóinak egyházszemléletében és világképében, hogy majd a következő századokban a sajtó immár, mint a pietizmus vagy még inkább a magyar

református ébredési mozgalmak zászlóvivője legyen.

Még egy gondolatig visszatérve Comeniusra, érdemes felvetni a kérdést, hogy a bármiféle magyar sajtó hiányában milyen újságokra gondolhatott a neves reformer? A latin szöveg szerint „*ordinariae Mercatorum Novellae, ubi haberi possunt*”, vagyis „*a rendszeres kereskedelmi újságokat, ha azokat meg lehet szerezni*”. Itt valószínűleg a 17. század első felében már Magyarországon is erősen elterjedt ún. *Ordinari Zeitung*okra gondolhatott Comenius, amelyek egyfajta nemzetközi piaci hírlapok voltak, és főként kereskedelmi célokat szolgáltak. Emellett Comenius említi még a Frankfurtban 1604-től félévente rendszeresen megjelenő *Mercurius Gallobelgicus* című periodikát, amely ugyan nem volt újság, hanem az adott félév eseményeiről beszámoló folyóirat-szerű krónika, de mégis alkalmas volt a modern történeti-földrajzi ismeretek közvetítésére. Emellett a *Mercurius Gallobelgicus* a kor jellegzetes terméke volt, egész Európában olvasták. A „*megszerezni*” utalás pedig némi képet ad a kor iratterjesztésének viszontagságos és kalandos viszonyairól, de ugyanakkor arról is, hogy a magyar urakban volt hajlandóság a szélesebb kitekintés érdekében külföldi lapokat járattatni – pont a viszontagságok miatt sokszor nem kis pénzért.

Máig nyitott kérdés, hogy Sárospatakon végül is voltak-e újságolvasó órák a kollégiumban Comenius pataki tartózkodása alatt. Erre biztos adatok nincsenek, de mindenesetre érdekes egybeesés, hogy a Rákóczi család sárospataki könyvtárában megtalálható-

ak voltak a fentebb említett *Mercurius Gallobelgicus* kötetei.⁶ Könnyen lehet, hogy praktikus okokból, esetleg éppen a fejedelmi könyvtárban meglévő számok miatt javasolta a Comenius a *Mercurius Gallobelgicus* olvastatását az iskolában. Akárhogy is legyen a dolog, tény, hogy a pataki fejedelmi udvarba folyóirat járt és Comenius az oktatásban is jól használhatónak tartotta az újságot – bizonyosságát téve ezzel minden hasznosra nyitott szellemének.

A német pietizmus és a sajtó

Visszatérve Németországba, Comenius után szűk fél évszázaddal újra kiemelt szerepet kapott a minden hasznosra nyitott szellem – immár pietista olvasatban. A szellemfejlődést nyomon követve, a protestáns reformmozgalom értelmezésében a sajtó használatát már egy fejlettebb, a mozgalom életébe jobban integrált formájában találjuk.

A német lutheránus egyház a 17. századra – a Concordia nyújtotta tantisztség jótékony árnyékában – az ortodoxiába találta meg békességét. A kor lassan de biztos léptekkel haladó felvilágosuló szelleme nem csak a tudományt és az önértelmező filozófiát, de az egyházi életet is megvizsgálta. Az egyházon belüli felvilágosodás arra a következtetésre jutott, hogy az életgyakorlatot is át kell, hogy hassa a tan megfogalmazta rend és szentség. Ez a felismerés hívta életre a pietizmust. Ebben a felismerésben aztán ki is merül a pietizmus áramlatainak egyetértése.

A radikális és a felvilágosult – mondhatni a józan – pietizmus sem

a változás egyházban történő megvalósításának módjában, sem a hit és a szentség világhoz való viszonyában nem tudott megegyezni, ezeket az elvi ellentéteket pedig csak tetézték a teológiai szembenállások, mindenek előtt Krisztus ezeréves birodalma és a megélhető miszticizmus tekintetében. Bár a német – és aztán a nemzetközi – pietizmus áramlatai sokszor homlok-egyenest álltak egymással szemben, egy valamiben azért egyetértettek: a nyomtatás kiemelten fontos szerepét illetően.

Nem véletlen, hogy ahányszor az egyházzal vagy egymással szembe-kerülő, rendszerint egy karizmatikus vezető köré csoportosuló pietista mozgalomnak el kell hagynia egy fejedelemséget, egyik legfontosabb dolguk a saját nyomda menekítése volt.

A nyomdamenekítés legjellegzetesebb példája a baloldali – szeparatista – pietizmus legkeményebb képviselőjéhez, Jean de Labadiehoz kapcsolódik. Amikor Labadie és maroknyi, de annál lelkesebb csapata a hollandiai Amszterdamban megbotránkoztató módon éltek meg hitüket, az amszterdami városvezetés kiutasította őket a városból. A szeretetvendégségek utáni révület, az aszketikus életformát felváltó – és nagyon sok furcsaságot produkáló – kommunális életforma nem tette a labadistákat kedvessé Hollandiában, akik végül is a pfalzi grófnő megnyerésével Pfalzban telepedhettek le. A történetírás feljegyezte Labadieról, hogy a költözködésben különös gondot fordított az Amszterdamban felszerelt háziyomda menekítésére⁷. A nyomtatáshoz való

⁶ Monok István: A Rákóczi-család könyvtárai. Szeged 1996. 63. p.

⁷ Johann Wallmann: A pietizmus. Budapest, 2000. 41. p.

ragaszkodásuk nem volt véletlen, mert miután letelepedtek a pfalzi fejedelemségben, Labadie nyomdája szinte öntötte magából a misztikus irodalmat – sokat ezek közül egyenesen a fejedelemsasszonynak ajánlva az első oldalon. Az ilyenszerű találása a dolgoknak nyilván kedves volt a fejedelemsasszonynak, aki nem is sejtette – de még talán Labadie sem tudta – hogy ezáltal sikerrel művelte az abszolutizmus kedvelt sajtóformáját, a patronátusi sajtót.

Labadie nem nyomtatott újságot, csak traktátusokat és könyveket, aminek az volt az egyik hátránya, hogy nehéz olvasmány lévén a közösségi tagokon és a grófnőn kívül senki nem olvasta őket.

A nyomtatás tehát végig jelen volt a pietizmusban, és csak idő kérdése volt, hogy mikor jelenjen meg az első vallási szellemű periodika. Erre sem kellett viszont sokat várni.

Végrehajtani azt a döntő áttörést, ami a pietizmust túllendítette a német lutheranizmus keretein és helyet biztosított a pietizmusnak az egyháztörténetben, August Hermann Franckénak sikerült. Francke sikerének kulcsa az volt, hogy a vallási reformot sikeresen tudta integrálni a társadalomba és az államrendbe. Ebben pedig két eszközt használt, a szociális érzékenységet és az oktatás reformját. Az oktatás reformjában pedig újra felbukkan a comeniusi gondolat: újságot a tanuló ifjúság kezébe! Francke viszont ennél tovább ment, és kiadta saját újságát, a protestantizmus első közéleti periodikáját – előbb tanulmányi célokra, de a lap népszerű lett és sokan olvasták Halléban és környékén.

Francke nagy formátumú ember volt: lelkész, egyhirdető, teológus, pe-

dagógus és vállalkozó. Reformtervei megvalósítására az egyházban addig ismeretlen eszközöket is felhasznált.

A hallei pietizmust sokan csak egy árvaházra vonatkoztatják, ám a valóság ennél sokkal gazdagabb volt. Francke – miután egyik munkatársával alaposan tanulmányoztatta a hollandiai árvaházak rendszerét – 1698-ban hozzáfogott Halle melletti gyülekezetében, Glachauban, az intézmény alapjainak letevéséhez. Francke az egyházi reformot a nevelés reformjával kívánta elkezdni, azaz egy felnövő generáció pietista szellemű nevelésében látta a jövőbeni sikerek kulcsát, ami nem csak azt mutatja, hogy Francke bölcs-, hanem azt is, hogy türelmes és távlatokba látó ember volt.

Az árvaház kiépítése után Francke egy egész iskolahálózatot épített ki Glachauban. Ráadásul Francke az iskolahálózatát a németföldön akkor uralkodó társadalmi viszonyok tekintetében alakította ki, ami már önmagában is forradalmi volt. Az alapfokot a földművesek és kisiparosok gyermekei számára kiépített német iskola jelentette, ahonnan a tehetségesebbek az universitasra felkészítő latin iskolába kerültek. A harmadik iskolaszint, a Padagogium regium a német politikusok és állami hivatalnokok gyermekei számára lett kialakítva, kifejezetten tisztviselőképzés céljából. Francke tehát bejárást biztosított reformelvei számára a társadalom minden rétegéhez, egészen az uralkodó osztályig, ami egy hihetetlen megvalósítás volt abban az időben – és talán a mai napig is az.

Egy ilyen komplex iskolahálózat természetesen nem működhetett saját nyomda nélkül. Francke az 1697-ben, Heinrich Julius Elers által alapított

hallei nyomdát bővítette ki kiadó-vállalattá, találóan Weisenhausverlag néven⁸. Ez a nyomda számos értékes és színvonalas pietista művet adott ki. Okos működtetése lehetővé tette pénzbevétel céljára is, mivel Francke nyomdája – rendelésre – másoknak is nyomtatott.

Az újságot olvasás nagyon hamar Francke pedagógia elméletének egyik súlypontjává vált. Vitatott kérdés, hogy Francke egyenesen Comeniustól vette-e az ötletet vagy közvetítők által. A kérdés azért nyitott, mert Comenius sajtóhasznosítási elvét először német földön, 1657-ben, a breslaui Elizabeth Gimnáziumban alkalmazták, ahol bevezették a latin újságok olvasását, mint új tantárgyat⁹.

Francke valószínűleg tudhatott a breslaui gyakorlatról, mert közismert volt alapossága és tájékozódása, mielőtt valami újat indított volna. Francke szisztematikusan feldolgozta a gyermekek számára megtanulandó anyagot, és tantervet állított össze.

Francke tantervében¹⁰ heti egy alkalommal szerepelt az újságot olvasás, mégpedig hétfőn délután 3 és 5 óra között. A latin nyelvű újságokból a tanulók nem csak az új felfedezéseket ismerhetik meg – vallotta Francke –,

hanem följajzi, történelmi és genealógiai ismereteiket is szélesíthetik általa.

A tanterv IV. fejezetében Francke a német újságok olvastatását is előírta, a földrajzi tanulmányok kiegészítésére. Módszertani javaslatként felvetette, hogy a tanár az óra előtt maga is olvassa el az újságot, az óra elején hívja fel a tanulók figyelmét a legfontosabb dolgokra, hogy az időt jól ki lehessen használni. Az iskolában francia nyelvet is tanítottak, ennek kiegészítésére francia nyelvű újságok olvastatását írta elő a tanterv, amely az 1699–1702 közötti időszakra vonatkozik. A különböző újságok iskolai olvastatása során Francke bizonyára arra a következtetésre jutott, hogy egy – elsősorban az iskolai újságot olvasás céljára létrehozott – lap még eredményesebben szolgálná a kitűzött célt, ezért 1708-ban megindította saját újságját, *Hallische Zeitung* címmel.

A *Hallische Zeitung* amolyan hírszolgálat volt a kezdeti években. Az újságba olyan híryanagok kerültek be, amelyeket – Francke megítélése szerint – haszonnal lehetett olvasni az órákon. Francke ugyanis hamar rájött arra, hogy a nyelvi és enciklopédiai ismeretterjesztésen túl az újságok mégiscsak a valóságos életről szólnak: sokszor háborúkról, konfliktusokról, kalandorokról. Francke viszont nem akarta minden szűrés nélkül a zsenge diákság rendelkezésére bocsátani a szekuláris lapokat, ezért inkább ő maga fogott hozzá egy hírközlő lap szerkesztéséhez. Ez egyfajta koncepciózus lapkiadást jelentett, ami – bárhogyan is nézzük a dolgot – elválaszthatatlan a lapkiadástól. Mivel minden hírt nem lehet leközzölni – már csak terjedelmi okokból sem – ezért szükséges a hírek egyfajta

⁸ Johann Wallmann: A pietizmus. Budapest, 2000. 88. p.

⁹ Bialowons, Günter: Geschichte der deutschen Presse von den Anfängen bis 1789. Leipzig, 1975. 119. p.

¹⁰ Ordnung und Lehr Art, wie selbige in dem Paedagogio zu Glaucha an Halle eingeführt ist (1699–1702). In: Richter, K.: A. H. Francke. Schriften über Erziehung und Unterricht. Berlin, 1871. 461–546. p. Közli: Fehér Katalin: Iskolai újságot olvasás Magyarországon a 18. században. In: Magyar Könyvszemle 2004. 2. sz. 131–150.

Karácsony 3.

csoportosítása vagy legalábbis egy elv, ami szerint válogatják a híreket.

Ez a prekonceptió Francke lapjának esetében nem vezetett ellaposodáshoz, mivel Franckénak kiváló szeme volt a hasznos és ugyanakkor érdekes anyagok összeválogatásához. A *Hallische Zeitung* minden hírt úgy közölt, hogy annak minden enciklopédikus hasznán túl legyen egy morális tanulsága is. Ez a fajta hírszerkesztés aztán gazdagon köszön vissza a 19. század végi magyar református ébredési mozgalmak lapjaiban, a *Mustármagban*, a *Kis Tükörben*, a *Lelkipásztorban* és más kiadványokban.

A német pietizmus és a sajtó kapcsolatához tartozik még két érdekes tény. Az egyik az, hogy Francke után minden pietista áramlatnak szinte kötelező volt saját periodikát megjelentetni.

Miután a lutheránus pietizmus gyorsan áterjedt más protestáns felekezetre is, mindenek előtt a reformátusra, a német református egyházban is végigsöpört a pietizmus, és természetesen újságokat is létrehozott. A kisebb-nagyobb kiadványok közül a legszínvonalasabb Friedrich Adolf Lampe, a német református pietizmus atyjának lapja, a *Bibliotheca Bremensis* volt. A lap 1718-tól jelent meg Brémában, és a német teológusok első tudományos teológiai szaklapja volt. Híreket nem igazán közölt, de stílusos, jó kézséggel és színvonalon megírt tanulmányai mai napig értékes egyháztörténeti és dogmatörténeti források.

A másik jellemző eset a német pietizmus történetében Zinzendorf grófhöz kötődik. Zinzendorf, a német pietizmus másik sarokköve, visszaemlékezéseiben így ír missziói elhívásának történetéről: „Pontosan tudom a napot és az órát és a

helyet Hennersdorfban, a nagyteremben, 1708-ban vagy 1709-ben, amikor embereket hallottam újságot olvasni Kelet Indiáról. Még mielőtt bármilyen tudósítást hallottam volna [Kelet Indiáról], akkor ott, először fogott el a vágy a missziói munka iránt”.¹¹ Zinzendorf számára tehát a hírújság adta azt a beszámolót, aminek következtében felismerte a külmiszió fontosságát, mint az egyház reformjának és megújításának egyik fontos módját. A sajtó nyújtotta széles látókör és nemzetközi szemlélet íme nagyszerű egyháztörténeti dolgok lendítőerejévé válhatott.

A német pietizmus kigyűrűzésére végig jellemző volt a sajtó használata. A 18. század derekáig inkább mint csak hírközlő orgánus, ezután már mint a mozgalom hírvivője.

A lutheránus pietizmus sajtótevékenységének legkiemelkedőbb alakja – hadd örökössük meg itt a nevét – a finn lutheránus pietizmus elindítója és zászlóvivője, a kitűnő lelkész, teológus és lapszerkesztő Jonas Lagus (1798–1857) volt. A finn teológus volt egyébként az első az egyházi sajtótörténetben, aki a világi, politikai sajtóban is rendszeres publicisztikában védte az ébredés és pietizmus ügyét. Jeles publicisztikai követője majd fél évszázad múlva a holland teológus-politikus és szintén ragyogó újságíró és lapkiadó, Abraham Kuiper volt.

A német pietizmus és a magyar sajtó

A 18. századi pietizmus szellemi központjaiban az újságolvasás gyakorlati

¹¹ Erich Beyreuther: Der junge Zinzendorf. H.n. 1988. 61. p.

hasznát nehezen lehetett volna letagadni – de ezt nem is akarta senki. A Németországba érkező peregrinusoknak volt alkalmuk a sajtó oktatási hasznát látni. A 18. század végéig a pietizmus a sajtót kiegészítő taneszközhöz tekintette, de ez nem akadályozta meg a mozgalmat abban, hogy saját kiadványait a lehető legmagasabb színvonalon adja ki. Ez a szemlélet – a minden újra fogékony peregrinusok által – Németországból hamar elterjedt egész Európában.

A magyar puritanizmus már megmutatta, hogy a peregrinusoknak, hazatérve, legelső dolguk a külföldön látott hasznos dolgok otthoni gyakorlatba ültetése volt. Sok baj és ellenségeskedés kútfője volt ez a puritanizmusban, de a pietizmussal más volt a helyzet.

A magyar pietizmus magányos képviselői mindenek előtt az oktatásra helyezték a hangsúlyt, kifejezetten német példára. És ha volt is itthon súrlódás az egyháztársadalmi kérdésekben a pietista és a konzervatív vonal között, ez utóbbit minden esetben meggyőzték az oktatás terén elért kiváló eredmények. Sajnos ez a magyar lutheranizmusra volt inkább jellemző, mert ez a frissítő szellemi áramlat – legalábbis a sajtó tekintetében – valahogy elkerülte a 18. század végének magyar református egyházát.

Visszatérve Halléba, találkozunk itt több magyar peregrinussal is, de mind közül a legkiemelkedőbb Bél Mátyás volt. Tehetségére Francke külön is felfigyelt, mert az iskolában rábízott órák megtartásán kívül Francke saját két gyermekének a tanítását és nevelését is rábízta.

Bél Mátyás 1704 és 1707 között folytatta egyetemi tanulmányait Hallében. Francke nagyra becsülte a tehetséges

fiatalembert. Lehetőséget biztosított számára, hogy két évig a paedagógiumban tanítson, ahol Bél Mátyás közvetlen tapasztalatokat szerezhetett az újságolvasás iskolai alkalmazásával kapcsolatban is.

Hazatérése után – a magyar puritanizmus itthoni fogadtatásával ellentétben – kiemelt figyelemmel fogadták, és egyháza azonnal munkába is állította. Előbb a besztercebányai, majd 1714-től 1719-ig a híres pozsonyi evangélikus iskola rektoraként működött, amely az ő tevékenysége nyomán a 18. század legjelentősebb, legszélesebb hatósugarú, legtekintélyesebb hazai evangélikus oktatási-nevelési intézményévé vált. 1719-ben, amikor a pozsonyi evangélikus gyülekezet vezető lelkészéül hívták meg, lelkészi munkája mellett tovább foglalkozott az iskola ügyeivel is.

Bél Mátyás rektorsága éveiben, és azután is, mikor már csak szellemi irányítóként vett részt az iskola ügyében, a Halleban megismert pietista pedagógia elveit igyekezett érvényesíteni a pozsonyi evangélikus iskolában. Természetesen nem feledkezett meg az újságolvasás beiktatásáról sem. Az „*Ephemerides scolasticae*” című tanulmányi naplóban, amelyet Bél rektorsága alatt, 1718-tól kezdve kezdtek el vezetni, már 1720-ban felbukkan a külföldi újságok olvastatásának a gyakorlata¹². E szerint a „tertiá”-ban, amely a syntaxisták osztálya volt, a rektor vezetésével rendszeresen felolvasták – akárcsak Franckénél, Hallében – a pozsonyi iskolában is a hírlapokat: a lipcsei latin, a bécsi német újságot, és

¹² Fehér Katalin: Iskolai újságolvasás Magyarországon a 18. században. In: Magyar Könyvszemle 2004, 2. sz., 131-150.

egyes szavakhoz, kifejezésekhez nyelvi, földrajzi és történeti magyarázatokat fűztek. Ezzel a módszerrel segítették a latin, a német, a földrajzi és történeti tanulmányokat.

E kezdeményezés – tagadhatatlan sikerét látva – nem volt egyedi jelenség ezekben az években. Nemcsak a pozsonyi iskolában, hanem a Felvidék más iskolavárosaiban is folytak újságolvasó órák. Erről az 1690-től az 1740-ig terjedő időszak legjelentősebb iskolatörténetében, a Rezik–Mattheides-féle *Gimnaziológiában* olvashatunk¹³. A kézirat említi, hogy az evangélikus iskolák poétikai osztályaiban helye volt az újságok rendszeres olvastatásának: „Bevezette az újságok olvasását, mellyel az ifjúság előmenetelét és a térképek ismeretét jelentősen előmozdította.”)

A *Gimnaziológia* fennmaradt kéziratváltozatai közül többen történik említés az egyes iskolák leírásánál, hogy ott a 18. század első felében olvastak latin és német nyelvű újságokat a felsőbb osztályokban, a nyelvi és földrajzi-történelmi tanulmányok kiegészítésére. Az újságolvasásban a pietista szellemű egyházi iskolák jártak az élen.

Francke gondolatmenetét követve Bél Mátyás is hamar eljutott arra a következtetésre, hogy a külföldi lapok olvasása helyett sokkal hasznosabb lenne egy saját újság kiadása, amelyik a hazai eseményeket, történelmi és földrajzi érdekességeket ismerteti. Bél Mátyás gondolatmenetében már felfedezhető a felvilágosodás erős szellemi jelenléte a megismerés szükségessé-

gében. A saját haza megismerésének gondolata pedig először jelenik meg nem csak a magyar oktatástörténetben, hanem a magyar szellemtörténetben is.¹⁴

Bél Mátyás elhatározását hamar tett követte, és lapot adott ki. Ezzel elindította a magyar sajtótörténetet, kiadva első közéleti hírlapunkat¹⁵. A lap, hazánk első rendszeresen megjelenő újságja, a *Nova Posoniensia*, 1721 januárjában indult.

A lapot nemcsak az iskolákban olvasták, hanem sok polgárcsaládhoz is eljutott – mindenek előtt Pozsonyba, de a környék más városaiba is.

Hogy az újságot iskolai felhasználásra is szánták, fennmaradt levelek bizonyítják. Már az első szám megjelenése után igyekezett a szerkesztő a lapot a felvidéki evangélikus iskolák rektorainak figyelmébe ajánlani. Bél Mátyás 1721. március 22-én kelt, Bohus György kismárki rektorhoz intézett levelében ezt írja: „A nálunk nyomtatni kezdett *Nova Posoniensiát* annál melegebben ajánlom, mivel latinul íródott. Szorgalmazd,

¹⁴ Érdekes egyébként, hogy Bél Mátyás milyen fontosnak tartotta a magyar szellemi örökség ápolását más vonatkozásokban is. *De vetere litteratura Hunno-Scythica exertitatio* című munkájában elsőként foglalkozott - tudományos felkészültséggel és alaposággal - a magyar rovásírás tanulmányozásával. A székelv rovásírásból szépen kialakított és stilizált ábécét is közölt. A rovásjelek kialakításában látszott, hogy Bél Mátyás alaposan tanulmányozta a többi rovásírás variánsát is. (Ráduly János: Tanuljunk könnyen rovásírni. Székelyudvarhely, 2004. 16. p)

¹⁵ Rákócziék *Mercuriusa* tekintetében megoszlanak a vélemények. Bár kétségtelen, hogy a *Mercurius* volt az első rendszeres magyar vonatkozású kiadvány, de az inkább a széleskörű hadi tudósítás egy koncepciózus változata volt, mintsem a szó szoros értelmében vett újság.

¹³ Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. II. Bp. 1902. 45. p. Közli: Fehér Katalin: Iskolai újságolvasás Magyarországon a 18. században. In: Magyar Könyvszemle 2004, 2. sz., 131-150.

Kutyából nem lesz szalonna

hogy iskolákban nyilvánosan lehessen olvasni. Nem kétkem, hogy Sponer úr is könnyen rááll az ügyre. Az ára postaköltséggel együtt alig kerül többé hat forintnál.¹⁶

Olvasták a lapot más iskolákban is. Fennmaradt Bél Mátyás egy levele, amelynek címzettjét nem ismerjük, de feltételezhető, hogy egy felvidéki iskola tanárához, rektorához szól. Ebben Bél előfizetési felhívást küld a címzettnek, és megjegyzi, hogy milyen hasznos kezdeményezés a *Nova Posoniensia*.

Sopronban egészen biztosan ismerték és olvastatták a lapot az evangélikus iskolában. Haynóczi Dániel, aki 1718-tól Deccard János mellett prorektori tisztet töltött be a soproni evangélikus gimnáziumban, 1722 januárjának elején levélben köszönte meg Bél Mátyásnak a *Nova Posoniensia* mellékletének rendszeres küldését. Feltételezhető, hogy Eperjesen és Lőcsén is ismerték és olvasták az iskolákban a *Nova Posoniensia* példányaikat.

A heti rendszeres megjelenés, és tartalmának egy része a *Nova Posoniensia* korabeli hírlapokhoz sorolja, még akkor is, ha a tudományos folyóiratokra emlékeztető jegyeket is fedezhetünk fel benne. Az újság jelentős részét a hírlapokra jellemző anyag, rövid, néhány soros referáló hírek töltik ki. Ezeket úgy csoportosította a szerkesztő, hogy a legtávolabbi országokból származók voltak elől, a pozsonyi és az egyéb hazai hírek pedig az újság végén. A hírek legnagyobbbrészt külföldi eredetűek, amelyek forrásául a szerkesztőhöz eljutó külföldön kiadott lapok

szolgáltak. Többször megnyilatkozik a *Nova Posoniensia*ban Bél államismerteti érdeklődése is. Abból az anyagból, amelynek gyűjtését Magyarország leírásának elkészítéséhez már akkor megkezdte, nem egyszer közölt lapjában is részleteket.

Bár Bél Mátyás lapja igen rövid életű volt, mégis sajtótörténeti és oktatástörténeti mérföldként tartják számon. Nem csak megteremtette az egyházi sajtó gondolatát és útjára indította a magyar sajtót, de közvetve befolyásolta a Habsburg oktatáspolitikát is.¹⁷

Bél Mátyás öröksége érdekes módon nem a sajtó vonalán folytatódott, hanem a pietizmus vonalán. Azaz, a következő, aki újságot adott ki magyar földön, Rát Mátyás, nem azért indí-

¹⁷ Fehér Katalin így ír erről a már fentebb idézett tanulmányában: „Hazánk szempontjából is érdekes tény, hogy az újságok iskolai felhasználásának gondolata az oktatáspolitikai szintjén az 1770-es évek elején merült fel először, az osztrák tanügyi reformmunkálatok során. Ekkor Bécsben olyan felvilágosult gondolkodású férfiak kerültek a legmagasabb állami és udvari tisztségekbe, akik a Swieten által megalapozott eszméket vitték tovább.

Példaként említhetjük Anton Pergen grófot, aki diplomataként Európa számos országában megfordult, és tapasztalatait felhasználva tanügyi reformjavaslatokat nyújtott be Mária Teréziának 1770-ben és 1771-ben. (Mellékletében megtalálható Francke hallei paedagógiumának ismertetése, az ott folyó újságolvasó órák említésével.)

A javaslat lényege az, hogy az osztrák iskola-rendszer elavult, alapvető változtatásra szorul. A szerző hangsúlyozza, szükség van az oktatásügy egyházi irányításának megszüntetésére, és állami felügyeletének mielőbbi bevezetésére.

Témánk szempontjából is találunk a javaslatban egy érdekes megjegyzést. A földrajz, valamint a természetre és az államrendre vonatkozó ismeretek tanításáról szóló résznél találkozunk az újságok heti egy alkalommal történő olvastatásának felvetésével.

Pergen gróf javaslata nem valósult meg, de előkészítette a talajt a küszöbön álló nagy tanügyi reformnak.

¹⁶ Közli: Fehér Katalin: Iskolai újságolvasás Magyarországon a 18. században. In: Magyar Könyvszemle, 2004, 2. sz., 131-150.

tott lapot, hogy folytassa Bél lapkiadó tevékenységét, hanem azért, mert ő is peregrinált, és a német későpietizmus egyik központjában, Göttingában hasonló következtetésre jutott, mint Bél Mátyás Halléban.

A pozsonyi iskolából, amelynek tanulmányi rendszerét Bél Mátyás alkította ki, és a német államismereti iskolamodell jegyeit hordozta magán még a 18. század végén is, került ki a 18. század végének nagy magyar polihistora, Rát Mátyás is. Az iskola nagytudású nevelőjéről, Benczúr Józsefről úgy emlékezik meg később Rát Mátyás, mint akinek az újságírással kapcsolatos ismereteit köszönheti¹⁸. Tehát Bél iskolájában nem csak hogy továbbfolytatták az újságolvasás gyakorlatát, de az újságírás elméletével is foglalkoztak. A zavaros politikai viszonyok között valószínűleg nem volt lehetőség egy – protestáns háttérű – lap kiadására.

Tény, hogy Rátnak már a pozsonyi iskola könyvtárában volt alkalma megismerkedni a kor nevesebb hírlapjaival és folyóirataival, köztük az erkölcsi töltetű hetilapokkal is, amelyek ekkortájt kezdtek megjelenni Európában, mint a felvilágosulásnak egy egyháztól függetlenített moralitás megteremtésére tett kísérletei.

Rát 1773–1777 között, négy évig tanult Göttingában, ahol tanítványa lett Schlözernek, a kor egyik elismert államismereti tudósának. August Ludwig Schlözer (1735–1809) egyetemi tanár, történétíró volt. Teológiai tanulmányait Göttingenben és Wittenbergben végezte, majd 1755-től, mint nevelő működött

dött Stockholmban, Upsalában, később Oroszországban, Szentpéterváron. 1769–1804-ig a göttingai egyetem professzora volt, az egyházi alapú felvilágosulás kiemelkedő német egyénisége a 18. század második felében.

Schlözer – és Rát Mátyás – korában a sajtó hatalmas fejlődésen ment keresztül. Európa-szerte egyre több újság és folyóirat látott napvilágot. Ebben az időszakban az egyetemeken és akadémiákon is elkezdték a sajtót az oktatásban felhasználni, főként az államtudomány és segédtudományai tanítása során. Az újságok haszna kézenfekvő volt. Az újságok és folyóiratok a jelennel foglalkoztak, folyamatosan új híreket közöltek a világ eseményeiről, az egyes országokban bekövetkezett politikai, vallási, gazdasági, tudományos változásokról, ezért nélkülözhetetlen forrást jelentettek az államtudományi tárgyak oktatásához. Kevés forrás maradt fenn ezekről az ún. „újságkollégiumokról”, de tudjuk, hogy Németországban Wolfenbüttelben, Halleban, Jenában és Göttingenben tartottak ilyeneket. Jenában Martin Schmeitzel, Göttingenben pedig Schlözer tartott nevezetes és nagyhatású újságkollégiumokat.

Nyomtatásban fennmaradt Schmeitzel újságkollégiumainak vázlata 1723-ból, és Schlözer egy munkája 1777-ből, amelyben leírja a már évek óta heti 2–3 órában tartott újságkollégiumának célját, tartalmát és módszerét. Schlözer újságkollégiumának 1777-ben, Göttingenben megjelent vázlatát 1818-ban magyarul közölte a *Tudományos Gyűjtemény*¹⁹.

¹⁸ Rát Mátyás és a Magyar Hírmondó. In: A magyar sajtó története. Szerk. Kókay György. Budapest, 1979, I. kötet, 71. p.

¹⁹ Huszár Károly: *Javallat Újság – Collegyom felől*. In: *Tudományos Gyűjtemény* 1818. VII. szám. 115–119. p.

Schlözer meg akarta tanítani hallgatóit – és köztük Rát Mátyást – az újságolvasás művészetére. Ennek feltétele az, hogy az újságolvasó különbséget tudjon tenni az újságokban olvasható hírek és az azokhoz fűzött kommentárok között. Hangsúlyozza: meg kell tanulni felismerni a fontos és a jelentéktelen híreket, még akkor is, ha az utóbbiakról szóló híradások a hosszabbak. Schlözer politikai és államismereti érdeklődése miatt lenézte a korabeli újságoknak azt a gyakorlatát, hogy az udvari ceremóniákról hosszú tudósításokat írtak, ugyanakkor hiányolta, hogy gazdasági, társadalmi és politikai kérdésekről csak röviden szólnak. Érdekes Schlözer véleménye az újságok valódi és valótlan híreivel kapcsolatban. Szerinte minden újság azt írja címlapjára: „*Relata refero*”, ami azt jelenti, hogy mindegyik az igazat akarja írni, azaz nem az újságíró a hibás, ha valamelyik híre nem bizonyul igaznak. Meglátása szerint nem szabad az újságot többre tartani, mint ami: hírek és ítéletek gyűjteményének, amelyek különböző vidékek különböző embereitől származtak; a legtöbb esetben az újságíró igazságukról nem győződhet meg. Schlözer nagy jelentőséget tulajdonított az újságoknak, de óva intette tanítványait attól, hogy mindent elhiggyenek, amit az újságban látnak. Az újságolvasás művésze abban áll, hogy a hallgatók kritikával olvassanak újságot, hiszen ezek fontos eszközei a tájékozódásnak, de vakon nem szabad hinni a közölt hírekben.

Az újságkollégium módszeréről a következőket írja: minden félévben kiválasztja azokat a legjelentősebb eseményeket, amelyekkel egy ideig min-

den újság tele van. Ezeknek az eseményeknek azután a göttingai könyvtár segítségével alaposan utánanéz, hozzáolvas, hogy a híreket megfelelő földrajzi, történelmi és politikai magyarázatokkal tudja ellátni. Schlözer meg kívánta tanítani hallgatóit arra is, hogy az újságokban óvatosságból elrejtett rövid, de fontos híreket is észrevegyék, és jelentőségüknek megfelelően értékeljék. Számos magyar hallgató látogatta Göttingenben Schlözer újságkollégiumait, ezek hatása a hazai sajtó kezdeti szakaszára nagyon nagy, de igazán látványosan kiemelkedő Rát Mátyás itthoni működése, aki frappánsan és hűen ültette gyakorlatba a Schlözertől tanultakat *Magyar Hírmondójában*.

Rát egyébként elsőkézből tapasztalhatta a minőségi lapkiadás hasznát és értékét, mert Göttingában tudományos lap jelent meg a 18. század végén, a *Göttinger Anzeigen* címen, olyan neves tudósok és gondolkodók írásaival, mint Goethe.

Hazatérve Rát első dolga volt – az iskolai oktatáson túl, illetve annak segítésére – egy lap megindítása. Rát lapján, a *Magyar Hírmondón* már érződik a felvilágosult teológiai gondolkodás egy fejlettebb, ragyogóbb formája. Az egyre inkább felvilágosuló teológia Európában aztán egyre távolabb kerül az egyháztól és a század végére már semmi esetre sem nevezhető egyházasnak, mitöbb, a materiális filozófia első gondolatait is már felveti, de ezek az áramlatok még elkerülték Rát Mátyást és lapját.

Rát munkásságán és publicisztikáján pontosan kimutatható korának felvilágosult teológusainak: a német újhumanizmus előfutárának számító Heynének, a matematikus Kastnernek,

és a herderi alapokon álló, már a Sturm und Drang irányába mutató fiatal filozófusnemzedék szellemi hatása.

Végkövetkeztetések

Bél Mátyás és Rát Mátyás mindketten protestáns teológusok voltak, és mindketten a vallási reform pietista olvasatában értelmezték feladatukat. Rát Mátyás szellemi többlete a Bél Mátyáséhoz képest nem minőségi, hanem sokkal inkább konjunkturális jellegű, ami a kettejük elválasztó jó fél évszázad szellemtörténeti fordulópontjának köszönhető. Rát már egy olyan korban élt, amikor a felvilágosodás már nem csupán szellemi, hanem politikai kérdéssé is vált, forradalmakat robbantva ki, monarchiákat döntve meg.

Érzékelhető kettejük munkássága között egy spirituális különbség is. Bár mindketten tudósok voltak, Bél Mátyás világ- és egyházértelmezését mélyebben, tüzesebben hatotta át a pietizmus. Nem volt ő kegyeskedő, a pietizmus normarendszerének tekintett magatartásformák távol álltak tőle, hanem amint az írásaiból kiérződött, Bél inkább tekintette spirituális feladatnak az oktatást, mint Rát.

Rát Mátyás polihisztor, tudós volt, Európa ragyogó szellemeinek kortársa és ismerője. Rát is a pietizmus forrásától indult el, de míg Bél Mátyás egy egzisztenciálisan értelmezett ifjúságnevelésre tette fel az életét, Rát Mátyás univerzálisabb pietizmust képviselt. Számára az államismereti és tudomá-

nyos kérdések sokkal inkább előtérbe kerültek, mint Bél Mátyásnál. Ennek ellenére nem mondhatjuk, hogy Bél Mátyás spiritualizmusával szemben Rát egy liberálisabb pietizmust képviselt volna – ami már mint kifejezés is meglehetősen ellentmondásos lenne. Rát esetében sokkal inkább szellemi kiindulópontnak lehet tekinteni a pietizmust, mint állapotnak, mint Bél Mátyás esetében.

Rát Mátyás pietizmusa is a világot vizsgáló pietizmus volt, de olyan, amelyik a választ is meg akarta keresni a felvetett kérdésekre. Ezzel Rát pontosan beleilleszkedett kora pietista alapokról induló tudós-, művész- és filozófustársadalmába. Ahogy a 18. század első felében a pietizmus egyfajta naiv rácsodálkozással tekintett szét a világban, addig a század második felének pietizmusa csak a szellemi háttérrel adta a gondolkodók számára, mert a tudomány már saját hangját és saját útjait kereste. Nem véletlen, hogy ebben az önállósodott, a pietizmustól immár távolba szakadt szellemi környezetben jelent meg az ateizmus is, mint tudományos-, filozófiai tétel.

E kétfajta pietizmus pontosan kiolvasható Bél Mátyás *Nova Posoniensiájának* illetve Rát *Magyar Hírmondójának* összehasonlításából.

A magyar sajtónak pedig mindenkor hálásan kell gondolnia arra az egyházreformként indult szellemi áramlatra, a pietizmusra, amelyik magyarhonba is elhozta a modern társadalom egyik alappilléret, a közmegegyezés nyilvánosságát jelentő újságot.

Bibliográfia

Tudományos Gyűjtemény, 1818, 8. szám

Comenius Magyarországon. Szerk. Kovács Endre. Budapest, 1962.

Bialowons, Günter: *Geschichte der deutschen Presse von den Anfängen bis 1789*. Leipzig, 1975.

A magyar sajtó története. Szerk. Kókay György. Budapest, 1979, I. kötet

Erich Beyreuther: *Der junge Zinzendorf*. H. n., 1988.

Monok István: *A Rákóczi-család könyvtárai*. Szeged, 1996

Johann Wallmann: *A pietizmus*. Budapest, 2000.

Magyar Könyvszemle, 2004, 2. szám

NÉVJEGY

VISKY ISTVÁN 1976-ban született Nagyváradon, református lelkipásztor, teológus, hebraista, újságíró. Teológiai tanulmányait Kolozsváron végezte, majd Debrecenben tanult egyháztörténetet és rendszeres teológiát. Elvégezte az Ady Endre Sajtókollégiumot is. Írásai egyházi és közéleti kiadványokban jelennek meg, több hitéleti könyv szerzője, szerkesztője.

Vankutya 3.

Totem

(Gyűl)ölő szeretet

Tóth Hajnal

Miféle anya az, aki mindent megtesz leánya boldogtalanságáért? Hogyan és miért válik gonosszá? Miként lesz áldozat az öregedő anyjáról gondoskodó leányból? Van-e kiút a kiúttalanságból? Elszakítható-e az olyan családi kötelék, ami csak fojtogat, és ha igen, mivel? Mindez kiderül a nagyváradi Szigligeti Társulat a *Leenane szépe* című előadásából, amelyet november 8-án mutattak be a Transilvania Színpadon, Dobrovskzi Dóra rendezésében.

A Leenane nevű ír hegyi faluban tengeti életét Mag, az anya (Tóth Tünde) és negyvenedik életéhez közeledő lánya, Maureen (Tasnádi-Sáhy Noémi). Mag naphosszat tesped kopott zöld foteljében, és ugráltatja Maurent. Nem igazi betegségekől szenved, ha-

nem a hipochondriától, önzéstől és kicsinyességtől. Egyre inkább elnyomja Maurent, lefelé a posványba. Maureen teljesen beleszürkül, belesavanyodik ebbe a csomósodó zabkása, vitaminital és tyúkkárálás határolta minimál létbe. A jelmezek és a díszlet, a lakás berendezése is e seszínűséget, fakóságot hangsúlyozza, a nyomasztó, zaklatott hangulatú zene szintűgy.

Az élet akár idilli is lehetne ebben az ír falucskában: gyönyörű táj csodaszép hegyekkel, csenddel, a természet harmóniájával. Másfelől azonban ott a szürkesség, az unalom, a kilátástalanság. Az emberek elvándorolnak, hogy másutt jobban boldoguljanak, ám idegenben sem a boldogság várja őket. Elvágyódás és visszavágyódás. De minek. A drámát Martin McDonagh írta 1996-ban, ám a történet játszódhatna bármely partiumi vagy székel-földi, elszigetelt településen napjainkban. Egyébiránt Martin McDonagh nemcsak író, hanem remek rendező és forgatókönyvíró is, és aki látta valamely filmjét – gondolok itt például a következőkre: a 2008-as *Erőszak* (In Bruges), a 2017-es, két Oscar-díja (legjobb női főszereplő, legjobb férfi mellékszereplő) *Három óriásplakát Ebbing határában*, a 2022-es *A sziget szellemei* –, annak lehet sejtése arról, hogy ez a történet sem akármilyen. Többféle jelzót használhatnánk: különös, megdöbbentő, groteszk, ám döntse el a néző. A *Leenane szépe* című darab anya–lánya kapcsolat, feszültségekkel, fordulatok-

kal teli lélektani dráma, amelynek során társadalmi problémák is fölmerülnek. De ne címkézzünk: nézzük meg az előadást egyszer, többször, és hagyjuk, hogy hasson.

Maureen számára a szerelem me-
nekülés lehetne. A szerelem csoda

lehetne. Amikor megjelenik a színen az Angliából hazatérő Pato (Sebestyén Hunor), és meghívja Maureent a vis-
zatértét ünneplő összejövetelre a há-
zukba, felcsillan a remény. A nő a ta-
lálkozás hatására kivirul. Pato szépnek
látja őt, Leenane szépeként. Mellette

nem szürke egérke, nem besavanyodott vénlány. A féltékeny anya hiába próbálja elriasztani Patót azzal, hogy elárulja Maureen féltve őrzött titkát. „Aki gondolkodik, az szorong, aki szorong, az összeomolhat” – magyarázza a kedves és megértő Pato.

A férfi balgatag, mégis leleményes öccse, Ray (Nagy László Zsolt) rögvest megtanulja ama bölcsességet, amit Mag házában, a konyhában fedez föl a hűtő ajtajára helyezett feliraton: „Légy a mennyben egy órája már, mire az ördög észreveszi, hogy meghóttál.”

Lehet mosolyogni Ray megjegyzésén, fura mozdulatain és világlátásán. Lehet néha nevetni, ám ez a nevetés keserű. A *Leenane szépe* olyan erős hatású színház, olyan történet, amely nagyon mélyre megy, amely zsigerig hatol, amely összefacsarja az ember szívét, amely nem ereszt. Az előadás után is még sokáig látom magam előtt Maureen elkeseredését, kétségbeesett dühét, Mag gonoszkodó arckifejezését, ahogy újabb és újabb ármányokon törli a fejét. Az apró bosszantásoktól, az állandó szekálásoktól egyre súlyosabb és durvább cselekedetekig jut el, aminek meg is lesz a következménye. A két színésznő úgy játszik, hogy az döbbenetes. Döbbenetesen jó és döbbenetesen megrendítő. Nem játék ez, hanem átlényegülés, kegyetlen valóság.

A két fivér nagyon szerethető figura. Pato tiszta lélekkel, reményteli várakozással fordul Maureen felé, próbálja kiszabadítani a kelepceből, a „tyúkólból”. Emlékezetesek a kissé bugyuta Ray mókás gesztusai, akinek azért megvan a véleménye a „ki-bebaszott életről”. Maureen valamelyest olyan, mint Ray teniszlabdája, amelyik vélet-

lenül nem jó helyre került, és megrekedt. Maureen évekig magánál tartotta a labdát, pedig nem is kellett neki.

Úgy drukoltam Maureennek, hogy ki tudjon jutni ebből a zsákutcából, hogy megszabaduljon a dohos keksz szagától, hogy várjon rá a kedvese, hogy együtt elutazzanak Bostonba vagy máshová, akárhová, jó messzire. És úgy drukoltam, hogy Leenane szépe csak a sivárságtól, a pletykás falutól búcsúzzon el, ne az élettől, ne a szerelemtől... Mert az élet akár idilli is lehetne.

Szereplők: Tasnádi-Sáhy Noémi,
Tóth Tünde, Sebestyén Hunor,
Nagy László Zsolt

Rendező: Dobrovszki Dóra

Dramaturg: Marton Orsolya

Jelmeztervező: Florina Bellinda
Vasilatos

Díszlettervező: Mihály Katalin

Zene: Marton Richárd Zoltán

Lélekcserépek

Fried Noémi Lujza

Biztos kézzel nyúlt Arhur Miller *Broken Glass* című drámájához Timofey Kulyabin rendező, Roman Dolzhansky dramaturg és Oleg Golovko díszlettervező, Timofei Pastukhov zeneszerző zenéje pedig kiválóan alkalmas a jelenetek közötti rövid váltások alatt is a magasfeszültség fenntartására. A háborúellenes nézeteik miatt európai emigrációban élő orosz alkotók és a nagyvárad Regina Maria Színház között Raluca Rădulescu, a darab fordítója teremtett kapcsolatot. A közös munka eredményét a Iosif Vulcan Társulat *Oglinda spartă* című előadását november 16-án, a várad színház nagyszínpadán láthatta először a közönség. Az amerikai drámaíró darabját egyébként *Üvegcserepek* címmel Ungvári Tamás fordította magyar nyelvre.

Az eredeti történetet aktualizálták az alkotók és egy új szereplőt is beépítettek a történetbe, így nem a Kristályéjszaka, hanem a Hamasz terroristáinak 2023. október 7-i támadása az egyik feltehető ok, ami kiváltja a fiatal zsidó nő, Sylvia

Gellburg (Denisa Irina Vlad) lábainak bénulását. Az eredeti darabban nem szerepel a klinika vezetője, Robert Wilson (Richard Balint), mégis az ő figurája köti össze azokat a jelenetek, amelyekből összeáll a történet (a várad előadásban ellenben nem találkozunk az eredeti darabban szereplő Margaret Hymannal).

A színpadot Wilson irodája uralja, és három „ablakban” követhetjük a Gellburg házaspár lakásában, a Dr. Harry Hyman (Răzvan Vicoveanu) rendelőjében és a Stanton Case (Alexandru Rusu) Philip Gellburg (Eugen Neag) főnöke irodájában történeteket. Jessica (Anda Tămășanu), Sylvia nővére szerepel még a darabban, mintegy a háttérből próbálja segíteni testvérét és az őt kezelő orvost, olykor bizalmas információk elárulásával is. A történet is többrétegű, hiszen a feleség és férj, az orvos és a páciens, illetve annak családtagjai, a főnök és a beosztott viszonyának több árnyalata is megjelenik benne. Utóbbi két módon is, hiszen

Fotók: Sebi Tonț / Defoto

a klinikája jó hírért menteni próbál Wilson és Hyman doktora viszonya teljesen más, mint a sajtókonzern vezetőjének, Stanton Case-nek, és alkalmazottjának Philip Gellburgnak, aki bár remek munkaező, most téved, és emiatt a cége elesik egy sikeres sajtóorgánium megvásárlásától.

Ellentmondásos viszonyokból, mocskos kis házastársi titkokból, nyílt és visszafojtott agresszióból, szexuális és érzelmi sivárságból, megkérdőjelezhető terápiás módszerek használatából, munkahelyi kudarcokból vagy éppen a sikeres munkahely házasság miatti feladásából, kezelőorvos és páciense közötti határok áthágásából áll össze a darab története.

Bár a kezelés első látásra sikeres, hiszen Sylvia visszanyeri járóképességét, sőt, kilép egy minden szempontból kudarcos házasságból, ennek a sikernek több járulékos vesztesége is van: a férj, aki toloszékbe kerül egy agyvérzés következtében, és a kezelőorvost valamint a klinikát perli. Hyman doktor – bár megmenekül a férj indította pertől – mégis elhagyja a klinikát, és Wilson célozgatása ellenére sem egyértelmű, hogy közötte és páciense között lehet-e viszony a továbbiakban. A darab egyetlen nyertese talán az egészséget, önál-

lóságát és függetlenségét visszanyerő Sylvia, a szereplők közül ő az, aki a darab során láthatóan újjáépítette magát (üveg)cserepeiből, míg más szereplők darabokra hulltak.

Kemény és aktuális kérdéseket fel és boncolgat az előadás, melyen egyik érdeme, hogy nem kínál kész válaszokat, a nézőre hagyja, megkeresse/megtalálja a maga számára a feleleteket. Az állandó és minden részletet megmutató hírközlés, a hírverseny megléte mit vált ki az olvasókból vagy éppen az újságírókból, tévésekből, stb.? Hol vannak az orvos–páciens viszony határai? De az is kérdés, hol vannak a férfi és nő közötti viszonyok határai, legyen szó akár házastársakról is? Házasságon belül lehet-e, kell-e túrni a verbális vagy éppen fizikai agressziót? Mekkora szerepe van a munkahelyi stressznek, sikereknek vagy éppen kudarcoknak az emberi viszonyokban? – csak néhány kérdés, amelyek alulírottban felmerültek a darabot látván. És végül az egyik legfontosabb kérdés, amit ki is mondanak a színpadon: meg tudunk-e bocsátani – nem a másikat – saját magunknak?

Mindazok, akik megfogalmaznák saját kérdéseiket az előadás kapcsán, legközelebb december 11-én és 12-én tehetik meg ezt.

Az emberi psziché négy lábú tükre

Szombati-Gille Tamás

Ki gondolta volna, hogy épp a horror műfajában születik meg az a kortárs alkotás, amelyik olyan mély betekintést enged a kutyák érzelmvilágába, hogy ebben a tekintetben maga mögé utasítja a fajsúlyosabb drámai klasszikusokat. Pedig a 2025-ös *Jó kutyá (Good Boy)*, amely Ben Leonberg író-rendező magánprojektjeként, alacsony költségvetésből készült el, épp ezt teszi: jobban átéreztetni a nézővel egy négy lábú szenzoriális tapasztalatait és érzelmi megéléseit, mint sok korábbi kutyás film. Emellett egy feltételezhetően műfajteremtő pszichológiai horror, amely nagy hatással lesz mindazokra, akik osztatlan figyelemmel nézik és nyitottak az újszerű él-

mény befogadására, függetlenül attól, hogy állatbarátok-e.

A történet szerint Indy, a hűséges retriever elkíséri súlyosan depressziós gazdáját egy elhagyatott erdei házba, ahol a férfi a lelki gyógyulás reményében izolálja magát. Az eb azonban hamarosan egy vészjósló jelenlétre lesz figyelmes, amelyet gazdája nem érzékel, a nézők viszont – az állat szemein és fülein keresztül – igen, és ezzel a rendező nemcsak a megismerés, hanem a borzongás új szintjeit is megnyitja. A félelmetes filmbéli jelenbe egy feltételezhetően még tragikusabb filmbéli múlt emlékfoszlányai is beszivárognak az állat által érzékelt töredékes szaglenyomatokból.

Műfajteremtő kreatív munka

A kevés, de rendkívül hatásos horror-elemtől eltekintve olyan hétköznapi jelenségek is új értelmet nyernek a sajátos szemszögben, mint a leláncolttság, az elhagyatottság vagy az értetlen emberi magatartás borzalmainak való kiszolgáltatottság. A feldolgozott sorskérdések – hűség, elfogadás, önfeláldozás, halál – erőteljesek, emberiek. A fantasztikusnak tűnő elemek pedig végül mind értelmet nyernek a koherens egészet alkotó, de legkevésbé sem szájbarágós történetben, melynek értelmezése sok helyütt a néző aktív részvételét igényli.

A film egyik kiemelkedő kvalitása a főszereplő eb által nyújtott kiváló „színeszi” alakítás, amely még egy profi módon idomított állatnak is a dicséretére válna. Figyelembe véve viszont, hogy a rendező saját házikedvencével forgatott – és emiatt több mint három évig tartott a produkció –, a teljesítmény példátlan. Az állat bőrének min-

den apró rezdülése, értelemtől lángoló tekintete és testtartása minden egyes pillanatban tökéletesen illeszkedik az adott jelenet történéseihez, mintha az eb valóban megélné a horrort. Vagy mégsem?

A szubjektivitás és objektivitás paradoxona

Az aggodalmat keltő jelenetekben az úgynevezett Kulesov-hatás köre épített filmművészeti technika érhető tetten. Vagyis hogy egy snitt teljesen eltérő értelmezést nyer attól függően, hogy milyen snitt követi. Ha például egy kutya feszülten összpontosító tekintetéről egy csirkecombot falatozó emberre vált a film, akkor a néző teljesen másként értelmezi a kutya feltételezett érzelmeit, mintha ugyanarról a feszült tekintetről egy lopakodó kóbor macskára váltana a képsor vagy épp egy horrorisztikus árnyalakra. Így az eb teljesítményét hatványozzák mindazok a benyomások, amelyeket a néző vetít

ki rá. A négylábú szemszögéből láttatott történet mégis mélyen szubjektív élményként hat.

Ezt a sajátos hatást egészíti ki az arctalanul láttatott szereplők technikája, amelyet ősidők óta előszeretettel alkalmaz a horroripar. Az arctalanság ugyanis fokozza az izgalmat, a nem látott részleteket pedig saját fantáziájukból egészítik ki a nézők, gyakran sokkal rémisztőbb képzetekkel, mint amire a film önmagában képes volna. A *Good Boy* protagonistájának szemszögéből sem látni az emberi arcokat, az eb számára nem is az arc a fontos. Szubjektív, de sosem ítélező világgépét a vele szemben tanúsított emberi magatartás és az érzékszervi benyomások alakítják.

A néző görbetükre

Ebben az értelemben a *Good Boy* nemcsak egy kutya pszichéjéről ad mélyreható elemzést, hanem a nézőjéről is. A publikum ugyanis öntudatlanul a saját érzelmeit, félelmeit vetíti ki a filmbéli ebre.

Talán ezért a filmtörténet egyik legkutyább kutya-karakterének is nevezhetnénk Indyt, hiszen ahogy a való életben is sokszor az állat a gazda mása, illetve a felé irányuló emberi magatartás lecsapódása, úgy ez a filmbéli eb is

görbetükröt állít a néző elé – míg ezzel párhuzamosan szeretetre méltó lényre megnyugvást, feltétel nélküli elfogadást és lojalitást sugároz a legsötétebb pillanatokban is, betöltve az ebek mindenkori és csodálatos funkcióját.

A bevallottan Steven Spielberg 1982-es *Poltergeistje* által ihletett film rövid játékidéje egyébként adekvátnak tekinthető – épp addig tart, amíg fenn tudja tartani a feszültséget, és egy pillanatra sem válik unalmassá. Ben Leonberg rendező mellett főhajtást érdemel még az operatőr, a vágó és a hangmérnök, kiknek együttes munkája adja meg a mozi egyedülálló atmoszféráját. Rétegfilm lévén, ha nem is fog megérinteni tágabb publikumot, mégis az év egyik legkülönlegesebb alkotásának tekinthető.

Rend a lelke mindennek?

Lencar Péter

Aki belevág egy Justin Kurzel által készített mozifilm megnézésébe, az egyvalamire semmiképpen se számíton, mégpedig happy endre. Justin Kurzel ausztrál rendező azon kevés alkotók számát gyarapítja, akit bár a hollywoodi filmipar elcsábított, ő mégis képes ellenállni annak, hogy átlagossá váljon, foggal-körömmel ragaszkodik stílusjegyeihez. Már debütáló filmjével megágyazott azóta felismerhető sötét és nyomasztó stílusának. A 2011-es *Snowtown* egy ausztrál külváros brutális mindennapjait prezentálja gyomorforgató emberi kapcsolatok, viselkedések, valamint gyilkosságok formájában. Második filmje egy Macbeth-adaptáció, melyet 2015-ben mutattak be, és amelyet később beválogattak a Cannes-i Filmfesztivál Arany Pálmaért folyó versenyének programjába. Shakespeare művét számtalan alkotó adaptálta már a történelem folyamán, Kurzelnek mégis sikerült egy saját Macbeth-t tető alá hozni. Ezután próbálkozott videójáték-adaptációval (*Assassin's Creed*, 2016), egy ausztrál bűnbanda tizenkilencedik századi ténykedését bemutató filmmel (*True History of the Kelly Gang*, 2019), illetve egy, az ausztrál történelem egyik legvéresebb tömeggyilkosának lelkivilágát bemutató alkotással is (*Nitram*, 2021).

Legújabb alkotása, *A rend* (*The Order*, 2024) valós események ihlette

történet, amely olyan kortárs társadalmi jelenségekre irányítja a figyelmet, mint a fehér felsőbbrendűség térnyerése, a hatalommal való visszaélés, valamint a szélsőségek fokozódó radikalizálódása. Kurzel krimi-thrillere azonban elsősorban karaktertanulmányként képes új árnyalatokkal gazdagítani a megszokott műfaji sémákat.

Az 1980-as években valóban működött az Egyesült Államokban egy neonáci terrorszervezet The Order néven. A csoport az Aryan Nation (Árja Nemzet) még radikálisabb szárnyaként jött létre Robert Jay Mathews vezetésével. Tagjai egy hírhedt újnacionalista regény, a *The Turner Diaries* eszméi alapján próbálták megvalósítani saját „forradalmukat”. Fegyveres rablásokkal finanszírozták tevékenységüket, végső céljuk pedig politikai merényletek sorozata volt, amelyek révén hatalomra akartak kerülni, megszábadulva a szerintük „cionista szövetség

kormánytól”. Justin Kurzel rendező és Zach Baylin forgatókönyvíró ezt a történetet dolgozták fel és dramatizálták.

A filmben Nicholas Hoult alakítja Bob Mathews karizmatikus alakját, míg Jude Law játssza Terry Husk magánéleti nehézségekkel küzdő, kiégett FBI-ügynököt. Husk a bankrablások mögött álló terrorista sejt felkutatása közben próbálja rendbe hozni széte-

sett, darabjaira hullott családi életét. A nyomozásban egy fiatal rendőr (Tye Sheridan) és egy régi FBI-os kolléga (Jurnee Smollett) segíti – együtt pedig egyre veszélyesebb terepekre merészkednek.

A *rend* leginkább a klasszikus rendőrségi procedurális thrillerek világát idézi, ahol az álmatlan, gyűrött ingű és megtört tekintetű nyomozók feszülten bámulják az aktákat és a bizonyítéktáblát, miközben verbális nyomás alá helyeznek néhány gyanúsítottat, és próbálják kitalálni, hol és mikor csap le legközelebb a banda. A hetvenes–nyolcvanas évek hangulatát azonban nemcsak a korszak megidézése és Justin Kurzel szögletes, humortól és iróniától mentes rendezése teremti meg, hanem Adam Arkapaw erősen deszaturált, természetes fényekkel dolgozó operatőri munkája, valamint Jed Kurzel – a rendező testvérének – torz zajokból építkező zenei aláfestése is. Ezek a stíluselemek tökéletesen illeszkednek egy olyan morózusan sötét hangulatú és világlátású filmhez, mint amilyen *A rend*.

A film ugyanakkor kevés újdonságot kínál ábrázolásmódjában: a zsarufilmes sablonok mentén feldolgozott, kétségtelenül aktuális témája önmagában nem elegendő ahhoz, hogy kiemelkedjen a műfaj hasonló darabjai közül. A '80-as években játszódó történet tudatosan idézi meg a korszak formanyelvét is. Husk és Mathews morálisan ellentmondásos figuráiban

a kilencvenes évek rendőrfilmjeinek jellegzetes karakterei elevenednek meg (*Holtpont*, 1991; *Szemtől szemben*, 1995): a merev rendszerrel meghasonlott, kiábrándult nyomozó és a karizmatikus, ugyanakkor törvényt kívüli ellenpont. Justin Kurzel rendezése, bár számos forrásból merít inspirációt, önálló vízió híján inkább csak a korábban látott motívumokat ismétli meg.

Kristófi 100 – Kiállítással és dombormű-avatással emlékeznek a festőművészre

Tóth Hajnal

A nagyváradi festészet doyenje, Kristófi János születésének századik évfordulója alkalmából emlékkiállítás nyílt november közepén a Körösvidéki Múzeumban. E tárlat méltó emlékezés a festő- és grafikusművészre. A kiállításon a 95 festmény, valamint a grafikák mellett megismerhetjük a művész néhány személyes tárgyát is. Sokat mesélhetnének ezen emléktárgyak: a piktor kalapja, barettsapkája, ecsetjei, vázlatfüzetei, egyetemi jegyzetei, a régi családi fotográfiák, oklevelek, albumok, miegymás. Az ember nem győz betelni a festmények látványával, a kompozíciók légiessége, kifinomultsága, ragyogása csodálnivaló, jót tesz az ember lelkének, szellemének.

Agata Adel Chifor, Cornel Abrudan és Kristófi Kristóf József

A vernisszázsón **Cornel Abrudan**, a Körösvidéki Múzeum képzőművészeti gyűjteményének vezetője köszöntöt-

Kristófi János önarcképe és Deák Árpád alkotása, a festőművészt ábrázoló bronz dombormű

te a szépszámu közönséget. Kristófi János életútjáról és munkásságáról **dr. Agata Adel Chifor** művészettörténész, műkritikus írt átfogó tanulmányt, ezt olvasta föl a tárlatnyitón. Az ünnepi rendezvényen fellépett **Lukács Annamária** szopránénekesnő, akit **dr. Kristófi János Zsigmond** orgonaművész, Kristófi János gyermeke kísért elektromos zongorán.

Kristófi Kristóf József, a művész fia elmondta: édesapjuk halála után egyértelmű volt számukra, hogy az alkotásokat nem egy szobában akarják tárolni, hanem inkább szeretnék minél több embernek megmutatni e festményeket, grafikákat. Éppen ezért szeretnének

egy állandó kiállítóteret létrehozni, ahol ha nem is lesz látható az összes mű egyszerre, legalább folyamatosan, rotációs alapon harminc-negyven alkotást közszemlére tehetnének.

Elkészült egy Kristófi János-émlékplakett is, amelyet **Deák Árpád** szobrászművész alkotott, a művet első alkalommal, meglepetésként a vernisszázson lehetett megtekinteni. Kristófi Kristóf József a tárlatnyitón bejelentette: december 14-én, vasárnap kora délután a márványból készült, román és magyar nyelvű Kristófi-émléktáblát és a művészt ábrázoló bronz domborművet elhelyezik a Strand sétány 8. szám alatti családi ház falán. Egyébiránt azért esett december 14-re a választásuk, nem pedig december 15-re, a festő- és grafikusművész születésnapjára, mert hétköznap nem zárhatnák le az utcát a forgalom elől, meg aztán az emberek is jobban ráérnek hétvégén.

Az emlékkiállítás **2026. január 4-éig** látogatható, az alkotások (egyetlen kivétellel, egy Kristófi-önarckép a múzeum kollekciójából való) Kristófi Kristóf József gyűjteményéből származnak.

Új magyar nyelvű könyvek a téka polcain

Fried Noémi Lujza

Újabb magyar nyelvű könyvek érkeztek a nagyváradi Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár polcaira novemberben a Nemzeti Kulturális Alap Márai-programján keresztül. A könyvtár közel 8000 lejért 186 új könyvvvel gazdagította magyar nyelvű könyvvállományát. Alább a gyermekeknek és felnőttek szóló, szépirodalmi és ismeretterjesztő köteteket ajánljuk.

A gyermek és kamasz olvasók ki-
kölcönözhetik például Szabó Magda
Abigél, Boldizsár Ildikó Amália álmai
– mesék a világ legszomorúbb boszor-
kányáról, Az igazi vándorút és Fekete
Világkerülő Ember meséi, Molnár
Krisztina Rita Az angyal meséje, Kányádi
Sándor Az okos kos és Világgá ment a
nyár, Kiss Judit Ágnes Cirka és Firka,
Családi mesék, Lívია, a varjú, Testvérek a
csalánon és Ním elhallgat, Csukás István
nagy meséskönyve, Diridongó – váloga-
tás 70 év legszebb verseiből óvodások-

nak, Kertész Erzsí Éjszakai kert, Erdők-
mezők népmeséi, Bálint Ágnes Fanni,
a modern tündér, Lantos Péter A fiú,
aki nem akart meghalni, Fűszermesék
– kalandozások a fűszernövények va-
rázslatos világában, Drabon Ditta A
gombák varázslatos világa (1. kötet,
ősz), Hottentotta – szórakoztató mese-
gyűjtemény a helyesírás gyakorlásához és
Lackfi János Igaz mese a Karácsonyról,
Igaz mese a Keresztelésről, Igaz mese a
Mikulásról, Igaz mese az Adventről és A
lassított foci című köteteit.

Szintén a kisebbekhez szólnak Alfonsín Gergely *Edó Izgemozga – Izge királykisasszony és Mozga lovag meséje*, Somfai Anna Karácsony *a világ körül – mesék a karácsony csodáiról*, Karácsonynak ünnepe – 24 mese és vers adventre, Turbuly Lilla *A Károlyi-kert nyuszi*, Tóth Krisztina *Kígyóuborka* (gyerekversek), Zalán Tibor *Királylányok nagykönyve*, Majoros Nóra *A kolibri az erdő ura*, Menyus mindenmentes süteménye, Peter Wohlleben *Mit esznek az állatok az erdőben?*, Clive Staples Lewis *Narnia krónikái*, Farkas Nóra *Nem félek! – öt mese a bátorságról*, Csukás István *Nyár a szigeten*, Frank

Schwieger Odin és bandája – viking mitológia újratöltve és Odüsszeusz és bandája – trójai történetek újratöltve, Benedek Elek *Óriások és törpék*, Csukás István *Pom Pom újabb meséi és Pom Pom legújabb meséi*, valamint Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk – A gittegylet című könyvei*.

Ugyancsak a gyermek- és ifjúsági részleg polcain találhatják meg az Ünnepváró családi mesekönyv – lélek-melengető történetek, a Puhapehely – téli mesék, Mechler Anna, *Repülős mesék nagykönyve*, Berg Judit *Rumini és a szellemhajó*, Berta Ádám *Szöszmös, a tündéregér*, Nemes Nagy Ágnes *A titkos*

út – gyerekversek és mesék kicsiknek, Vigaszkönyv – mesélj nekem! Fekete István Vuk, Bakó Eszter Zöldségmesék, Jeney Zoltán Balatoni kacsavész – szörnyek és sellők és Szakács Eszter A zsém-bes királylány című könyveit.

Kortársak és klasszikusok

A felnőtt részleg polcairól emelhetik le Joseph Heller A 22-es csapdája, Tóth Krisztina Ahonnan látni az eget – tárcák, novellák 2017–2021, Závada Pál Apfelbaum, Nagyvárad, Berlin, Edgar Allan Poe Aranybogár, Marcel Proust Az eltűnt idő nyomában (1–2.), Edith Bruck Az elveszett kenyér és Gyönyörű romlásom, Olga Tokarczuk Nyughatatlanok és Az érzékeny narrátor – a Nobel-előadás és válogatott esszéi, Királyhegyi Pál Az idegen, A férfi jön-megy – két amerikai regény, Paul Auster Baumgartner, Tormay Cécile Bujdosó könyv – képmelléklettel, David Von Drehle Charlie könyve – egy 109 éves ember inspiráló élete, Vámos Miklós Santa kutya – egy élet és A csillagok világa, Csóka Judit és Szabó T. Anna Egy testben két szív – versek és mesék várandósságról, szülésről és szülőségről,

Arthur Conan Doyle A félelem völgye, Popper Péter Felnőttnek lenni, Herczeg Ferenc Férfiszív, Kang Han Görög lelkék, Michael Joseph Quin Gőzhajóval a Dunán –1834, Jules Verne Grant kapitány gyermekei, Polcz Alaine Kit szerettem? Mit szerettem? és Gyászban lenni, Mario Vargas Llosa A gyerekek hajója, valamint Murakami Haruki A határtól délre, a naptól nyugatra, Egyes szám első személy és A kormányzó halála (1–2.) című könyveit.

Szintén kikölcsönözhető lett Babits Mihály Hatholdas rózsakert, Petőfi Sándor A helység kalapácsa – Az apostol, Plautus Hét komédia, Így él Petőfi! – Petőfi Sándor válogatott versei Lackfi János kommentjeivel, Karinthy megmondja – Karinthy Frigyes válogatott írásai, Wirth Imre Karolina kertje, Markó Béla Kufárok a templomban – szonettek 2019–2024., Gál Vilmos Latrok ideje – Erdély 1848–1849, Gazda Albert Leningrád, Kovács Dominik és Kovács Viktor Lesz majd minden, Colm Tóibín Long Island, Ragályi Elemér Mancikám, Déneském és még sokan mások, Harper Lee Menj, állíts őrt! és Ne bántsátok a feketerígót!, Hermann Hesse A napkeleti utazás,

Kazuo Ishiguro *Ne engedj el... Ne uszátsatok levelezésre!* – Faludy György hagyatékából, Jeanette Winterson *Nem a narancs az egyetlen gyümölcs*, Kalapos Éva Veronika *Nem hagylok itt*, Federico Fellini *Akarsz velem álmodni?* – jelenetek, hangjátékok és Erich Maria Remarque *Nyugaton a helyzet változatlan* című könyve.

Szintén a felnőtt részlegen található Benkő László *Őfelsége lovagja* – az ifjú Hunyadi János, Ferdinandy György Örökség, László Boglárka *Párizs, 1867*, Saly Noémi *Példabeszédek, Semmiből is finomat* és *A Macska története*, Petőfi megmondja – részletek Petőfi Sándor prózai műveiből, Faludy György *Pokolbeli víg napjaim*, Rákóczi brigadéros – *Ocskay és Czinka Panna legendája* – történetek a kuruc időkből Krúdy Gyula, Móra Ferenc, Jókai Mór tollából, Jon Fosse *Reggel és este*, Jókai Mór és Rákosi Jenő *A régi Budapest*, Isaac Bashevis-Singer *Régi igazságok és új klisék* – esszék, Nathaniel Hawthorne *A skarlát betű*, Márton Evelin *Solea Minorm*, Joseph Conrad *A sötétség mélyén*, Jane Austen *Szerelem és barátság*,

Háy János *Szerelmes, istenes, okos – Háy-kódex, Negyven év* – összes versek, 1976–2016 és *Völgyhíd – felnőttek ellen*, Agatha Christie *Szerelmi bűnügyek*, Markovits Rodion *Szibériai garnizon*, Rejtő Jenő *A tizennégy karátos autó*, *A törvény kapujában és más novellák* (Kafka, Franz, Szabó Ede, Eörsi István, Gáli József, Tandori Dezső) Nádas Péter *Rokon lelkek* – válogatott esszék. 3. kötet, Szabó Lőrinc *Válogatott versek*, Csáth Géza *A vörös Eszti*, Orczy Emma *A Vörös Pimpernel*, Krúdy Gyula *A vörös postakocsi* és Szobotka Tibor *Züüz vendégei* című könyve.

Életrajz, egészség, történelem

Életrajzok és önéletrajzok is érkeztek, ezek: Laetitia Le Guay *Bartók Béla – járatlan utakon*, Rónay Tamás XIV. Leó – *a remény pápája*, Darvasi Ferenc *Csak hagyjanak békén* – *Mándy Iván élete és pályája*, Zsindelyné Tüdős Klára *Csizma az asztalon* – *egy huszadik századi női ikon önéletrajza*, Miklya Luzsányi Mónika *Szabadság, szerelem – képek Petőfi Sándor életéből*, Salvador

Dali Egy zseni naplója, A nemzet özvegye – Szendrey Júlia titkai, Martin Himler Amerikai lettem – aki pofon ütötte Szálasit. Egy bevándorlóból lett bányászváros-alapító és titkosszolgálati tiszt regényes élete.

A testi-lelki egészséghez a következő könyvek kötődnek: Dr. Winkler Gábor és Dr. Kis János Tibor Amit a diabéteszről minden cukorbetegnek tudnia kell, Barna István Amit a hipertóniáról mindenkinek tudnia kell, Szűcs Gabriella és Szekanecz Zoltán Amit az autoimmun reumatológiai betegségekről minden betegnek tudnia kell, Lukács Liza Ne cipeld tovább! – örökölt családi minták a táplálkozásban és az érzelmi evés, Bagdy Emőke Második félidő – életközép – és ami utána jön, Vajda Zsuzsanna Életkorok pszichológiája, Mészöly Ágnes Mesetorna, Hoffmann Kata, Megsebzett gyermekkor – életfogytiglan vagy szabadulás az ártalmas korai hatásoktól?, Dr. Mák Erzsébet és Vékony Blanka Divatdiéták értékelése az orvosi gyakorlatban.

Történelmi témájú munkák: Oswald Spengler A Nyugat alkonya – a világtörténelem morfológiájának körvonalai 1. kötet Alak és valóság, 2. kötet Világtörténeti perspektívák, Thukydides

A peloponnészoszi háború, Ablonczy Balázs Az utolsó nyár – Magyarország, 1944, Csinta Samu Bál a romkastélyban – az erdélyi arisztokrácia hazatérése, Sztéhlo Gábor Háromszázhatvanöt nap – emlékek a magyarországi zsidómentésről 1944-ben, Kollár Zsolt Sztéhlo bárkái – a „magyar Schindler” története – egy lelkész, aki a vészidőszak idején kétezzer gyermek és felnőtt életét mentette meg.

Kikölcsönözhetővé váltak még Doris Kampas A bámulatot magaságyas – betakarítás egész évben!, Szécsi Noémi Régen minden lánynak jutott férj – a nők neveltetése és szereplehetőségei a 19–20. század fordulóján, Stephanie Bruneau Méhek, mézek nagykönyve – gyógyító kincsek a kaptárból – receptek, tanácsok a mézre, méhviaszra, propoliszra, méhpempőre, virágporra, Pikli Natália Shakespeare minden időkre, Csenkey Éva, Gugyi László, Hárs Éva Zsolnay aranykora – Gyugyi László gyűjteménye, Ella Berthoud A tudatos olvasás művészete – a szavak bölcsessége, Friedrich Wilhelm Nietzsche Jegyzetek a kései hagyatékból 6. kötet A dekadenciáról, és Marosi Eszter Alapozó – művészeti alkotótechnikák fiataloknak című könyvei is.

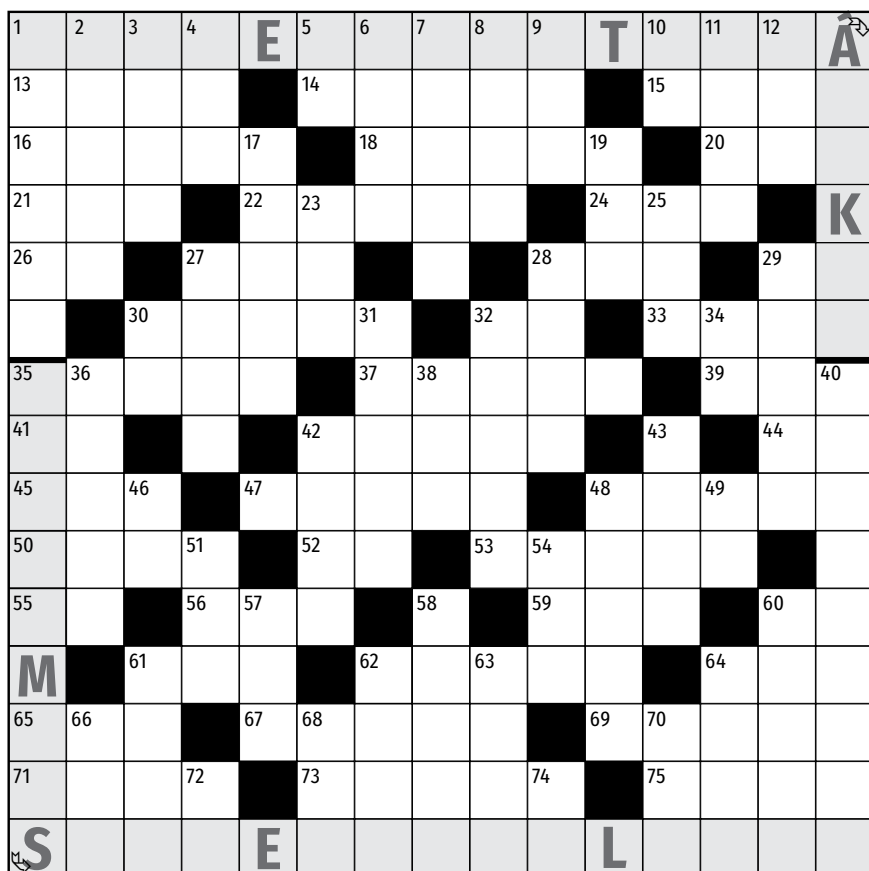
Kodály Zoltán mondotta

Barabás Zsuzsa

A Kossuth-díjas zeneszerző, népzenekutató, az MTA tagja, majd elnöke volt. Véleményét idézzük a rejtvényben **vízszintes 1.** és a **függőleges 35.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Magyar királyné (1892–1989). 14. Riadó. 15. Láncfonalat erősít. 16. Formai. 18. Rövid, vidám történet. 20. Rendben van! 21. Égitest. 22. Műsorközlő. 24. Régi hossz mérték. 26. Konyhában

van! 27. Tisztít. 28. Tánc lépés. 29. Kiejtett mássalhangzó. 30. Erdei Zsolt beceneve. 32. A tetejére. 33. Ipari tanuló. 35. Zenei hangsor. 37. Női név. 39. Érzékszerv. 41. Kert közepe! 42. Ragadozó édesvízi hal. 44. Személyre vonatkozó kérdés. 45. Sporting. 47. Ország Közép-Amerikában. 48. Színházi rendező (György 1925–1985). 50. ... Lisa, Leonadro da Vinci festménye. 52. Thaiföld és Németország autójele.

53. Sportruházat anyaga. 55. Római számmal 49. 56. Sütemény tölteléke! 59. Döntő érv. 60. Való egynemű betűi. 61. ... Sawyer kaladjai – Mart Twain regénye. 62. Csillagászati talppont. 64. Farmermárka. 65. Kerti szerszám. 67. Fehér kérgű fa, névelővel. 69. Ismert tény. 71. Takarmány tartósítására szolgál. 73. Növényt megtámaszt. 75. Tartalmát kiönti.

Cink vegyjele. 48. Édesvízi polip. 49. Vés. 51. Állami bevétel. 54. Olaszországi közszolgálati TV. 57. Fohász. 58. Egyiptom fővárosa. 60. Filmet bemutat. 61. Íróeszköz. 62. Részben anyapótló! 63. Fémhuzal. 64. Herendi Gábor filmje. 66. ... Furler – ausztrál énekes, dalszerző 68. Unikum egynemű betűi. 70. Erős harag. 72. Puha fém. 74. Zokogni kezd.

FÜGGŐLEGES: 1. M. Gorkij regénye. 2. A Szilágyság központja. 3. Időszak. 4. A -nek párja. 5. Lantán vegyjele. 6. Áruba bocsájt. 7. Csónak. 8. Magyar fizikus, az MTA tagja (Norbert). 9. Részben stimmel. 10. Ázik egyfajta betűi. 11. Professzor – rövid. 12. Tiranában fizetik. 17. Ügyintéző hely. 19. Mátka. 23. Határtalan vásár! 25. Nagyon régi. 27. Ország Nyugat-Afrikában. 28. Forrasztóeszköz. 29. Fűzfa virágzata. 30. Másolni kezd! 31. ...Gezzal francia–algériai labdarúgó. 32. Bántóan élénk színű. 34. Nobélium vegyjele. 36. Barnabőrű. 38. Horony. 40. Verdi operája. 42. Római államférfi. 43. Azerbajdzsán fővárosa. 46.

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **2026. január 5.**

Novemberi számunkban megjelent rejtvényünk (*Bölcs gondolat*) helyes megfejtése: „Aki boszút melenget, maga tartja sebeit nyitva.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Consiliul Județean Bihor; CUI 4244997; Cod IBAN: RO19TREZ07621360250XXXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. emelet, 14. ajtó; telefon: 0774/652-795; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Debreczeny György

irodalmi félreolvasások

jóval az üzemkezdet után tudott csak
a kényszerlevonat végighaladni
a pályán
(kémszemlevonat)

*

a színművész tavaly áprilisban is
a vártán hagyta az autóját egy időre
(járdán)

*

pesszimista világlátása rajzolódik ki
a most megjelent koreai jegyzeteiből
(korai)

*

messzefingó gyerekkorom világa
(messzeringó)

*

annak örül igazán hogy lelépésre is
érkezett felkérése
(fellépésre)

*

kézzel irtották vörös őrségben
az elszaporodott invazív virágot
(az Őrségben)

*

irodalmi tetvek
(tettek)

*

verseskönyve után úgy döntött
megkísérli a csúcstámadást
a Dhaulagiri hegyen
(veseköve)

*

az elmúlt két évtizedben a lebegő
rémalakok mennyisége csupán két
évben haladta meg az Egészségügyi
Világszervezet által szabott
határértéket
(lebegő algák)

*

nagy robajjal Érmindszent
(érkezett)

*

volt könyvesbolt ahol az irodalmi
Nobel-díj kihirdetése előtt 3 perccel
kitették a Krasznahorkai-műveket
a kirakatba
(kihirdetése után)

